

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TEISĖS TEORIJOS IR ISTORIJOS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso taikomosios jurisprudencijos
studijų atšakos studento
Dainiaus Vaičiūno

MAGISTRO DARBAS

**TEISINIO REGULIAVIMO SAMPRATA IR RIBOS: ĮSTATYMO,
NEĮSTATYMO IR “MINKŠTO“ ĮSTATYMO PROBLEMA**

Vadovas: doc. dr. Jaunius Gumbis

Recenzentė doc. dr. Rūta Bakševičienė

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS.....	3
SOCIALINIO REGULIAVIMO POREIKIO PRIELAIDOS.....	7
TEISINIO REGULIAVIMO SAMPRATA.....	9
Teisinio reguliavimo objektas.....	16
Teisinio reguliavimo metodai.....	20
Imperatyvus teisinio reguliavimo metodas.....	21
Dispozityvus teisinio reguliavimo metodas.....	22
Teisinio reguliavimo metodų sąveika.....	24
Teisinio reguliavimo stadijos ir mechanizmas.....	25
Teisinio reguliavimo subjektai.....	26
TEISINIO REGULIAVIMO RIBOS.....	31
Įstatymas.....	32
Neįstatymas.....	33
Organizacijų normos.....	34
Religija.....	36
Moralė.....	37
Paprotys.....	40
Techninės normos.....	43
Įstatymas ir neįstatymas.....	44
„Minkštas“ įstatymas.....	47
Bendrijos „minkštas“ įstatymas.....	50
„Minkšto“ įstatymo funkcijos.....	53
„Minkšto“ įstatymo privalomumas.....	54
Įstatymo ribos.....	55
(Ne)įmanomumas įvykdyti.....	56
Teisės aktų hierarchija.....	57
Visuomenė.....	59
Viešasis interesas.....	60
Atsakomybė.....	62
Teisinio reguliavimo aiškumas.....	63
IŠVADOS.....	65
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	66
SANTRAUKA.....	74
ZUSAMMENFASSUNG.....	75

IVADAS

Servi legum sumus, ut liberi esse.

Cicero¹

Temos aktualumas. Žmogus absoliučia prasme nėra laisvas. Jo elgesys tiesiogiai ar netiesiogiai reguliuojamas įvairios kilmės taisyklių. Elgesio reguliavimas pasireiškia tam tikrų taisyklių poveikiu socialiniams santykiams. Būtent taisyklės yra ta priemonė, kurios pagalba daromas poveikis individams – ribojama individų pasirinkimo galimybė.

Priklausomai nuo to, kokia taisykle ribojamas elgesys, galima išskirti elgesio reguliatorių rūšis. Objektinio teisės² – vienas svarbiausių socialinių reguliatorių, darančių poveikį įvairiems, sudėtingiems ir dinamiškiems visuomeniniams santykiams. Alternatyva, tam tikru aspektu net priešybė objektyviajai teisei – moralė, papročiai, religija ir kiti socialiniai reguliatoriai, kurie savo svarba praktiškai nenusileidžia pirmajam, o kartais net jį lenkia. Kiekvieno iš minėtų reguliatorių reguliuojamasis poveikis yra itin svarbus, juolab patys reguliatoriai tarpusavyje konkuruoja, o tai reiškia, jog būtina nustatyti konkrečias tam tikrų taisyklių grupės reguliavimo ribas. Dar svarbiau, tiek praktiniu, tiek teoriniu aspektu, yra nustatyti teisinio reguliavimo ribas kitų reguliatorių atžvilgiu, ypač tuo atveju, jei objektyviają teisę siejame daugiau su valstybe.

Tyrime užfiksuoti pastebėjimai gali būti naudingi teisėkūros proceso tobulinimui ir individo autonomijos užtikrinimui, kadangi teisinio reguliavimo samprata, o ypač jo ribos bei ribų nustatymo problematika nėra daug dėmesio Lietuvos teisės moksle susilaukęs tyrimo objektas. Matyt, teisės mokslo pasyvumo pagrindine priežastimi reikėtų laikyti vis dar visuomenėje užsilikusius Sovietmečio teisinės kultūros bruožus: objektyvioji teisė privalo reguliuoti kaip įmanoma daugiau visuomeninių santykių ir kaip įmanoma detaliau; jei nėra įstatymo, vadinasi, santykiai nėra sureguliuoti ir tai laikoma ypatinga yda; jei įstatyme nėra tiesiogiai nurodyti tam tikri leidimai ar draudimai – dar didesnė problema, kurią būtina nedelsiant spręsti, t.y. pildyti įstatymą. Iš esmės Sovietmečio teisinės kultūros netiesioginis palikimas matomas Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų bazėje³, kurioje, rašant šį darbą, buvo per 114 tūkstančių teisės aktų. Tokia teisės aktų gausa pradeda kelti susirūpinimą ir klausimą, kur teisinio reguliavimo ribos? Kaip susipažinti su visais teisės aktais? Tai net gabiam ir stropiam teisininkui yra neįveikiama užduotis, o ką jau kalbėti apie neteisininkų bendruomenę, kurios nariai „neatleidžiami nuo įstatymo nežinojimo“.

¹ Vert.: „*Esame įstatymų vergai, kad būtume laisvi*“. Tikslus šaltinis nežinomas.

² Šis terminas naudojamas siekiant apibūdinti teisę kaip socialinį reguliatorių bei atskirti nuo teisės termino, suvokiamo subjektyviaja prasme.

³ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. Informacija apie teisės aktų duomenų bazes. <<http://www.lrs.lt>>

Teisės aktų gausa verčia abejoti, ar žmogus septynioliktus nepriklausomybės metus žengiančioje visuomenėje turi bent „kruopelytę“ autonomijos.

Darbo (tyrimo) objektas. Šio darbo tema: teisinio reguliavimo samprata ir ribos: įstatymo, neįstatymo ir „minkšto“ įstatymo problema. Šiame darbe nėra nagrinėti visi su temos pavadinimu susiję klausimai (pavyzdžiui, darbe neanalizuojama, kiek objektyvioji teisė gali riboti konkretaus žmogaus subjektyviają teisę į laisvę, kaip tai daro J.Stanton-Ife⁴), kadangi pati tema yra labai plati ir įvairiapusiška.

Šiame darbe išanalizuoti svarbiausi socialiniai reguliatoriai: objektyvioji teisė, moralė, papročiai, religija, organizacijų taisyklės, techninės normos bei „minkštas“ įstatymas. Tyrime daugiausiai dėmesio skirta Lietuvoje mažai analizuojamai teisinio reguliavimo sampratai bei jo riboms, problemiškam formaliosios ir neformaliosios teisės santykiui. Tyrimas orientuojasi į šiuolaikinio lietuviškojo teisinio reguliavimo sampratą, tačiau nevengota aptarti kai kurių žymiausių vakarų valstybių teisės teorijos (filosofijos) atstovų darbų bei jų požiūrių nagrinėjamu klausimu. Tuo tarpu teisinio reguliavimo ribų klausimas analizuotas daugiausiai remiantis užsienio šalių mokslininkų darbais.

Tyrimo pradžioje koncentruotai apibūdintos socialinio reguliavimo poreikio priežastys, siekiant parodyti socialinių normų neišvengiamumą bei tikslą.

Darbe išanalizuota teisinio reguliavimo samprata, teisinio reguliavimo objektas, pagrindiniai metodai, jų sąveika, teisinio reguliavimo kilmė, taip pat aptartos teisinio reguliavimo stadijos ir mechanizmas. Kartu ieškota teisinio reguliavimo elementų, kurie apsprendžia teisinio reguliavimo ribas.

Atskirai darbe analizuotas teisinio reguliavimo ribų klausimas bei kylančios problemos giluminiu aspektu, t.y. aiškintasi, ar tikrai valstybės valia apsprendžia minėtas ribas ir kiek ji (valia) arba ribos priklauso nuo pačios valstybės. Kartu koncentruotai aptarti iliustratyviausi alternatyvūs elgesio reguliatoriai, jų tarpusavio santykis ir įtaka teisiniam reguliavimui.

Darbo (tyrimo) tikslas. Šio tyrimo tikslas buvo, atsižvelgiant į darbo (tyrimo) objektą - atskleisti šiuolaikinio teisinio reguliavimo sampratą bei jo ribas, taip pat problemišką formaliosios ir neformaliosios teisės santykį, nustatyti pagrindinius veiksnius, ribojančius teisinį reguliavimą bei objektyviosios teisės ir kitų socialinių reguliatorių santykį.

Darbo originalumas. Minėta, teisinio reguliavimo samprata, o ypač jo ribos bei ribų nustatymo problematika nėra daug dėmesio Lietuvos teisės moksle sulaukęs tyrimo objektas. Todėl pats darbas ne tik originalus, bet ir turinio prasme pasižymi naujumu. Pastebėtina, jog kai kurie darbe nagrinėjami aspektai yra gana fragmentiškai aptarti teisės

---

⁴ *Stanton-Ife J. The Limits of Law. Stanford Encyclopedia of Philosophy.* < <http://plato.stanford.edu> >

mokslininkų analizuojamos temos atžvilgiu, ypač atkreiptinas dėmesys į teisinio reguliavimo sampratą: šia tema Vilniaus universiteto Teisės fakultete buvo rašytas magistro darbas, savo esme nepasižymėjęs originalumu.

Pažymėtina, jog šis tyrimas nėra vieno ar kelių anksčiau rašytų darbų ar jų dalių kompiliacija – tai pirmas, išsamus bei savarankiškas nagrinėjamos temos atžvilgiu darbas. Į nagrinėjamos temos objektą čia žiūrėta plačiai ir analitiškai, vertinti veiksniai, įtakojantys teisinio reguliavimo ribas.

Darbe naudoti įvairūs **metodai**. Daugiausiai naudotas *mokslinis-analitinis* metodas, pavyzdžiui, pateikiama socialinių reguliatorių sistema, analizuojama objektyviosios teisės vieta minėtoje socialinių reguliatorių sistemoje, taip pat analizuojama teisinio reguliavimo samprata, jo struktūra ir pan. Taip pat labai dažnai remtasi ir *loginiu* metodu, pavyzdžiui, analizuojant Lietuvos garsiųjų teoretikų darbus pastebėti nenuoseklumai apibrėžiant teisinio reguliavimo sampratą, daromos išvados, teikiami pasiūlymai, apibendrinimai. Tyrime taip pat populiarus *lyginamasis* metodas, pavyzdžiui, lyginami įvairių mokslininkų požiūriai į teisinio reguliavimo sampratą, lyginami socialiniai reguliatoriai ir pan., taip pat *sistemini*s metodas, kuris, pavyzdžiui, panaudotas atskleidžiant sisteminius socialinių reguliatorių ryšius, jo pagalba analizuotos kai kurias konkrečios teisės normos. Be abejonės, darbe naudoti ir kiti metodai, pavyzdžiui, *lingvistinis, teleologinis, istorinis* ir pan.

Pagrindiniai darbo šaltiniai. Darbe naudoti įvairūs šaltiniai: teisės norminiai aktai (nacionaliniai ir tarptautiniai), Lietuvos aukščiausiųjų teismų praktika (ypač Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo), informaciniai pranešimai, paskelbti visuomenės informavimo priemonėse, Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių stenogramos ir kt.

Teorinis darbo pobūdis lemia tai, jog daugiausiai buvo remtasi įvairių šalių autorių mokslinė (teisės teorijos) literatūra. Beje, darbe remtasi ne vien tik mokslinė literatūra, kuri yra išleista knygų pavidalu - kai kurie šio darbo šaltiniai yra publikuoti ir internete.

Pagrindinius šio darbo šaltiniais laikytini žinomiausių ir nuolat lyginimų Lietuvos teisės teoretikų S.Vansevičiaus ir A.Vaišvilos teisės teorijų vadovėliai⁵, autoritetingi J.Gumbis darbai, pavyzdžiui, „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas“⁶, daktaro disertacija „Sutarties laisvės teisinės ribos“⁷, taip pat žinomi rusų teoretikų - P.З.Лившиц ir В.В.Лазарев vadovėliai⁸, kurių idėjomis sekė S.Vansevičius ir A.Vaišvila.

---

⁵ *Vansevičius S.* Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000; *Vaišvila A.* Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.

⁶ *Gumbis J.* „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

⁷ *Gumbis J.* Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002.

⁸ *Лазарев В.В.* Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996; *Лившиц П.З.* Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994.

Prie svarbių darbo šaltinių taip pat reikėtų paminėti R.Šimašiaus daktaro disertaciją „Teisinis pliuralizmas“⁹, A.Peters ir I.Pagotto tyrimą „Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective“¹⁰. Darbe remtasi taip pat ir kitais autorių darbais, pavyzdžiui, R.Bakševičienės, P.Ragausko, H.Hillgenberg, O.Кашлач, D.Shelton, H.Kelsen, R.A.Posner, F.A. von Hayek ir t.t.

Darbe naudojami terminai. Darbe teisė kaip socialinis regulatorius, nustatantis privalomo elgesio taisyklės, vadinamas „objektyviaja teise“, tuo tarpu apibrėžiant asmens teisę ar pareigą – „subjektyvioji teisė“ ir atitinkamai „subjektyvioji pareiga“.

Darbe objektyvioji teisė, siekiant geriau išnagrinėti aktualius teisinio reguliavimo klausimus, o ypač jo ribas, suprantama kaip pozityvioji teisė (jeigu nėra nurodyta kitaip), t.y. valstybės sukurtos ar sankcionuotos privalomo elgesio taisyklės, kurių įgyvendinimas užtikrinamas valstybės prievarta¹¹.

Teisės normos terminas suprantamas kaip objektyviosios teisės norma.

---

⁹ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002.

¹⁰ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392). < <http://www.eu-newgov.org> >

¹¹ Šis apibrėžimas nebūtinai apibūdina autoriaus požiūrį į objektyviają teisę. Jis pasirinktas tik moksliniais tikslais, tad darbe kartu bus pažymėti ir šio apibrėžimo trūkumai.

SOCIALINIO REGULIAVIMO POREIKIO PRIELAIDOS

Socialinė norma bendriausia prasme suprantama kaip tam tikras elgesio standartas arba taisyklė, kuri reguliuoja individų elgesį. Visos socialinės teorijos pripažįsta socialinių normų neišvengiamą ribojantį poveikį žmogaus elgesiui – netgi objektyvioji teisė, kuri yra socialinių normų dalis, ne tik saugo tam tikras vertybes ar suteikia galimybę jas įgyvendinti, bet ir jas pažeidžia¹².

Pagrindinis visuomenės elementas, Anot R.Šimašiaus, yra racionalus ir į utilitarizmą linkęs individas¹³. Savanaudiškumas veda prie konfliktų, o tuo tarpu baimė patirti žalos skatina įgimtą savigynos instinktą – tai yra individo laisvės ribos¹⁴. Nepaisant to fakto, jog socialinės normos (įskaitant ir objektyviają teisę) riboja žmogaus elgesį, neturėtų būti kvestionuojamas jų naudingumas, t.y. abejotina, ar žmogus gyvendamas atskirai nuo visuomenės turėtų bent minimumą to, ką turi pats vargingiausias (nebūtinai turto prasme) socialus individas. J.Gumbis pabrėžia, jog socialinė aplinka yra tas esminis elementas, kuris formuoja svarbiausius žmogaus psichologinius ir konkrečius poreikius, įprasto elgesio modelius, visuotinai pripažintas moralės ir etikos taisykles, pageidautinas vertybes ir daugelį kitų subjektyviai suvokiamų dalykų¹⁵. Dažnu atveju socialinės normos atitinka žmogaus poreikius, nors galbūt atskiram visuomenės nariui norėtųsi turėti daugiau.

R.Šimašius pabrėžia 5 teorijas, kurios grindžia socialiniuose normose esančius apribojimus ir paklusimą jiems: 1) *sociologinė* (bendraujant tam tikrą laiko tarpą atsiradę įpročiai virsta socialinėmis normomis); 2) *ekonominė* (ekonomiškai naudinga paklusti socialinėms normoms); 3) *etinė* (paklūstama socialinėms normoms, kurios atitinka racionalią etiką); 4) *pozityvistinė–analitinė* (objektyvioji teisė, kaip tam tikri prievarta užtikrinti įpareigojimai); 5) *sutartinė* (socialinis reguliavimas kyla iš individų sudarytos sutarties). Minėtas autorius daugiausiai simpatizuoja ekonominei teorijai, kuri teigia, jog socialinėms normoms labiau apsimoka paklusti nei nepaklusti¹⁶. Be abejo, negalima paneigti, jog dalis individų paklūsta būtent dėl minėtos priežasties, tačiau tai nėra vienintelis teisingas paaiškinimas, juolab R.Šimašiaus analizuojama „pradinė būseną“, kurioje du ar trys individai skaičiuoja savo galimus nuostolius bei naudą tėra fikcija. Iš tikrųjų socialiniai santykiai daug sudėtingesni ir žmogaus pasirinkimai nenuspėjami, kartais net nesąmoningi: žmogui būdingos neprognozuojamos emocijos, jausmai, vertybių skirtingas pasiskirstymas, prioritetai, savotiškas garbės suvokimas, netgi libido. Tai tik

¹² Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 5, 18.

¹³ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 20.

¹⁴ Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 19.

¹⁵ Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 16.

¹⁶ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 23-25, 27, 28-35.

dalis veiksmų, kurie negali būti visiškai formalizuoti. Kartu pažymėtina, jog didelę įtaką augančiam vaikui daro mažiausia socialinė bendruomenė – šeima: vaikas augdamas stebi tėvus, mokosi iš jų, bendrauja su kitais vaikais ir pan.

Reikėtų pastebėti, jog socialinis reguliavimas ir paklusimas jam gali būti kildinamas ir iš žmogaus baimės, nežinojimo, netikrumo¹⁷. Žmogus yra socialinis vienetas, kuriam kyla natūralus poreikis nuspėti kitų individų elgesį, būti tikram dėl savo interesų apsaugos (baimė prarasti, būti sužalotam ir pan.). „*Baimės problema yra pagrindinis taškas, kuriame susipina įvairiausi svarbiausi klausimai; tai mįslė*“¹⁸. Baimę paprastai sukelia nežinojimas arba žinojimas apie pavojų. Kontakte individas-individas ar individas-visuomenė visada yra nežinomybės. Žmogus nepatikėtų visiškai nereguliuojamoje visuomenėje nepažįstamam žmogui saugoti pinigų, tačiau reguliuojamoje visuomenėje jis atiduoda juos pirmą kartą matomam tam tikrą reputaciją turinčio banko darbuotojui.

Bet koks socialinis reguliatorius (net sutartis) suteikia tam tikro santykio dalyviams abstrakčią lūkesčių saugą, tolimesnių santykių prognozę. Pavyzdžiui, šiuolaikinė objektyvioji teisė leidžia asmeniui būti tikram, jog objektyvioji teisė jam suteiks galimybę nusipirkus netinkamos kokybės prekę, reikalauti ją pakeisti, gražinti dalį pirkimo-pardavimo kainos, pasitraukti iš sutartinių santykių ir pan. Todėl pasitikėjimas kontrahentu įprastinėje verslo praktikoje nebėra būtinas elementas. Abstrakčiai apibrėžta santykių prognozė šalina baimę, o potencialiam pažeidėjui ją sukelia.

Baimė ir netikrumas gali būti nulemti asmens žinių ribotumo, patirties trūkumo. Atskiras individas negali žinoti tiek, kiek žino visa visuomenė, t.y. jis negali aprėpti visų individų. Tuo tarpu socialinis reguliavimas turėtų sudaryti galimybes visuomenės nariui nubrėžti apytikres veiksmų gaires siekti norimo tikslo bei išvengti žalos. Todėl nėra argumentų nesutikti su F.A. von Hayek taikliu pastebėjimu, jog galimų visuomenės narių veiksmų gaires parodo pati visuomenė¹⁹. Iš tikrųjų socialiniai reguliatoriai atsiranda daugiau ar mažiau iš asmenų bendros veiklos. Todėl galima pritarti R.Šimašiaus nuomonei, jog socialinių normų padėtis dvejopa: 1) socialinės normos skirtos efektyviai plėtoti visuomeniniams (rinkos) santykiams; 2) socialinės normos – žmonių veiklos rezultatas²⁰.

---

¹⁷ Apie baimę ir kitus veiksmus kalba J.Gumbis (*Gumbis J. Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija // Teisė. T58. 2006. P. 86; Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 19*), netiesiogiai užsimena R.Šimašius (*Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 24-25, 27, 28-35*).

¹⁸ Freud S. Psichoanalizės įvadas. Paskaitos. Vilnius: Vaga, 2004. P. 356-357.

¹⁹ Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 31-55.

²⁰ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 25.

TEISINIO REGULIAVIMO SAMPRATA

Objektyvioji teisė egzistuoja tik veikdama ir reguliuodama žmonių santykius²¹. Buvo pastebėta, jog žmogaus elgesį taip pat reguliuoja ir kitos bendro pobūdžio taisyklės, ribojančios jo pasirinkimus. Tai įvairios nuostatos, kuriomis visuomenės nariai (pavyzdžiui, studentai, dėstytojai, sodininkai, vestuvių dalyviai ir t.t.), grindžia savo elgesį, t.y. greta objektyviosios teisės egzistuoja kiti elgesio regulatoriai: moralė, papročiai, organizacijų, religinių bendruomenių taisyklės ir pan. Neginčijama, jog visi socialiniai regulatoriai turi keletą bendrų bruožų: tipinis elgesio standartas (etalonas, normatyvas), tinkamo ir galimo elgesio ribų apibrėžimas, asmenų elgesio kontrolė, tam tikros socialinės tvarkos nustatymas ir užtikrinimas²².

Objektyvioji teisė kaip vienas iš socialinių santykių regulatorių (arba socialinės kontrolės priemonė) yra, be abejonės, laikytinas reikšmingiausiu (-ia)²³. Objektyvioji teisė pasižymi „galia daryti įtaką faktiniam socialinių santykių dalyvių elgesiui, paversti faktinius socialinius santykius teisiniais santykiais“²⁴. Tačiau nepaisant to, objektyvioji teisė yra priversta konkuruoti su kitais socialiniais regulatoriais, o tai reiškia, jog ji neturi monopolio reguliuoti absoliučiai visų socialinių santykių²⁵. Tokias ribines situacijas galima laikyti teisinio reguliavimo ribomis.

Vien tas faktas, jog visuomeninių santykių dalyviai suvokia, kad jų pasirinkimus siekiama paveikti objektyviosios teisės aktuose numatyta elgesio taisykle, lemia tai, jog elgesio taisyklė pripažįstama objektyviosios teisės dalimi. Tai psichologinis momentas, suteikiantis objektyviajai teisei pirminį efektyvumą. Tačiau vien tik asmens suvokimas, kad tam tikra taisyklė yra objektyviosios teisės visumos dalis, nelemia, jog taisyklė užprogramuoja garantuotą konkretų bei efektyvų (rezultatyvų) poveikį socialiniams santykiams. Tam, kad būtų pasiektas planuojamas rezultatas, būtina užtikrinti objektyviosios teisės normos pakankamą efektyvumą - pasiekti savo tikslą, rezultatą²⁶. Efektyvumas gali būti užtikrinamas įvairiais būdais: jeigu teisinio reguliavimo kilmė yra daugiau valstybinė – reguliavimas, kiek tai bus įmanoma ir pagrįsta, bus užtikrinamas

²¹ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 129; Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 192; Marmor A. The Rule of Law and Its Limits. USC Law and Public Policy Research Paper No. 03-16. < <http://ssrn.com> >

²² Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 112-118.

²³ Gumbis J. „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61; Bakševičienė R. Teisė - kas tai? Kelios teisės sampratos // Teisė. T. 30. 1996. P. 25-26.

²⁴ Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005. P. 76.

²⁵ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 112-118; Лившиц Р.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 92; Gumbis J. Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija // Teisė. T58. 2006. P. 85.

²⁶ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 131-132.

valstybės prievarta; savireguliacijos atveju – galimi įvairūs variantai, pavyzdžiui, valstybės prievarta, vidiniai sistemos mechanizmai, galbūt efektyvumą lems pats santykio pobūdis – reputacija, garbė ir pan. Pastebėtina, jog dažnu atveju pačios objektyviosios teisės normos egzistavimas duoda bent minimalų efektyvumą, tačiau jis didžiausias, kai normos kilmė nevalstybinė. Bet kokių atveju iš esmės apskaičiuoti objektyviosios teisės efektyvumą sunku²⁷. Tai socialinių santykių įvairumo ir sudėtingumo pasekmė.

Anot B.B.Лазарев ir S.Vansečiaus, objektyviosios teisės veikimas apima teisinio reguliavimo priemonių sukūrimą ir jų taikymą subjektams, siekiant specifinių rezultatų, t.y. objektyviosios teisės veikimas yra dviejų stadijų²⁸. S.Vansevičius nurodo, jog teisės norma yra tas elementas, kuris reguliuoja visuomeninius santykius, o teisinis reguliavimas yra ta objektyviosios teisės veikimo dalis, kuri parodo objektyviosios teisės poveikį asmenų elgesiui. Šis mokslininkas pastebi, jog teisinis reguliavimas apima valstybinių teisėkūros institucijų veiklą rengiant objektyviosios teisės nuostatas ir teisinės priemonės jų galiojimui užtikrinti bei visuomeninių santykių dalyvių veiklą, skirtą teisinėms reguliavimo priemonėms ieškoti ir panaudoti savo elgesiui su teisės normos reikalavimais derinti. „Baigiamoji teisinio reguliavimo stadija (kartais ir atsirandant teisiniams santykiams) yra teisės taikymas“²⁹. Akivaizdu, jog S.Vansevičius teisinį reguliavimą supranta plačiai, bet šis supratimas nenuoseklus – minėtas terminas kartais suprantamas ir siauriau: „<...> atsakyti į teisės atsiradimo, jos esmės, visuomeninės paskirties klausimus arba atskleisti bendrąsias sąvokas — įstatymas, įstatymų leidyba, teisės norma, teisinis reguliavimas ir panašiai“; „teisės norma, kaip ir pati teisė, reguliuoja žmonių elgesį esant santykiams, kurių dalyvių ryšiai yra tarpusavio teisės ir pareigos“³⁰.

Panašaus požiūrio laikosi ir A.Vaišvila³¹. Šis mokslininkas nagrinėdamas teisinį reguliavimą, taip pat kitus teisės teorijos klausimus akcentuoja teisinės sistemos trilypę sandarą³² bei pažymi, jog „teisinis reguliavimas - tai praktiškai funkcionuojanti (veikianti) teisės samprata“ ir, kad šis objektyviosios teisės elementas yra idėjinis visos „teisinės sistemos“ „užsakovas“: „iš jo poreikių kyla atitinkamos orientacijos teisinės idėjos, teisės normos, teisinės organizacinės procedūros. Visos teisės sąvokos išiprasmina kaip teisinio

²⁷ Bakševičienė R. Teisės vertinimo suvokimas Lietuvoje: istorinės prieigos, šiandienė situacija, ateities gairės // Teisė. T. 50. 2004. P. 19-21.

²⁸ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 129; Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 192.

²⁹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 146, 193, 203.

³⁰ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 86, 136.

³¹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 153-155.

³² Pastebėtina jos A.Vaišvilos teisinės sistemos trilypės sandaros idėja (Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 153) visgi nėra nauja. Ši idėja kiek anksčiau aprašyta P.З.Лившиц vadovėlyje „Teisės teorija“ (Лившиц П.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 91-94).

*poveikio žmonių elgesiui priemonės, o pati teisėkūra — kaip tokių priemonių gamyba*³³. Tačiau vėliau A.Vaišvila teigia, jog „*teisinis reguliavimas — tai tokia socialinio reguliavimo rūšis, arba forma, kai teisinis poveikis žmonių elgesiui yra daromas teisės normomis*“, kur teisės norma suprantama kaip teisinio reguliavimo priemonė, kaip norminis visuomenės santykio modelis (dažniausiai nustatytas ir garantuotas valstybės)³⁴. Pastarasis A.Vaišvilos teiginys, kuriuo teisės norma ir teisinis reguliavimas tiesiogiai siejami yra priimtinas, tik nevisiškai paaiškintas³⁵. Akivaizdu, jog objektyviosios teisės normose įtvirtintos reguliuojamųjų subjektų teisės ir (ar) pareigos. Asmeniui suteikiant subjektyviąją teisę ir užtikrinant jos įgyvendinimą, visada daromas neabejotinas poveikis socialiniams santykiams³⁶. Pabrėžtina, jog net suteikus subjektyvią teisę ar nustačius subjektyvią pareigą, kuri niekada neįgyvendinama ar neįvykdoma, vis vien teisinis reguliavimas daro tam tikrą poveikį visuomeniniams santykiams³⁷, pavyzdžiui, psichologinį. Tokiu atveju teisės normos tiesioginis efektyvumas (rezultatyvumas), kaip reguliavimo pasekmė, gali neatsirasti arba būti labai žemas.

Kaip buvo pastebėta, teisinis reguliavimas gali būti suprantamas dvejopai (plačiau ar siauriau), vadinasi galima skirti dvi teisinio reguliavimo sąvokas: teisinis reguliavimas siauruoju požiūriu ir teisinis reguliavimas plačiuoju požiūriu³⁸. Šių sąvokų įvedimas šalina painiavą minėtų Lietuvos Respublikos teisės teorijos mokslininkų darbuose.

Minėta, jog teisinis reguliavimas siauruoju požiūriu tiesiogiai siejamas tik su teisės normomis. Tokios sampratos egzistavimą patvirtina ir Lietuvos Respublikos aukščiausiųjų teismų praktika. Antai Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas³⁹ (KT) 2001 m. liepos 12 d. nutarime atsisakydamas tirti dalį pareiškėjo prašymo dėl norminio teisės akto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai⁴⁰, rėmėsi tuo, jog „*ginčijamas teisinis reguliavimas yra pasibaigęs*“, t.y. nurodė, jog ginčijamas teisės aktas bylos nagrinėjimo metu nebegaliojo. Kitame savo nutarime KT teigia, kad byloje nagrinėjamo „*įstatymo norma nustatytas aiškus teisinis reguliavimas*“⁴¹. Konstitucijos justicijos

³³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 58-62, 153.

³⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 153, 195.

³⁵ Pastebėtina, jog minėtą teiginį A.Vaišvilos vėliau vėl neigia: „*teisės norma ir teisinis santykis yra sudedamos teisinio reguliavimo mechanizmo dalys*“ (Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 319). Pastebėtina ir šis mokslininkas savo vadovėlyje „Teisės teorija“ „teisinio reguliavimo mechanizmo“ sąvokos nepaaiškina, nors be šio atvejo naudoja minėtą sąvoką dar bent dviejuose vietose (Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 166, 227).

³⁶ Bakševičienė R. Teisės vertinimo suvokimas Lietuvoje: istorinės prieigos, šiandienė situacija, ateities gairės // Teisė. T. 50. 2004. P. 21.

³⁷ Bakševičienė R. Teisės vertinimo suvokimas Lietuvoje: istorinės prieigos, šiandienė situacija, ateities gairės // Teisė. T. 50. 2004. P. 19-21.

³⁸ Teisinis reguliavimas plačiuoju požiūriu nėra nagrinėjamas šiame darbe.

³⁹ Toliau darbe žymima sutrumpinimu KT.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014)

⁴¹ KT 2000 m. vasario 10 d. nutarimas.

bylose, susijusiose su mokesčių ir biudžeto klausimais, KT yra pažymėjęs, jog „*mokesčių santykių teisinis reguliavimas – tai ne tik mokesčių nustatymas įstatymais, bet ir mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarkos nustatymas*“⁴². Atitinkamai, remdamasis KT, teisinio reguliavimo sąvoką naudoja ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (LVAT)⁴³. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (LAT) praktikoje teisinio reguliavimo terminas tai pat dažnai suprantamas siauruoju požiūriu⁴⁴. Teisinio reguliavimo samprata siauruoju požiūriu yra pagrindas teisinį reguliavimą skirstyti į rūšis pagal teisės normas: konstitucinis teisinis reguliavimas, įstatyminis teisinis reguliavimas, poįstatyminis teisinis reguliavimas, bendrasis teisinis reguliavimas, specialusis teisinis reguliavimas, tarptautinis teisinis reguliavimas, nacionalinis teisinis reguliavimas ir t.t.

Teisinis reguliavimas gali būti suvokiamas ne tik kaip visuomeninių santykių valdymo, kontroliavimo, korekcijos ar derinimo instrumentas. Jau minėta, jog A.Vaišvila teisinį reguliavimą (plačiuoju aspektu) apibūdina ir kaip idėjinį visos „teisinės sistemos“ „užsakovą“. Pastebėtina, jog net tų pačių Lietuvos Respublikos aukščiausiųjų teismų praktikoje greta teisinio reguliavimo sampratos siaurąja prasme, taip pat gana dažnai apibūdinant šį reiškinį pateikiami ir tie bruožai, kurie parodo glaudžias jo sąsajas su kitais objektyviosios teisės elementais, ypač teisėkūra. Antai KT teigia, jog teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės būtų tikslios, turi būti paisoma objektyviosios teisės nuoseklumo ir vidinės darnos⁴⁵. KT net pateikia teisinio reguliavimo apibrėžimą: „*Teisinis reguliavimas - tai tam tikros socialinės tvarkos nustatymo forma*“⁴⁶. Atkreiptinas dėmesys, jog šis apibrėžimas kritikuotinas, kadangi ir kiti reguliatoriai nustato socialinę tvarką. Grįžtant prie teisinio reguliavimo sąsajų su kitais objektyviosios teisės elementais, paminėtina, jog LAT ir LVAT daugiau kreipia dėmesį į teisinio reguliavimo trūkumus (teisinio reguliavimo spragos, jo prieštarumas, dviprasmiškumas, nekorektiškos formuluotės ir kt.)⁴⁷. Tokį skirtingumą galima paaiškinti

⁴² KT 2000 m. kovo 15 d. ir 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimai.

⁴³ LVAT 2004 m. sausio 29 d. nutartis adm. b. UAB „Akmenės transportas“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Nr. A⁷-60-2004, kat. 11.2.

⁴⁴ LAT 2005 m. kovo 21 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. A.Ž. v. UAB „Naujamiščio būstas“ Nr. 3K-3-203/2005, kat. 11.9.10.8; 11.10; LAT 2000 m. birželio 12 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. V.D. v. Žemės ir kito nekilnojamo turto registro ir kadastro valstybinė įmonė Nr. 3K-3-674/2000, kat. 47; LAT 1999 m. gegužės 3 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. G.K. v. Kauno miesto Vyriausiasis policijos komisariatas Nr. 3K-3-109/1999, kat. 5; LAT 1999 m. balandžio 14 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. R.Č. v. R.Š. Nr. Nr. 3K-3-72/1999 ir kt.

⁴⁵ KT 2000 m. vasario 10 d., 2004 m. gruodžio 13 d. bei KT 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimai, taip pat KT 2006 m. lapkričio 13 d. sprendimas.

⁴⁶ KT 1999 m. spalio 6 d. nutarimas.

⁴⁷ LAT 2006 m. vasario 1 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojas v. Lietuvos švietimo darbuotojų profesinei sąjungai, UAB „Tertius“, UAB „Stenrosus“, G.D., valstybės įmonė Registrų centras Nr. 3K-3-39/2006, kat. 30.3 (S); LAT 2002 m. vasario 20 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. V.Ž. v. UAB „Utenos agroautomatika“

tuo, jog LAT ir LVAT nagrinėja daugiau klausimus, susijusius su konkrečiais visuomeniniais teisiniais santykiais, tuo tarpu KT gilinaisi į „Konstitucijos dvasią“.

Pažymėtina, jog platesniu požiūriu, teisinis reguliavimas yra procesas, kurio metu visuomeninių santykių dalyviams suteikiamos subjektyvios teisės ir (ar) įpareigojimai, nustatoma atsakomybė – tokiu būdu tam tikri socialiai naudingi veiksmai ar neveikimas skatinamas ar slopinamas. Todėl teisinis reguliavimas yra dinamiškas elementas - priemonė diegti visuomenėje civilizacijos, socialinės partnerystės ir kultūros pradus, užtikrint minimalų asmenų autonomijos lygį bei gerbūvį. KT yra pabrėžęs, jog kai kurių santykių (ūkinės veiklos) įvairiapusiškumas ir dinamiškumas lemia dinamišką atitinkamos srities reguliavimą: „*reguliavimas negali būti visą laiką vienodas, t.y. draudimų ir leidimų santykis gali kisti*“⁴⁸.

Tuo tarpu žymūs šiuolaikiniai vakarų šalių teisės teoretikai ir filosofai vengia teisinio reguliavimo termino. Paprastai teisės normai suteikiamas tam tikras reguliuojamasis poveikis, o didesnis dėmesys skiriamas atskiriems koncepciniams klausimams, pavyzdžiui, kas yra objektyvioji teisė, kokia jos kilmė, galiojimo pagrindas, privalomumas, objektyviosios teisės normos pobūdis ir jos santykis su morale, objektyviosios teisės normos moralumas ir pan. Galima pastebėti, jog kai kurie paminėti klausimai yra susiję su teisiniu reguliavimu, todėl tikslinga trumpai aptarti žymiausių vakarų šalių teisės teoretikų ir filosofų galimus požiūrius nagrinėjamu klausimu.

H.Kelsen (loginio normatyvizmo atstovas) gana detaliai kalba apie objektyviosios teisės normos kūrimą, galiojimą, jos reguliuojamąjį poveikį (metodą), efektyvumą, taikymą ir pan.⁴⁹ Visi šie momentai išskirti ir išsamiai apibrėžti. Pažymėtina, jog Lietuvos teisės teorijoje mažai kalbama apie sutarties ar kitų sandorių reguliuojamąjį poveikį. Tuo tarpu H.Kelsen pastebi, jog „*sutartimi sukuriama norma*“⁵⁰. O tai reiškia, jog sutarčiai pripažįstamas reguliuojantis poveikis. Nors H.Kelsen nenaudoja termino „teisinis reguliavimas“, tačiau remiantis anksčiau aptartais teisinio reguliavimo požymiais „Grynojoje Teisės Teorijoje“ gana paprasta atrasti teisinį reguliavimą tiek siauruoju, tiek plačiuoju požiūriu.

Analogiškos išvados darytinos nagrinėjant daug diskusijų sukėlusią H.L.A.Hart pozityvistinę priminių ir antrinių normų sistemą, kuriai, priešingai nei H.Kelsen, būdingas

---

Nr. 3K-3-330/2002, kat. 2.7; LVAT 2007 m. sausio 18 d. nutartis adm. b. A.B, A.D., A.G., V.N.G., D.M., E.M., V.M., J.P., Z.P., J.S., J.G.V., B.V., R.V., S.V., R.Z. v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Klaipėdos apygardos teismas Nr. A10 – 01/2007, kat. 1.3.; 1.4.; 25; LVAT 2004 m. vasario 2 d. nutartis adm. b. UAB „Taraila ir partneriai“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Nr. A¹² - 63 - 04, kat. 11.2.

⁴⁸ KT 1999 m. spalio 6 d. nutarimas.

⁴⁹ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 45-58, 64-82, 175-177, 182-186, 199-201.

⁵⁰ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 215.

socialinis integruotumas⁵¹. H.L.A.Hart pripažinimo taisyklė suteikia tam tikrai normai privalomumą, kartu ir užtikrina jos teisinį reguliacinį efektyvumą (rezultatyvumą), taip pat apsprendžia teisinio reguliavimo kilmę. Tačiau H.L.A.Hart, kaip ir H.Kelsen, teisinio reguliavimo terminas visgi nebuvo žinomas.

R.A.Posner nekelia teisinio reguliavimo sampratos klausimo. Jam, kaip ir kitiems teisinio realizmo atstovams, šis bei kiti panašūs teisės teorijos klausimai neverti dėmesio - orientuojamasi tik į praktinį objektyviosios teisės veikimą⁵². Jei bandytume šio mokslininko darbuose atrasti teisinio reguliavimo užuominų, jų labiausiai, matyt, reikėtų ieškoti prognozės teorijoje⁵³. O tai reiškia, jog teisinis reguliavimas čia turėtų būti neatsiejamai susijęs ir su objektyviosios teisės (kuri šiuo atveju turi būti suprantama plačiau, t.y. įvertinus prognozės teorijos pagrindinius teiginius) taikymu arba taikymo numatymu. R.A.Posner kaip ir kiti teisinio realizmo atstovai neteikia ypatingo dėmesio pozityviajai teisei. Šis mokslininkas nurodo, jog valstybės sankcionuotos normos turinys išreikštas raštu ir vien šis faktas lemia, jog ją pirmiausiai reikia suprasti, o ne pritaikyti⁵⁴. Vadinasi, atitinkamos normos turinys pats savaime šiuo atveju neturi tokio reguliacinio poveikio lyginant su H.L.A.Hart ar H.Kelsen normomis, o teisinio reguliavimo priemonių sąrašą šiuo atveju reikėtų papildyti teismų sprendimais.

Teisinio reguliavimo sąvokos nenagrinėja ir R.Dworkin. Šio mokslininkas nuosekliai kritikuoja klasikinį teisinį pozityvizmą. R.Dworkin skiria teisės normas, principus ir politines nuostatas, konstruoja teisių tezė⁵⁵. Pagal teisių tezė teismų sprendimai nesukuria naujų, o įgyvendina jau esamas teises, kurias galima atrasti analizuojant „institucinę istoriją“. Ši teisių tezės koncepcija yra vienas iš esminių R.Dworkin teismo veiklą apibūdinančių kategorijų. Teigiama, jog egzistuoja vienintelis teisingas sprendimas kiekvienoje konkrečioje byloje. Jeigu teismas gindamas ieškovo teises atranda keletą galimų bylos sprendimo variantų, tai jokiū būdu nereiškia, jog toliau yra tik diskrecijos klausimas. R.Dworkin nurodo, jog esant tokiai situacijai, teisėjas privalo imtis „herakliško“ darbo ir surasti patį geriausią, labiausiai prie teisinės sistemos derantį sprendimą. R.Dworkin pabrėžia, jog suformuota ir formuojama praktika turi savotišką „gravitacijos galią“, orientuojančią kitus sprendimus. Visgi sprendimu vadovaujamesi ne todėl, kad jis yra išmintingas, o todėl, kad bendras teisingumo principas reikalauja teisės tęstinumo. Teismas vienoje byloje remdamasis abstrakčia ieškovo teise priėmęs vieną

⁵¹ Hart H.L.A. Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997. P. 176-186.

⁵² Posner R.A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 13-14.

⁵³ Plačiau apie šią teoriją: Posner R.A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 185-187.

⁵⁴ Posner R.A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 207-239.

⁵⁵ Dworkin R. Rimtas požiūris į teisės. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004. P. 48-56, 126-152.

sprendimą, kitoje byloje esant analogiškai abstrakčiai teisei gali priimti kitokį sprendimą. Konkuruojančių teisių balanso argumentas lemia tai, jog principai tarpusavyje konkuruoja. Jei R.Dworkin naudotų teisinio reguliavimo sąvoką, matyt, jis itin pabrėžtų teisinio reguliavimo priemones ir kartu teisinį reguliavimą suprastų plačiuoju požiūriu. Teisinis reguliavimas kiltų iš objektyviosios teisės normos, taip pat teismų sprendimų bei principų⁵⁶, taip pat net iš privačių subjektų, kurie dalyvauja lobistinėje veikloje⁵⁷.

Visiškai kitaip konstruojama F.A. von Hayek objektyvioji teisė. Šis mokslininkas teigia, jog „*įsitikinimas, kad teisėjas gali, arba privalo, savo sprendimus logiškai dedukuoti iš eksPLICITINIŲ PRIELAUDŲ, visada buvo ir yra iliuzija*“⁵⁸ - teisėjai taip nesielgia: jie gali vadovautis net taisykle, kuri niekada nebuvo artikuliuota žodiniu pavidalu. F.A. von Hayek įsitikinęs, jog bet kokia loginė dedukcija iš riboto skaičiaus artikuliuotų prielaidų reiškia ne ką kitą, kaip vadovavimąsi įstatymo „raide“: „*teisėjas privalo turėti teisę modifikuoti savo išvadas, jeigu tik sugeba atrasti kokią nors nerašytą taisyklę, kuri tokį modifikavimą pateisina ir kuri ją artikuliuotus veikiausiai susilauktų bendro pripažinimo*“⁵⁹. Pabrėžiama, jog neteisinga galvoti, kad objektyvioji teisė yra tik įstatymo leidėjo valios išraiška, jo išradimo rezultatas: retai pripažįstami teismo objektyviosios teisės patobulinimai, padaryti nesivadovaujant bendraisiais principais. Teisėjas yra savotiškas spontaninės tvarkos organas, kuriam paprastai nepriskiriama tvarkos kūrėjo funkcija. Jis yra tik pagalbininkas, mėginantis palaikyti bei tobulinti egzistuojančią tvarką⁶⁰. F.A. von Hayek daro ryškų skirtumą tarp „laisvės teisės“ („*nomos*“) ir „organizacijos taisyklių“ („*thesis*“), kurias nustato vadovybė. Pirmųjų kūrėjas ne žmogus, jis greičiau jų atradėjas, nes šios taisyklės atsiranda spontaninės tvarkos sąlygomis. Tuo tarpu organizacijos taisyklės atsiranda sąmoningai kuriant organizaciją, nustatant jos tikslus. Svarbu tai, jog valdžia iš tikrųjų gali tik patvirtinti „*nomos*“, o bet koks prasmės ar turinio keitimas – nukrypimas nuo spontaninės tvarkos, kuri nepasiduoda konkretaus individo ar jų grupės poveikiui. Būtent dėl šios priežasties įstatymų leidybą F.A. von Hayek vertina itin kritiškai. Teigiama, jog tai „naivaus konstruktyvizmo“ paklydimas, nepaisant gerų norų - kišimasis į „*nomos*“ kenkia spontaninei nusistovėjusiai tvarkai⁶¹. F.A. von Hayek, kaip ir kiti minėti teisės teoretikai tiesiogiai neįvardija teisinio

⁵⁶ KT 1999 m. spalio 6 d. nutarime pasakyta, jog „*besikeičiant teisinio reguliavimo turiniui negali būti paneigiami Konstitucijoje įtvirtinti tautos ūkio reguliavimo principai*“. Vadinasi, pripažįstama, jog principai atlieka teisinio regulatoriaus funkcijas. Tai taip pat išplaukia ir iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies.

⁵⁷ Dworkin R. Rimtas požiūris į teisės. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004. P. 167-168, 242-246, 390; Dworkin R. Teisės imperija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005. P. 334-336.

⁵⁸ Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 172.

⁵⁹ Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 172-173.

⁶⁰ Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 174-177.

⁶¹ Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 178-179; Šimašius R. Hayeko teisės koncepcija – iššūkis šiandienos įstatymų leidybai. < <http://www.lrinka.lt> >

reguliavimo sąvokos (jei jis tai įvardintų, teisinio reguliavimo prasmė būtų daugiau ar mažiau panaši į R.Dworkin), o orientuojasi į kitus objektus, ypač į spontaninės tvarkos kūrimą, egzistavimą, jos pranašumą, daug dėmesio skiriama pozityvizmo kritikai.

Apibendrinant, teisinio reguliavimo samprata Lietuvoje yra tiesiogiai apibrėžiamas ir gana dažnai vartojamas terminas, nors ir prieštaringai apibūdinamas. Galima pastebėti, jog teisinio reguliavimo samprata labiau būdinga postsovietinės nepriklausomos Lietuvos Respublikos objektyviajai teisei: pagrindiniai teisės teorijos atstovai S.Vansevičius ir A.Vaišvila visą teisinio reguliavimo sampratą perėmė iš žymiųjų rusų teisės teorijos atstovų - P.З.Лившиц ir В.В.Лазарев. Tuo tarpu vakarų valstybių žymiausiuose teisininkų darbuose toks terminas neįgyvendina, kiek ryškiau išvelgtinas pozityvizmo atstovų darbuose. Pastebėtina, jog atsiskaitus valstybinės teisės monopolio, tikslinga atsiskaityti teisinio reguliavimo sampratos siaurojo aspektu. Kita vertus, teisinis reguliavimas plačiuoju požiūriu – praktiškai visa funkcionuojanti teisė, todėl bet kokia jo analizė reiškia „viską arba nieko“. Galbūt būtent dėl to šis terminas vakarų valstybių teisės teoretikams neaktualus, o daugiausiai nagrinėjamos objektyviosios teisės normos, jų poveikis, vertė ir kt. Galima teigti, jog vakarų šalių teisės teoretikai savaime laiko, jog objektyvioji teisė reguliuoja žmonių elgesį, todėl net nesileidžiama į nereikalingus tyrimus ar diskusijas, bandant priskirti visų ar žymios dalies objektyvios teisės (taip kaip jie objektyviają teisę supranta) savybių teisiniui reguliavimui.

Teisinio reguliavimo objektas

Teisinio reguliavimo, kaip visuomeninių santykių valdymo, korekcijos ir derinimo instrumento, objektas⁶² bendriausia prasme yra tik tas socialinis asmenų elgesys, kurį būtina veikti tam tikra objektyviosios teisės normų nustatyta teigiama kryptimi.

---

⁶² Teisės teorijoje nėra vieningos terminijos, pavyzdžiui S.Vansevičius svarbiausius visuomeninius santykius įvardija ir teisinio reguliavimo dalyku ir objektu, nedarydamas jokio skirtumo (*Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. P. 147-148. P. 193-194). A.Vaišvila vartoja žodį „objektas“ (*Vaišvila A. Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. P. 154-155), V.A.Vaičaitis – „sfera“, „sritis“, „objektas“ (*Vaičaitis V.A. Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 40, 45, 87-95), В.В. Лазарев „sfera“ (*Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник*. Москва: Юристъ, 1996. С. 132-134) ir t.t. Autoriui priimtinesnis terminas „objektas“, kadangi „dalykas“ siejamas daugiau su materialiu objektu, o šiuo atveju kalbama apie visuomeninius santykius kaip nematerialų reiškinių, be to teismų praktikoje dažniau vartojama „teisinio reguliavimo dalyko“ sąvoka, nei „objekto“:

1) LVAT 2006 m. lapkričio 17 d. nutartis adm. b. *V.K. v. VĮ Ukmergės miškų urėdija*. Nr.: N⁵ – 1715/2006, kat. 29 (S); LAT 2000 m. lapkričio 27 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *L.G. v. UAB "Prono sportas"* Nr.: 3K-3-1257/2000, kat. 6;

2) LVAT 2003 m. gruodžio 15 d. nutartis adm. b. *UAB „Palink“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹¹–648/2003, kat. 11.2; Lietuvos apeliacinio teismo administracinių bylų skyriaus kolegijos 2000 m. rugpjūčio 29 d. sprendimas c. b. *Bendra Lietuvos ir JAV UAB „Italiana International“ v. Kauno teritorinė muitinė* Nr. 3A-1 88/2000; LAT 2006 m. kovo 14 d. Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis b. b. *V.Ž., M.Š., A.L., V.T. pagal BK 181 str. 1 d., BK*

Teisės normos daro poveikį svarbiausiems asmenų santykiams: turtiniams, valdymo bei apsauginiams. A.Vaišvila ir P.З.Лившиц nurodo, jog kiti visuomeniniai santykiai reguliuojami teisės normomis tik tada ir tik tiek, kiek jie įgauna anksčiau minėtų trijų santykių pobūdį⁶³, tuo tarpu S.Vansevičius to neakcentuoja. Turtiniai, valdymo bei apsauginiai santykiai – įprasti, nesunkiai teisiniam reguliavimui pasiduodantys valstybinei organizacijai būdingi socialiniai santykiai. Pastebėtina, jog teisinio reguliavimo objektas nebūtinai turi sutapti su abstrakčiu minėtu visuomeninių santykių skirstymu.

Teisinis reguliavimas kaip poveikis visuomeniniams santykiams neturėtų būti visuminis. Objektyvioji teisė tik tam tikrų visuomeninių santykių atžvilgiu gali reikalauti statikos arba dinamikos. Tad poveikis daromas tam tikriems socialiniams santykiams⁶⁴.

S.Vansevičius, skirtingai nei A.Vaišvila, teisinio reguliavimo objektą struktūrizuoja⁶⁵. Nurodoma, jog teisinio reguliavimo objektą (jo turinį) sudaro:

- **Subjektai** – tai asmenys, kurių veiklą siekiama reguliuoti. Kadangi teisinis reguliavimas reikalauja iš subjektų normos suvokimo, subjektais dažniausiai gali būti tik veiksnūs arba ribotai veiksnūs fiziniai asmenys. Neneigiama, jog teisinis reguliavimas negali būti nukreiptas ir į neveiksnius asmenis, nes tokių fizinių asmenų interesais veikia jų atstovai. Juridinių asmenų atžvilgiu teisnumas ir veiksnumas atsiranda vienu metu, todėl veiksnumo problema šiuo atveju nėra itin aktuali. Teisinis reguliavimas gali būti nukreiptas ir į tam tikras asmenų grupes, pavyzdžiui, tam tikros profesijos asmenis. Taip pat galimas reguliavimas santykio fizinis-juridinis asmuo, fizinis ar juridinis asmuo bei kolektyvas⁶⁶.
- **Dalykas** – suvokiamas kaip kokia nors apraiška, atsitikimas ar materialus daiktas. Teisė gali reguliuoti visuomeninius santykius materialių vertybių atžvilgiu: žemė, vertybiniai popieriai, alkoholis, informacija, elektroniniai ryšiai. Anot B.B.Лазарев, labiausiai teisiniam reguliavimui pasiduoda gamybos, paskirstymo ir vartojimo

---

181 str. 2 d. Nr. 2K-306/2006, kat. 1.2.14.1.; 1.2.14.6.; 1.2.14.7; LAT 1999 m. gegužės 3 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. G.K. v. Kauno miesto Vyriausiasis policijos komisariatas Nr. 3K-3-109/1999, kat. 5; LAT 1999 m. balandžio 26 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. A.Z. v. Visagino miesto valstybinė mokesčių inspekcija Nr. 3K-3-92/1999, kat. 7.

⁶³ Лившиц P.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 91-94; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 156-157.

⁶⁴ Лившиц P.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 93.

⁶⁵ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 147-148.

⁶⁶ H.Kelsen pažymi, jog teisinės normos reguliuoja žmonių elgesį. Tačiau tai nereiškia, jog jos negali nustatyti elgesio su gyvuliais, augalais ar daiktais. Pabrėžiama, kad tokios „normos reguliuoja ne saugomų gyvūnų, augalų ir daiktų, bet žmonių, kuriems gresia baismė, elgesį“ (Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 62). Tačiau šią teoriją, taip pat kitas gali pakoreguoti tas faktas, jog Pietų Korėjoje jau šiuo metu sukurta speciali etikos chartija, reguliuojanti žmonių ir robotų (!) tarpusavio santykius (plačiau: Evans D. The ethical dilemmas of robotics. < <http://news.bbc.co.uk> >).

santykiai, tuo tarpu kiti – tiek, kiek jie turi pastarųjų bruožų. Teisiniam reguliavimui paklūsta net pačios valstybės ūkinė veikla⁶⁷.

- **Socialiniai faktai ir praktinė žmonių veikla** iš esmės nieko nesiskiriantys terminai. Visuotinė žmonių veikla visada bus laikoma socialiniu faktu, nes tai bus tikras, nepramanytas reiškinys.

S.Vansevičius nurodo, jog teisinio reguliavimo objektu negali būti bet kokie visuomeniniai santykiai⁶⁸. Tai esminiai santykiai, kurių atžvilgiu galimas teisinis reguliavimas ir jo tinkamas užtikrinimas. Todėl teisinio reguliavimo objektas nusako teisinio reguliavimo ribas, kurios priklauso nuo objektyviosios teisės sampratos. A.Vaišvila iš esmės pritaria S.Vansevičiui ir pažymi, jog neabejotina, kad teisinio reguliavimo apimtis tiesiogiai priklauso nuo teisės sampratos pobūdžio, pavyzdžiui, etatizmas neigia teisinio reguliavimo ribų buvimą, kai tuo tarpu pilietinė objektyviosios teisės samprata jas pripažįsta⁶⁹. Taip pat teisės normos nereguliuoja draugystės, kai kurių šeimos vidaus santykių, daugelio religijos santykių ir pan. Bandytas teisės normomis reguliuoti išimtinai asmeninius santykius neigia žmogaus autonomiją, varžoma galimybė savo nuožiūra priimti asmeninėje srityje tam tikrus sprendimus. Kita vertus, tokioje srityje atitinkamos teisės normos dažnu atveju negali būti efektyvios, tad realus jų reikalingumas diskutuotinas. Tokia situacija primintų žlugimui pasmerktą kraštutinį totalitarizmą. Todėl ir asmens autonomiškumas⁷⁰ lemia teisinio reguliavimo ribų egzistavimą⁷¹. Teisinio reguliavimo ribų pamatas - žmonių prigimtis, ekonominės, istorinės ir religinės bei kitos aplinkybės⁷². Tai daugiausia neteisiniai faktoriai.

Teisinis reguliavimas gali būti bendrasis (netiesioginis) ir specialusis (tiesioginis)⁷³. Bendrasis reguliavimas nukreiptas į savo turiniu bendresnius visuomeninius santykius, o tuo tarpu specialusis – į konkrečius. Tokiu būdu teisinio reguliavimo objektas yra vienas iš esminių kriterijų, kurių pagrindu teisės normos skirstomos į šakas⁷⁴ - daromas poveikis net pačiai objektyviajai teisei - jos sisteminimui. Tam tikros šakos reguliavimo ribas lemia jos pagrindinio instituto, nuo kurio priklauso (konstruojami) kiti institutai⁷⁵. Šiuo klausimu yra pasisakęs tiek KT, tiek LVAT (cituodamas KT): „<...>mokesčių santykių teisinis reguliavimas – tai ne tik mokesčių nustatymas įstatymais, bet ir mokesčių įstatymų

⁶⁷ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 135.

⁶⁸ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 193-194.

⁶⁹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 155.

⁷⁰ Asmens autonomiškumo suvokimą daugeliu atveju lemia socialinė kultūra.

⁷¹ Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 5-6, 18-19.

⁷² Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 193.

⁷³ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 136.

⁷⁴ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 147-148.

⁷⁵ P.vz., konstitucinė santvarka ir konstitucinė teisė. Žr.: Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 170.

įgyvendinimo tvarkos nustatymas“⁷⁶. Konstitucinėje jurisprudencijoje, taip pat LVAT praktikoje, minimas diferencijuoto teisinio reguliavimo terminas, reiškiantis pozityvią diskriminaciją. Ši diskriminacija nepažeidžia Konstitucijos, ja siekiama pozityvių ir visuomenei reikšmingų tikslų⁷⁷.

Tinkamas teisinio reguliavimo objekto parinkimas nulemia objektyviosios teisės efektyvumą (rezultatyvumą)⁷⁸. A.Vaišvila ir S.Vansevičius, sekdami B.B.Лазарев, nurodo formaliuosius visuomeninių santykių požymius⁷⁹, kuriems esant jie patenka į teisinio reguliavimo sritį: 1) juos galima išversti į teisės kalbą; 2) juos galima kontroliuoti valstybės priemonėmis; 3) jie yra tipiški (visuotini ir kartojais). Tačiau šie autoriai nevertina vieno labai svarbaus momento: kam reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie faktiškai sureguliuoti kitų socialinių reguliatorių, t.y. galbūt juos nebūtina reguliuoti teisės normomis. Kitas labai svarbus momentas, ar kontrolės galimybė gali bet koku atveju būti svarbesnis kriterijus už galimai žemą teisės normos rezultatyvumą, t.y. kontrolės užtikrinimas kainuoja daugiau, nei jos nesant padarytas tam tikras neigiamas poveikis (pvz., žala). Taip pat abejotina, ar faktiniai santykiai negali patekti į teisinio reguliavimo sritį, jei jie nėra visuotini? Čia ne tik turimas omenyje H.Kelsen požiūris į sutartį⁸⁰, pavyzdžiui, juk nužudymai nėra masinis reiškinys, tačiau už tai numatyta dažnu atveju baudžiamoji atsakomybė. Taip pat minėti autoriai nepasisako apie tai, ar pateks tam tikri visuomeniniai santykiai į teisinio reguliavimo objektą, jei aukštesnės galios norma nenurodo leidimo arba juos tiesiogiai draudžia. Priimtina atsakymą pateikia KT: „poįstatyminiuose teisės aktuose <...> negali būti teisės normų, nustatančių kitokį teisinį reguliavimą, negu nustato įstatymas, ir konkuruojančių su įstatymo normomis“⁸¹.

Pastebėtina, jog vakarų valstybių teisės teorijos ir filosofijos atstovai gana plačiai nagrinėja teisinio reguliavimo objektą, kurio tiesiogiai taip neįvardija. Bet koku atveju neabejojama, jog šis elementas turi ypatingą reikšmę nustatant teisinio reguliavimo ribas.

---

⁷⁶ KT 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas; LVAT 2004 m. sausio 29 d. nutartis adm. b. UAB „Akmenės transportas“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Nr. A⁷-60-2004, kat. 11.2.

⁷⁷ KT 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2006 m. vasario mėn. 24 d. nutartis adm. b. A.S. v. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija Nr. I - 490 -16/2006.

⁷⁸ Bakševičienė R. Teisės vertinimo suvokimas Lietuvoje: istorinės prieigos, šiandienė situacija, ateities gairės // Teisė. T. 50. 2004. P. 21.

⁷⁹ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 134-135; Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 193-194; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 158-159.

⁸⁰ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 215.

⁸¹ KT 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas; taip pat LVAT 2004 m. sausio 29 d. nutartis adm. b. UAB „Akmenės transportas“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Nr. A⁷-60-2004, kat. 11.2.

Teisinio reguliavimo metodai

Objektyvioji teisė visuomeninius santykius veikia nevienodai. Teisinio reguliavimo objektas rodo, kokius asmenų santykius siekiama paveikti. Tuo tarpu metodas rodo poveikio būdą tam tikram visuomeniniam santykiui. Teisės teorijoje teigiama, jog objektyviosios teisės skirstymas pagal šakas vien teisinio reguliavimo objekto pagrindu yra per menkas, kadangi tokiu atveju nurodomas tik visuomeninis santykis, o ne jo poveikio būdas. Teisinio reguliavimo metodas - papildomas kriterijus, struktūrizuojantis objektyviosios teisės visumą. Teisinio reguliavimo objektas lemia būtinumą išskirti vieną ar kitą teisės šaką, o metodas nulemia poveikio būdą visuomeninių santykių grupei⁸². Tačiau svarbiausia tai, jog metodas kartu yra ir teisinio poveikio būdas asmenų elgesiui. Metodas, panašiai kaip ir objektas, lemia kaip, kokiu būdu ir kiek reguliuojami visuomeniniai santykiai⁸³.

B.В.Лазарев ir P.З.Лившиц išskiria tris pagrindinius teisinio reguliavimo būdus (priemonės⁸⁴):⁸⁵ 1) *pozityvusis įpareigojimas* (pasireiškia konkrečiu reikalavimu aktyviai elgtis tam tikru būdu. Šis būdas būdingas viešajai teisei, o ypač viešojo administravimo aparatui); 2) *draudimas elgtis tam tikru būdu, nustatytu teisės normoje* (daugiausia sietinas su asmenų interesų, vertybių apsauga. Šis būdas sutinkamas tiek privatinėje, tiek viešojoje teisėje); 3) *įgalinimas, leidimas* (suteikiama subjektams laisvė pasirinkti elgesio variantus (teisė pačiam aktyviai veikti), toks reguliuojamasis poveikis būdingiausias civilinei teisei). Atitinkamai šiuo būdus P.З.Лившиц apibrėžia tokiais nurodymais: „*elkitės tik šitaip!*“; „*taip nesielskite!*“; *elkitės taip, kaip manote esant reikalinga*“⁸⁶. Tuo tarpu S.Vansevičius nurodo, jog tai tiesės literatūroje yra pagrindiniai teisinio reguliavimo metodai⁸⁷, o A.Vaišvila pateikdamas iš esmės tokius pat „metodus“ įvardija juos kaip paliepinimus⁸⁸. Pažymėtina, jog S.Vansevičius toliau kalbėdamas teigia, jog anksčiau minėtų teisinio reguliavimo būdų (jau nebe „metodų“) tarpusavio derinimas sudaro teisinio reguliavimo metodą ir išskiria du pagrindinius teisinio reguliavimo metodus: imperatyvusis (direktyvinis) bei dispozityvus (autonominis) metodas⁸⁹. Greta jų S.Vansevičius atskirai pažymi kitus teisinio reguliavimo metodus: pozityvų įpareigojimą,

⁸² Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 147-149.

⁸³ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 147-148, 194-195; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 155.

⁸⁴ Tiksliau vadinti „teisinio reguliavimo būdai“, kadangi buvo minėta, jog teisinio reguliavimo priemonė yra teisės norma.

⁸⁵ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 136; Лившиц Р.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 97-98.

⁸⁶ Лившиц Р.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 97-98.

⁸⁷ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 200-201.

⁸⁸ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 159.

⁸⁹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 194.

leidžiamąjį (įgalinamąjį) ir draudžiamąjį „metodą“. Visgi būtų loginė klaida sakyti, jog metodai sudaro metodus. Todėl visiškai pritartina anksčiau išdėstyta B.B.Лазарев, Р.З.Лившиц ir A.Vaišvilos pozicijai. Šie autoriai nurodo, jog teisinio reguliavimo būdų deriniai lemia teisinio reguliavimo metodo išskyrimą.

KT ir LVAT praktikoje minimi subordinacijos ir liepimo elementai⁹⁰. Tačiau šie teisinio reguliavimo būdai tiek lingvistiškai, tiek turinio prasme nesiskiria nuo pozityvaus įpareigojimo.

Imperatyvus teisinio reguliavimo metodas

Imperatyvaus arba direktyvinio metodo turinį sudaro dvejojo pobūdžio poveikis visuomeniniams santykiams. Anot B.B.Лазарев, šio metodo specifika yra pozityvus įpareigojimas ir draudimas elgtis tam tikru būdu⁹¹. Tokiai pozicijai pritaria A.Vaišvila⁹² bei Р.З.Лившиц⁹³. Tuo tarpu S.Vansevičiaus pozicija yra nenuosekli. Vieną kartą jis nurodo, jog „*imperatyvusis yra paliepiamų metodas [būdas], jam būdingos draudžiamosios normos*“⁹⁴, t.y. leidžia suprasti, jog šį metodą sudaro įsakymai ir draudimai. Kitu atveju teigia, jog „*imperatyvusis [metodas] yra griežtai privalomas <...>. Šio metodo pagrindinė teisinė priemonė yra įsakymas (liepimas). Kas nurodyta, turi būti nenukrypstant atlikta*“⁹⁵. Abejais atvejais pateikiamas tas pats baudžiamosios teisės pavyzdys.

Esant pozityviam įpareigojimui, teisinio santykio dalyviai įpareigoti elgtis tam tikra teisės normos nustatyta tvarka. Tai lemia, jog kitokiu būdu negalima elgtis. Priešingas elgesys yra pagrindas taikyti sankciją. Todėl pozityvus įpareigojimas kartu draudžia bet kokio elgesio saviveiklą⁹⁶. Todėl S.Vansevičiaus „nenuoseklumas“ iš tikrų neturi jokios didesnės reikšmės. Panašios nuomonės į dėstomą požiūrį laikosi H.Kelsen: vien įsakymas (pozityvus įpareigojimas) lemia tai, jog priešingas elgesys yra draudžiamas. Atkreiptinas dėmesys, jog įpareigojimas bendriausia prasme gali būti tiek įsakantis atlikti tam tikrą

---

⁹⁰ KT 1997 m. liepos 10 d. nutarimas, LVAT 2004 m. vasario 2 d. nutartis adm. b. UAB „Taraila ir partneriai“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Nr. A¹² - 63 - 04, kat. 11.2.

⁹¹ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 137.

⁹² Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 160.

⁹³ Лившиц Р.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 97-98.

⁹⁴ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 148.

⁹⁵ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 194.

⁹⁶ Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 6.469 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos normos „sutartis, kai dovanojama didesnė kaip penkių tūkstančių litų suma, turi būti rašytinės formos“ nesilaikymas lemia jos pažeidimą. Pažeidimas sukelia sankciją, šiuo atveju taikytinas Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 2 dalis, kuri sako, jog įstatymų reikalaujamos paprastos rašytinės formos nesilaikymas atima iš šalių teisę, kai kyla ginčas dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo fakto, remtis liudytojų parodymais šį faktą įrodyti.

veiksmą (pozityvus įpareigojimas), tiek nuo jo susilaikyti (draudimas)⁹⁷. Loginė šių įpareigojimų analizė atrodytų taip:

1) jei norma "A" įsako, jog subjektas privalo elgtis pagal joje įtvirtintą taisyklę "a", tai subjektui draudžiama elgtis ne pagal taisyklę "a";

2) jei ta pati norma "A" draudžia subjektui atlikti veiksmą "-a", tai ji kartu jį įpareigoja elgtis taip, jog jo elgesys nebūtų tapatus "-a", t.y. subjektas įpareigojamas elgtis taip, kad jo elgesys atitiktų "a".

Taigi, šie abu variantai nieko nesiskiria. Kuri bus naudojama formulė priklauso nuo to, kaip įmanoma racionaliau (glausčiau) išreikšti įpareigojimų turinį. Kartu tai - teisinio reguliavimo ribų nustatymas. Praktiškai terminas „imperatyvus teisinio reguliavimo metodas“ yra nereikšmingas: juk subjektyvių teisių ir (ar) pareigų balansas priklauso nuo to, ar objektyviosios teisės norma pozityviai įpareigojanti ar draudžianti, t.y. pasakymas, jog "A" norma yra imperatyvi iš tikrųjų nieko nesako, išskyrus tai, kad jai būtina paklusti; tuo tarpu, jei "A" norma sako, kad subjektas turi daryti "a" arba nedaryti "b", ji suteikia konkrečią informaciją apie teisinio reguliavimo būdą.

„Imperatyvus teisinio reguliavimo metodas“ kaip terminas yra informatyvesnis tais atvejais, kai kalbama apie objektyviosios teisės normų grupės poveikį. Jei mes sakome, jog objektyviosios teisės normos grupė "A" yra imperatyvaus pobūdžio, vadinasi objektyviosios teisės normos grupė "A" reguliuoja visuomeninius teisinius santykius išsamiai, t.y. šiems santykiams nėra būdingas didelis savarankiškumas.

Imperatyviu teisiniu reguliavimu teisės normos prievarta pajungia subjektų elgesį⁹⁸ ir jį kreipia tam tikrų vertybių linkme. Teisiniai santykiai paprastai šiuo atveju atsiranda ne ankščiau, negu juos leidžianti teisės norma, o atsiradę - reguliuojami ypatingai detaliam. Imperatyvus poveikis visuomeniniams santykiams užtikrinamas apsauginių teisės normų pagalba, kurios numato teises pasekmes subjektams, kurie nesilaiko įpareigojimų ir (ar) draudimų. Imperatyvus teisinio reguliavimo metodas turėtų pats savaime reikalauti efektyvaus sankcijų taikymo, kurį užtikrina valstybės prievarta. Priešingu atveju praktiškai būtų neįmanoma kalbėti apie atitinkamą teisinį reguliavimą⁹⁹.

Dispozityvus teisinio reguliavimo metodas

Dispozityvusis (autonominis) teisinio reguliavimo metodas - priešybė imperatyviajam. B.B.Лазарев nurodo, jog dispozityvaus teisinio reguliavimo metodo turinys: leidžiamieji

⁹⁷ Kelsen H. Grynjoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 52.

⁹⁸ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 137.

⁹⁹ Kelsen H. Grynjoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 134-137.

ir draudžiamieji paliepiamai¹⁰⁰. Tokiai pozicijai pritaria ir S.Vansevičius¹⁰¹, A.Vaišvila¹⁰² bei Р.З.Лившиц¹⁰³. Šių paliepimų sąveika lemia tai, jog visuomeniniai santykiai neišprausti į tam tikrą konkretų elgesio standartą. Dispozityvus teisinio reguliavimo metodas paprastai akcentuoja pagrindines elgesio kryptis: apibrėžiama tam tikra sritis, kurioje teisinių santykių subjektai laisvi savo iniciatyva pasirinkti vieną ar kitą elgesio variantą, nusistatyti bei sukonkretinti elgesio kryptis, tarpusavio subjektyvias teises ir pareigas. Reguluojant visuomeninius santykius šiuo metodu, teisiniai santykiai tarp subjektų dažnu atveju atsiranda ne konkrečios teisės normos, nustatančios elgesio variantą, pagrindu, o daugiausia tarpusavio susitarimu.

S.Vansevičius nurodo, jog teisinio reguliavimo dispozityvaus metodo pagrindu „šalys gali reguliuoti santykius savo nuožiūra <...>. Šis metodas taikomas civilinėje ir šeimos teisėje. Pagrindas — dalyvių sutartis“¹⁰⁴. Diskutuotinas teiginys, jog dispozityvaus reguliavimo „pagrindas — dalyvių sutartis“. Sutartis, be abejo, gali apibrėžti jos šalių elgesio laisvę, tačiau pati sutartis iš tikrųjų konkretina įstatymuose numatytas laisvės ribas. Sutartis - dispozityvaus reguliavimo pasekmė, nauja konkretesnė teisė norma, išeinanti šiuo atveju už objektyviosios teisės ribų. Kartu pastebėtina, jog neteisinga laikyti tik sutartį dispozityvaus teisinio reguliavimo pasekme, iš tikrųjų tai yra bet kokie objektyviosios teisės leidžiami veiksmai ar neveikimas.

Tokia pati situacija ir dėl dispozityvaus teisinio reguliavimo sąvokos tikslo. Šį metodą galima pavaizduoti tokia schema: jei norma „A“ draudžia subjektui atlikti veiksmą „a“, tai jis gali elgtis taip, kad jo elgesys nesutaptų su „a“, t.y. subjektas įpareigojamas elgtis taip, kad jo elgesys neatitiktų „a“. Todėl konkretūs draudimai, paliekantys subjektui galimybę rinktis kitus elgesio variantus yra kartu ir leidimai¹⁰⁵. Tai paprasčiausia schema, tinkanti konkrečiai normai. Vadinasi, konkrečios teisės normos atžvilgiu pasakymas, jog ji dispozityvi, yra kiek „tuščias“. Reikėtų įvertinti tai, jog asmenų veiklą reguliuoja daug teisės normų, todėl bendras poveikis tam tikriems santykiams gali būti daugiau ar mažiau griežtai reguliuojamas, kas lemia draudimų skaičių ir jų pobūdį: jei draudimų yra daug ir jie nepalieka santykių dalyviams laisvės, tai toks reguliavimas imperatyvus; priešingu atveju - dispozityvus.

¹⁰⁰ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 133-133.

¹⁰¹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 195.

¹⁰² Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 160.

¹⁰³ Лившиц Р.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 97-98.

¹⁰⁴ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 195.

¹⁰⁵ Tuo tarpu jei paliekama tik viena galimybė elgtis – konkretus įpareigojimas.

Teisinio reguliavimo metodų sąveika

Imperatyvusis ir dispozityvusis teisinio reguliavimo metodai – tai pagrindiniai teisinio reguliavimo metodai. Yra autorių, kurie išskiria kitus, t.y. papildomus teisinio reguliavimo metodus¹⁰⁶, kurie teorijoje plačiai neanalizuojami, o praktikoje iš esmės nesutinkami. Todėl papildomi metodai šiame darbe nebus analizuojami.

Pagrindiniai (taip pat papildomi) teisinio reguliavimo metodai atskirai praktiškai nesutinkami. Net viešojo valdymo teisėje neįmanoma nustatyti konkretaus reikalaujamo elgesio varianto kiekvienam atvejui. To paprasčiausiai neleidžia padaryti objektyvus kriterijus - žinių ribotumas, sunki ateities ir žmogaus elgesio prognozė. Todėl net viešojo valdymo teisės normos yra skirtos tipiškam elgesiui reguliuoti. Vadinasi, net savo pobūdžiu imperatyviose teisės šakose tam tikra apimtimi yra suteikiami leidimai, įgalinimai veikti savo nuožiūra¹⁰⁷. Visada teisiniame reguliavime susiduriame su teisinio reguliavimo metodų mišiniu (sinteze). Paprastai kalbama apie vieno iš metodų vyravimą.

Teisinio reguliavimo metodus, jų pobūdį gana dažnai naudoja Lietuvos aukščiausieji teismai, kadangi metodas padeda nustatyti subjektyvių teisių ir pareigų apimtis. Teismų praktikoje labai dažnai akcentuojamas imperatyvus teisinio reguliavimo metodas¹⁰⁸, pabrėžiami šio metodo bruožai ir reikšmė. Teismai nurodo, jog imperatyvus reguliavimo metodas užtikrina bendrųjų visuomenės, valstybės interesų prioritetą tam tikroje srityje. Ypač tai pabrėžiama ginčiuose iš mokesčių santykių¹⁰⁹. Kita vertus, šis metodas taikomas ir pačių valstybės institucijų reguliavimui (t.y. abiemis teisinio santykio šalims), todėl

---

¹⁰⁶ S.Vansevičius papildomai skiria skatinimo, rekomendacinį, teisinio santykio šalių lygybės ir autonomijos, įtikinimo ir prievartos metodus (*Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. P. 148, 194). A.Vaišvila nurodo pagiriamąjį, subordinacijos ir valdingo įsakymo, šalių lygiateisiškumo ir autonomijos metodus (*Vaišvila A. Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. P. 162).

¹⁰⁷ Net baudžiamojoje teisėje yra dispozityvusis reguliavimo: teisėjui paliekama laisvė neperžengiant įstatymo ribų savo nuožiūra, įvertinus visus nusikalstamai veikai kvalifikuoti skirtus požymius, parinkti konkrečią bausmės rūšį ir jos apimtį.

¹⁰⁸ Jis neretai pavadinamas „administraciniu“ teisinio reguliavimo metodu (KT 1997 m. liepos 10 d. nutarimas; LVAT 2004 m. rugpjūčio 6 d. nutartis adm. b. *UAB „Transalfa“ v. Valstybinės mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹⁰ – 686/2004, kat. 11.2, 11.6; LVAT 2004 m. vasario 2 d. nutartis adm. b. *UAB „Taraila ir partneriai“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹² - 63 - 04, kat. 11.2; LVAT 2003 m. gruodžio 15 d. nutartis adm. b. *UAB „Palink“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹¹–648/2003, kat. 11.2.) arba „subordinaciniu“ teisinio reguliavimo metodu (LVAT 2007 m. vasario 9 d. nutartis adm. b. *VšĮ „Egzotikos autosportas“ v. Panevėžio apskrities valstybinei mokesčių inspekcija* Nr. A⁴-127/2007, kat. 8.2 (S); LVAT 2004 m. sausio 29 d. nutartis adm. b. *UAB „Akmenės transportas“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A⁷–60–2004, kat. 11.2; LVAT 2003 m. gruodžio 15 d. nutartis adm. b. *UAB „Palink“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹¹–648/2003, kat. 11.2.), tačiau nepaisant to, jie visi suvokiami vienodai: teisinių santykių subjektų veika griežtai reglamentuota teisės normose, jų teisės ir pareigos aiškiai apibrėžtos, o veikos pasirinkimo laisvės paprastai nėra.

¹⁰⁹ KT 1997 m. liepos 10 d. nutarimas; LVAT 2004 m. vasario 2 d. nutartis adm. b. *UAB „Taraila ir partneriai“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹² - 63 - 04, kat. 11.2.

teismai nurodo, jog toks subjektas turi vadovautis bendraisiais viešosios teisės principais. Dažnai akcentuojamas įstatymo viršenybės (teisėtumo) principas¹¹⁰.

KT yra trumpai aptaręs *bendrojo leidimo metodą*, kurio turinys atitinka dispozityvųjį metodą. Anot KT, teisinio reguliavimo ypatumai priklauso nuo reguliuojamų visuomeninių santykių specifikos. Asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos principas reikalauja bendrojo leidimo metodo – „leidžiama viskas, kas nėra draudžiama“¹¹¹.

Pabrėžtina, jog teisinio reguliavimo metodas gali parodyti, ne tik iš kur kilę reguliuojamieji teisiniai santykiai: valstybės (imperatyvus) ar privačių asmenų (dispozityvaus reguliavimo pasekmė)¹¹², - bet ir teisinio reguliavimo ribas. Kita vertus, kaip P.З.Лившиц pastebėjo¹¹³, o A.Vaišvila jam pritarė¹¹⁴, teisinio reguliavimo metodas apibūdina ir valstybės valdymo tvarką: totalitarinės valstybės valdžios aparatui suteikia daugiau laisvės, o piliečiams ją riboja; tuo tarpu demokratinėse valstybėse - atvirkščiai¹¹⁵.

Minėta, jog teisinio reguliavimo metodas lemia, koku būdu tam tikri visuomeniniai santykiai veikiama. Žmogaus prigimtis yra dvejopa: viena vertus, jis siekia aiškumo ir apibrėžtumo, kita vertus, yra laisvės poreikis. Pakankamas objektyviosios teisės efektyvumas imperatyviojo metodo atžvilgiu lemia tai, kad šis reguliatorius suvaržo asmens autonomiją. Tai nebūtinai reiškia, jog reguliacija visais atvejais neigiama: individo autonomijos suvaržymas lemia tai, jog kitiems individams, atsiranda daugiau veiklos laisvės¹¹⁶. Todėl objektyviosios teisės (jei nekalbame apie autoritarinius ir totalitarinius režimus) nusistatytas tam tikras bendro elgesio imperatyvas, paprastai neturėtų būti laikomas neigiamu. Tačiau kiek bendrosios valios galėtų būti primesta individams – tai teisinio reguliavimo ribų klausimas.

Teisinio reguliavimo stadijos ir mechanizmas

Teisinis reguliavimas tęstinis laike. Teisinio reguliavimo subjektai nuosekliai konkretina, derina, daro socialiniams santykiams atitinkamą įtaką bendriausia prasme dviem etapais, todėl laikoma, jog teisinis reguliavimas yra dviejų stadijų. В.В.Лазарев, o juo sekdamas ir

---

¹¹⁰ LVAT 2007 m. vasario 9 d. nutartis adm. b. VŠĮ „Egzotikos autosportas“ v. Panevėžio apskrities valstybinei mokesčių inspekcija Nr.A⁴-127/2007, kat. 8.2 (S); LVAT 2005 m. rugsėjo 20 d. nutartis adm. b. L.M. v. Vilniaus apskrities valstybinei mokesčių inspekcija Nr.A⁴-1114-2005, kat. 8.2; LVAT 2005 m. birželio 8 d. nutartis adm. b. UAB „Rokmaras“ v. Šiaulių apskrities valstybinei mokesčių inspekcija Nr.A⁴-685-2005, kat. 8.2; LVAT 2004 m. vasario 2 d. nutartis adm. b. UAB „Taraila ir partneriai“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Nr. A¹² - 63 - 04, kat. 11.2.

¹¹¹ KT 1999 m. spalio 6 d. nutarimas.

¹¹² Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 174.

¹¹³ Лившиц Р.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 97-100.

¹¹⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 163.

¹¹⁵ Vargu ar galima pritari tokiai minčiai: visiškos laisvės suteikimas reikštų anarchijos įsigalėjimą.

¹¹⁶ Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 5-6, 18-19.

S.Vansevičius bei A.Vaišvila šias dvi teisinio reguliavimo stadijas apibendrintai įvardina kaip:¹¹⁷ 1) subjektų teisinės padėties nustatymą; 2) teisinių santykių atsiradimą.

Teisinio reguliavimo stadijomis paremtas teisinio reguliavimo mechanizmas, kuris skirtas užtikrinti objektyviosios teisės efektyvumą (rezultatyvumą). Tai bendra teisinių priemonių, kuriomis pasiekiamas efektyvus (rezultatyvus) poveikis visuomeniniams santykiams, sudarantis sąlygas tam tikru lygmeniu (pageidautina, optimaliai) išvengti įprastai nuspėjamų kliūčių siekiant tikslo – loginio rezultato - vertybė. Kartu pastebėtina, jog teisinio reguliavimo mechanizmo samprata iš esmės apima visą objektyviają teisę, pradedant teisėkūra ir baigiant teisiniais santykiais. Todėl teisinio reguliavimo mechanizmo detalus aptarimas reikštų ne ką kita, kaip visos objektyviosios teisės aptarimą, o tai nėra šio darbo objektas.

Pasak R.Bakševičienės, marksistinės teorijos ir didžiųjų ekonominių planų sėkmingo įvykdymo siekis, orientavimasis į teisinio reguliavimo etapų efektyvumą – marksistinis teisinio reguliavimo bruožas. Šis bruožas iš esmės būdingas sovietinėms ir postsovietinėms valstybėms¹¹⁸. Pastebėtina, jog teisinio reguliavimo stadijos ir mechanizmas nėra dažnas šiuolaikinių valstybių teisės mokslininkų, o kas svarbiausia - politikų susidomėjimo objektas. Tai reiškia ne ką kita, kaip objektyviosios teisės liberalėjimą ir socializaciją.

Teisinio reguliavimo subjektai

Teisinio reguliavimo subjektai – tai teisinio reguliavimo priemonės šaltinis arba subjektas, iš kurių kyla teisinis reguliavimas. B.B.Лазарев ir S.Vansevičius nurodo, kad teisinis reguliavimas pagal poveikio šaltinį (kilmę) visuomeniniams santykiams gali būti valstybinis arba nevalstybinis (savitvarka). Nevalstybinis teisinis reguliavimas suprantamas kaip subjektų tiesiogiai įgyvendinama savireguliacija (savitvarka). Savireguliacija - alternatyva valstybiniam reguliavimui, į ją valstybė turėtų nesikišti¹¹⁹.

Pagrindinis *teisinio reguliavimo subjektas*¹²⁰ plačiuoju požiūriu yra valstybė, o siauruoju - jos institucijos¹²¹. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad teisinis reguliavimas

---

¹¹⁷ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 137-138; Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 195; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 165.

¹¹⁸ Bakševičienė R. Teisės vertinimo suvokimas Lietuvoje: istorinės prieigos, šiuolaikinė situacija, ateities gairės // Teisė. T. 50. 2004. P. 19-20.

¹¹⁹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 193; Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 132-133.

¹²⁰ Teisinio reguliavimo subjekto nereikėtų painioti su teisinio reguliavimo objekto (turinio) viena iš struktūrinių dalių - *reguliuojamų visuomeninių santykių subjektais*, t.y. asmenų, kurių veiklą siekiama koreguoti, derinti, nukreipti tam tikra linkme, sulaukyti nuo tam tikrų veiksmų ir pan.

nėra vienalytis, pasižymi hierarchija (subordinacija). KT sprendamas teisėjų savivaldos (savireguliacijos) klausimus yra pažymėjęs, jog įstatymų leidėjas, kaip teisinio reguliavimo subjektas, paisydamas Konstitucijos negali paneigti teisminės valdžios savarankiškumo – įstatymų leidėjas¹²². Įstatymo leidėjo priimti įstatymai (siauruoju požiūriu) ir kiti teisės aktai yra subordinuoti Konstitucijai, o tai reiškia, jog ir teisinis reguliavimas yra priklausomas nuo Konstitucijos¹²³. Pažymėtina, jog teisinis reguliavimas subordinuotas ir kitais aspektais. Objektinio teisė nėra vienalytė, tad ir teisinis reguliavimas šiuo požiūriu išskaidytas: šalia įstatymo (siauruoju) požiūriu yra žemesnės teisminės galios teisės aktų, tuo tarpu jiems gali būti subordinuoti dar žemesnės galios teisės aktai ir t.t.

KT, taip pat LAT, yra pripažinę teisinio reguliavimo subjektu ir Vyriausybę: įstatymo norma, pagal kurią Vyriausybė turi įgaliojimus įtvirtinti tam tikrą teisinį reguliavimą, vertinama kaip nustatanti Vyriausybės teisę tiksliai apibrėžti teisinį reguliavimą, tačiau nesuteikia teisinio pagrindo pakeisti įstatyme nustatytą teisinio reguliavimo ribų¹²⁴. Tuo tarpu LVAT, komentuodamas kitus du KT nutarimus¹²⁵, dar tiksliau pastebėjo „*teisinis mokesčių reguliavimas – ne tik jų [mokesčių] nustatymas įstatymais, bet ir šių įstatymų įgyvendinimo tvarka, kuri gali būti reguliuojama ir poįstatyminiais aktais <...>. Poįstatyminiuose teisės aktuose <...> negali būti teisės normų, nustatančių kitokių teisinį reguliavimą, negu nustato įstatymas, ir konkuruojančių su įstatymo normomis*“¹²⁶. Taigi, teisinio reguliavimo subjektu gali būti bet kuri įgaliota valstybės institucija.

Minėta, jog valstybė nėra vienintelis teisinį reguliavimą nustatantis subjektas. S.Vansevičius nurodo, jog teisinio reguliavimo subjektais taip pat pripažįstami ir asmenys, kurie ieško ir naudoja teisinio reguliavimo priemones savo elgesiui derinti su teisės reikalavimais (savireguliacija)¹²⁷. Tačiau šis apibrėžimas nėra visiškai tikslus. S.Vansevičius, taip pat B.B.Лазарев tiesiogiai neapibūdina „*naudojimosi teisinio reguliavimo priemonėmis*“ sąvokos. S.Vansevičius pateikia „naudojimosi“ sąvoką, siejamą su valstybinės teisės įgyvendinimo forma: „*naudojimas - įgyvendinimo forma,*

---

¹²¹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 193; Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 137.

¹²² KT 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas.

¹²³ Plačiau apie įstatymų leidėjo galimybes ir ribas: Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 129-138, 247-249, 301-305.

¹²⁴ KT 2000 m. vasario 10 d. nutarimas; LAT 2000 m. gegužės 2 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. A.K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Utenos rajono skyrius Nr. 3K-3-195/2000, kat. 47, LAT 2000 m. balandžio 21 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. S.M. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Marijampolės skyrius Nr. 3K-3-9/2000, kat. 47.

¹²⁵ KT 2003 m. lapkričio 17 d. ir 2000 m. kovo 15 d. nutarimai.

¹²⁶ LVAT 2004 m. sausio 29 d. nutartis adm. b. UAB „Akmenės transportas“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Nr. A⁷-60-2004, kat. 11.2.

¹²⁷ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 193. Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 137.

kai įgyvendinamos leidžiamos galimybės. Subjektai elgiasi aktyviai, įgyvendina savo teises, naudojami teisės suteiktomis galimybėmis (nuosavybės teise, teise į gynybą, rinkimų teise)¹²⁸. Tačiau šis, patikslintas požiūris, visgi turi trūkumų. *Pirma*, objektyvioji teisė negali būti siejama vien tik su sąmoninga grynai standartizuota žmogaus veikla (žmogaus individualios emocijos, prioritetai, vertybės, nenusipėjamumas ir t.t.), todėl valstybinė teisė, o kartu ir objektyviosios teisės darbinė samprata nėra pakankama. *Antra*, žmogaus ieškojimas objektyviai nėra beribis. Minėta, jog Lietuvos Respublikos Seimo bazėje yra per 114 tūkstančių teisės aktų, tad galimybės įvertinti visus teisės aktus ribotos. *Trečia*, tokia „savireguliacija“ yra subordinuota įstatymo leidėjo priimtiems įstatymams (arba mažų mažiausiai Konstitucijai). *Ketvirta*, savireguliacija turėtų būti suprantama kaip atviros sistemos gebėjimas išlaikyti vidinį sistemos stabilumą, atsižvelgiant į aplinkos pokyčius¹²⁹. *Penkta*, savireguliacija gali būti tiek vidinė - paremta vidinėmis nuostatomis, tiek išorinė – asmenų tarpusavio elgesio derinimas. Ypatingai abejonių kelia žodis „ieškojimas“, kuris asmenį tarsi išspraudžia į formaliosios teisės rėmus.

Kiek tinkamiau savireguliaciją įvardija A.Vaišvila. Jis nurodo, jog valstybinį reguliavimą papildo šalies gyventojų savivalda (savireguliacija), o jos priemonė – teisiniai sandoriai, priklausantys nuo jų dalyvių valios. A.Vaišvila pabrėžia, jog „pozityvioji teisė juos tik legalizuoja nustatydamą jiems tam tikrą teisinę formą“¹³⁰. Nurodoma, jog toks teisinis reguliavimas suprantamas „kaip valstybės ir pačių žmonių poveikis tarpusavio elgesiui (savireguliacija)“. Tačiau teiginys, jog savireguliacija padeda įveikti „valstybinio reguliavimo spragas“ kritikuotinas vien dėl to, jog valstybiniam reguliavimui suteikiamas prioritetas. Priešingai, valstybinis reguliavimas turėtų suteikti prioritetą asmenų savireguliacijai, užtikrinant bendrąsias vertybes (principus). Juk objektyvioji teisė yra efektyvesnė tuomet, kai ji yra paremta jau neformaliai egzistavusia taisykle¹³¹, t.y. tuomet, kai reguliavimas yra kilęs iš pačių žmonių (priartėjimas prie socialinių ištakų).

R.Dworkin pastebi, jog iš tikrųjų teisinio reguliavimo kilmę sieti tik su valstybe nėra teisinga. Reguluojamų visuomeninių santykių subjektai veikia ne tik derindami (koreguodami) ar nederindami (nekoreguodami) savo elgesį pagal valstybės pageidaujamą kryptį. Asmenys gali aktyviai dalyvauti teisėkūros procese ar lobistinėje veikloje. Tokie asmenų kryptingi aktyvumai itin daug prisideda prie teisės normos

¹²⁸ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 202.

¹²⁹ Vikipedija. Savireguliacija. < <http://lt.wikipedia.org> >

¹³⁰ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 166.

¹³¹ Bakševičienė R., Beinoravičius D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // Teisė. T. 51. 2004. P. 17.

priėmimo, kartu ir prie teisinio reguliavimo nustatymo, nors *de jure* toks teisinis reguliavimas daėniausiai kyla iš valstybės aparato¹³².

Grieėtesnio poėiūrio laikosi H.Kelsen. Jis įvertina pozityviosios teisės dinamikos aspektą ir teigia, jog teisės normų kūrimas yra „*proceso, kuris prasideda konstitucijos sukūrimu, per įstatymų leidybą arba paprotį eina link teismo sprendimo bei pasibaigia sankcijos įvykdymu, pereinamoji stadija*“. Šis procesas užtikrina valstybinės teisės atsinaujinimą bei vystymąsi iš bendrybės (abstraktumo) į atskirybę (konkretumą). Teigia, jog tai nuolatinio individualizavimo ir konkretinimo procesas¹³³. Taigi, H.Kelsen neabejotinai pasisako už tai, kad visgi teisėjas kuria individualią teisės normą taikydamas aukštesnės galios bendro pobūdžio teisės taisyklę. Jis teigia, jog šiuo atveju teisės taikymas ir kūrimas žengia lygia greta. Kiti autoriai su tuo nesutinka, pvz., R.Dworkin, F.A. von Hayek. R.Dworkin objektyvioji teisė yra išbaigta, tik neužbaigtas jos pozityvistinis vaizdas ir teisėjas privalo remdamasis įvairiausiai metodais atrasti vienintelį teisingą sprendimą.

Tuo tarpu F.A. von Hayek poziciją, kuri teisinės tvarkos šaltiniu įvardija visuomenę ir organizacijas, kaip spontaninės tvarkos kūrėjus, reikalinga plačiau aptarti. Minėta, jog teisinio reguliavimo subjektu neturėtų būti tik valstybė, jog nemažesnę vaidmenį atlieka patys reguliuojamieji subjektai. F.A. von Hayek nurodo, jog teisėjas aptarnauja ir palaiko veikiančią, niekieno neišrastą tvarką. Jis pastebi, jog ši tvarka evoliucionuoja be valdžios pastangų ją paveikti, kartais net priešinga linkme. F.A. von Hayek neneigia, jog visuomenėje nuolat iškyla naujų situacijų, kurios parodo esamų spontaninės tvarkos taisyklių nepakankamumą ir reikalauja naujo leistinų veiksmų srities delimitavimo. Mokslininkas teigia, jog šis procesas nuolatinis ir reikalaujantis naujų taisyklių, būtinų visuomenės socialinei tvarkai palaikyti. Teisėjas prie spontaninės tvarkos prisideda palaikydamas „*tokias taisykles, kurios, kaip ir anksčiau gerai veikusios, lūkesčių darną daro labiau tikėtiną nei jų konfliktą*“. F.A. von Hayek teisėją įvardija spontaninės „tvarkos organu“ bei pabrėžia, kad „*net jeigu atlikdamas šią funkciją teisėjas kuria naujas taisykles, jis nėra naujos tvarkos kūrėjas, o tik pagalbininkas, mėginantis palaikyti bei tobulinti egzistuojančios tvarkos funkcionavimą*“¹³⁴. Šiuo aspektu iš karto pastebėta, jog F.A. von Hayek vienas iš pamatinių teiginių, jog žmogaus žinios ribotos ir jis negali žinoti tiek, kiek žino visa visuomenė. Galimybė teisėjui išimtiniais atvejais kurti taisykles nevisiškai dera su prieš tai paminėta aplinkybe – žinių ribotumu. Tiesa, visgi F.A. von

¹³² Dworkin R. Teisės imperija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005. P. 334-336.

¹³³ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius, 2002. P. 202.

¹³⁴ Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 174-175.

Hayek nurodo, jog teisėjas gali dėl vienokių ar kitokių priežasčių klysti, tačiau šią klaidą sieja tik su esamos tvarkos tikslo atradimu, o ne kūrimu¹³⁵.

Apibendrinant, galima pateikti vieną paprastą pavyzdį – klausimą: kuo teisėjo vaidmuo skiriasi nuo paprasto automobilio vairuotojo, kuris laikosi kelių eismo taisyklių? Teisėjas turi valstybės įgaliojimus vykdyti teisingumą. Jis gali skirti asmeniui, kuris nesilaiko kelių eismo taisyklių (pavyzdžiui, būdamas neblaivus sunkiai sužaloja žmogų), bausmę. Tačiau ar tokiu atveju drąsiai galima teigti, kad teisėjas tik taiko įstatymą? Be abejo, jis laikosi tam tikros procedūros. Bet procedūros rezultatas yra teismo sprendimas, kuris sukuria tam tikras subjektyvias teises vieniems subjektams, o pareigas - kitiems (arba kartu). Nukentėjusysis įgauna subjektyvią teisę į nuostolių atlyginimą, kaltasis - atitinkamą pareigą juos atlyginti, sumokėti piniginę baudą ir pan. Taigi, akivaizdu, jog taisyklių kūrybos procesas yra visa apimantis. Kita vertus, tas pats vairuotojas taip pat gali kurti taisykles. Pavyzdžiui, prie siauro įvažiavimo į daugiabučio namo kiemą pagrindiniame kelyje esantis vairuotojas praleidžia iš kiemo išvažiuojantį kitą vairuotoją. Šiuo atveju yra konkretus ir aiškus vienkartinis veiksmas, tiesa, iš pirmo žvilgsnio prieštaraujantis kelių eismo taisyklėmis, tačiau kuris išreiškia pagarbą kitiems vairuotojams ir tam tikroje socialinėje bendruomenėje gali virsti taisykle.

Vadinasi, būtina pastebėti, jog savireguliacijos sąvoka teisinio reguliavimo aspektu yra sąlyginė, t.y. individas neturi visiškos savireguliacijos galimybės, nes jo pasirinkimus riboja objektyvioji teisė – savireguliacija subordinuota teisės normai bei gausybei kitų subjektyvių ir objektyvių veiksnių, įskaitant kitus socialinius reguliatorius. Kita vertus šiuo aspektu reikėtų atkreipti dėmesį, kad savireguliacija gali būti teisinio reguliavimo dalis, jei sutartis yra laikoma teisės norma. Tai reiškia, jog dabartinis lietuviškasis teisinio reguliavimo subjektų ratas turėtų būti atitinkamai išplėstas, objektyviosios teisės apibrėžimas koreguotinas.

---

¹³⁵ Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 32-34, 132-133, 175.

TEISINIO REGULIAVIMO RIBOS

Minėta, jog pripažįstamas neišvengiamas socialinių normų ribojantis poveikis žmogaus elgesiui – netgi objektyvioji teisė, kuri yra socialinių normų dalis, ne tik saugo tam tikras vertybes ar suteikia galimybę jas įgyvendinti, bet ir jas pažeidžia¹³⁶. Konstatuojant faktą, jog objektyvioji teisė yra vienas iš socialinių reguliatorių, svarbu pabrėžti svarbiausius kriterijus, kurie buvo pastebėti kaip įtakojantys teisinio reguliavimo ribas. Tai daugiausiai objektyviajai teisei būdingos kategorijos, neatsiejamos nuo teisinio reguliavimo sampratos. Esminis dėmesys turėtų būti skiriamas teisinio reguliavimo objektui, kuris esmingiausiai apsprendžia teisinio reguliavimo ribas, t.y. identifikuoja konkretų socialinį santykį, patenkantį į objektyviosios teisės veikimo sritį: reguliuojamųjų subjektų nustatymas, santykių dalyko apibrėžimas, socialinių faktų pripažinimas.

Didelę įtaką teisinio reguliavimo riboms taip pat daro ir teisinio reguliavimo metodas – poveikio visuomeniniams santykiams būdas, apsprendžiantis draudžiamo ir leistino elgesio pasirinkimo galimybes. Svarbu pabrėžti, jog leistino elgesio pasirinkimo galimybė sąlyginai gali riboti objektyviosios teisės veikimą (tai ypač ryšku civilinėje teisėje). Kartu atkreiptinas dėmesys, jog net pati teisinio reguliavimo priemonė – teisės norma yra konkretų teisinį reguliavimą ribojantis kriterijus hierarchiniu aspektu.

Be abejonės, teisinio reguliavimo objektą, o kartu ir jo ribas apsprendžia objektyviosios teisės samprata, nuo kurios priklauso tai, kaip į objektyviosios teisės sampratą įtraukiami kiti socialiniai reguliatoriai, kas laikoma teisės norma, kokia jos vertė, kaip vertinamas asmens autonomiškumas, jo prigimtis ir apskritai visų socialinių santykių vaidmuo. Pastebėtina, jog nesvarbu, kaip suprasime objektyviają teisę, bet kokiu atveju kiti socialiniai reguliatoriai konkuruoja su valstybės kuriamomis teisės normomis (formaliąja teise), o kartu ir brėžia valstybiniam teisiniam reguliavimui ribas. Paminėtina, jog minėtų teisinį reguliavimą įtakojančių veiksnių (teisinio reguliavimo objekto ir metodo) nustatymas nėra paprastas veiksmas: reikalinga nuspręsti, kas pateks į teisinio reguliavimo objektą ir kaip patekę santykiai bus reguliuojami. Vadinasi, tokiems veiksams atlikti būtini tam tikri kriterijai, o teisinio reguliavimo metodas ir objektas nėra pirminiai veiksniai įtakojantys teisinio reguliavimo ribas. Teisinio reguliavimo ribos visgi glūdi visuomenėje, greta objektyviosios teisės. Vadinasi, aptariant teisinio reguliavimo ribas svarbu identifikuoti ir kitus svarbiausius reguliatorius bei įvertinti jų poveikį teisinio reguliavimo riboms.

---

¹³⁶ *Gumbis J.* Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 5, 18.

Įstatymas

Prieš pradėdant analizuoti kitus socialinius reguliatorius, veikiančius greta objektyviosios teisės, būtina pateikti įstatymo sampratą, nepaisant to, kad esama nuomonių, jog kalbėdami apie įstatymą, jį savaime suprantame vienareikšmiškai¹³⁷.

„Įstatymas“ gali būti suprantamas siaurąja prasme¹³⁸. Tai Konstitucijos ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisės aktas, išreiškiantis įstatymo leidėjo valią reguliuoti visuomeninius santykius ir turintis aukščiausiąją teisinę galią. Įstatymai gali būti priimti ir referendumu¹³⁹. Tikslesnį bei universalų apibrėžimą formuoja E.Šileikis: tai galimas ir būtinas konstituciniu lygmeniu bendrasis teisės norminis aktas, kuris reguliuoja svarbiausius žmonių teisių ir laisvių bei kitų vertybių ribojimo, apsaugos ar optimalaus įgyvendinimo klausimus¹⁴⁰. Įstatymas plačiąja prasme vartojamas nusakyti bet kurią valstybės sankcionuotą bendro pobūdžio elgesio taisyklę¹⁴¹. Įstatymas gali būti „natūralus ar „dirbtinis“. Tai atitinka F.A. von Hayek dichotomiją „*nomos*“ ir „*thesis*“¹⁴². Kita vertus, teisės doktrinoje yra pateikiama ir daugiau įstatymų rūšių (tiek plačiąja, tiek siaurąja prasme) klasifikacijų įvairiais pagrindais¹⁴³.

Toliau darbe kalbama apie „dirbtinį įstatymą“ plačiąja prasme („kietas įstatymas“, angl. - *hard law*), t.y. bus analizuojamos net tik parlamento priimtų teisės aktų, bet ir visų kitų valstybės, jos institucijų priimtų ar sankcionuotų teisės aktų, kaip teisinio reguliavimo priemonių ribos ir problematika¹⁴⁴. Įstatymų leidėjas bus suprantamas kaip subjektas, kuris sukuria ir išleidžia teisės aktą.

¹³⁷ Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 25.

¹³⁸ Mikelėnas V., „et al“. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia: 2001. P. 70; KT 1994 m. sausio 19 d. nutarimas.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo 6 str. (Valstybės žinios. 2002. Nr. 64-2570)

¹⁴⁰ Atkreiptinas dėmesys, jog E.Šileikis minėto apibrėžimo tiesiogiai nepateikia, tačiau tokia išvada darytina iš pateikto įstatymų leidybos apibrėžimo (žr. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 328).

¹⁴¹ Mikelėnas V., „et al“. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia: 2001. P. 70.

¹⁴² Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 14-17, 184-208.

¹⁴³ Plačiau: Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 115-127; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 244-254; Vaičiūtis V.A. Konstitucinių įstatymų fenomenas“. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 113-140; Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 25-27; Jarašūnas E. Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai. < <http://www.parlamentostudijos.lt> >

¹⁴⁴ Pažymėtina, jog toks įstatymo apibrėžimas atitinka teisės normos darbinį apibrėžimą. Kartu tai ir kietasis įstatymas arba teisė (angl. „*hard law*“), t.y. sukeliantis griežtas pareigas teisinio santykio dalyviams (žr. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 85-86, Каулач О. Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // Журнал международного права и международных отношений 2006 — № 2 < <http://evolutio.info/> >, Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392). P. 9-12 < <http://www.eu-newgov.org/> >)

Neįstatymas

G.W.F.Hegel rašė, jog „įstatymų leidybos objektas gali būti tik tos aukštųjų santuokos, meilės, religijos, valstybės santykių pusės, kurios iš prigimties savyje gali turėti išoriškumą“ ir kritikavo Kinijos įstatymus, nustatančius vyro pareigą labiausiai mylėti pirmąją žmoną - tai, kas liečia „vidujybę“ neatitinka įstatymo prigimties¹⁴⁵.

Įstatymas privalo būti apytikriame suvokime¹⁴⁶, o jo išeities taškas – socialinės normos. Ten, kur baigiasi įstatymas, prasideda neįstatymas – kitas socialinis reguliatorius. Neįstatymas – teisinio reguliavimo pabaigos pradžia arba atvirkščiai. Jei mes tapatiname objektyviają teisę su įstatymu, tai ten, kur baigiasi įstatymas, baigiasi ir objektyvioji teisė. Neįstatymas (neteisė) – visa, kas nėra įstatymas, tačiau geba reguliuoti individo elgesį: papročiai, organizacijų, religinių bendruomenių, moralės taisyklės¹⁴⁷ ir pan. Būtent su šiais reguliatoriais, kurie nėra įstatymas, įstatymas turi sąlyčio tašką, kuriuos galima apibrėžti kaip teisinio reguliavimo ribas. Kadangi visuomeniniai santykiai yra dinamiški, tai ir sąlyčio taškai nestatiški: reguliatoriai tarpusavyje konkuruoja, o tai neigia įstatymo monopolį reguliuoti socialinius santykius¹⁴⁸.

Pastebėtina, jog objektyviosios teisės samprata dažnai siejama su valstybe. Valstybės teisei būdingas formalumas - iš čia ir formalios teisės terminas. Žodis „formalus“ apibūdinamas kaip ypatybė, apibūdinanti daiktavardį, apie kurį supratimas, pagrindinė jo idėja paremta forma, o ne turiniu ar esme¹⁴⁹. Vadinasi, formali teisė - tai bendro pobūdžio privalomos elgesio taisyklės, kurios išleistos arba sankcionuotos valstybinės valdžios; taisyklės įtvirtintos valstybės teisės aktuose (įstatymai ir kiti valdžios aktai)¹⁵⁰. Teigiama, jog tam tikros moralinės, etinės, religinės, kitos visuomeninės vertybės ir nuostatos (teisingumas, reputacija, sąžiningas žaidimo taisyklių laikymasis, dorumas, pažadų laikymasis, asmeninė atsakomybė, socialinio aktyvumo kriterijai, socialinių skirtumų toleravimas, nesavanaudiška parama ir pan.) bei kiti elgesio standartai (orientyrai) egzistuoja už formaliosios teisės ribų¹⁵¹, t.y. už įstatymo ribų. Toks supratimas lemia, jog

¹⁴⁵ Hegel G.W.F. Teisės filosofijos apmatai. Vilnius: Mintis, 2000. P. 322.

¹⁴⁶ Stanton-Ife J. The Limits of Law. Stanford Encyclopedia of Philosophy. < <http://plato.stanford.edu> >

¹⁴⁷ Plačiau apie šiuos reguliatorius Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 112-118.

¹⁴⁸ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 112-118; Лившиц Р.З. Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994. С. 92.

¹⁴⁹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (4-asis leidimas). Lietuvių kalbos institutas; red. kol.: St. Keinys (vyr. red.) ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000.

¹⁵⁰ Gumbis J. „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

¹⁵¹ Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005. P. 160-161.

neformalioji teisė nėra valstybės valios produktas, t.y. ji visuomenės nariams nėra primesta iš viršaus. Tai daugiau visuomenės produktas. Neformalioji teisė yra tarsi priešprieša formaliajai teisei. Neformali teisė „plačiau požiūriu galėtų būti apibrėžta kaip teisė, esanti extra pozityviosios teisės, t.y. įstatymų ir valdžios aktų ribų“¹⁵². Atkreiptinas dėmesys, jog teisinio pozityvizmo doktrina pripažįsta objektyviaja teise tik tas taisykles, kurios formaliai išreikštos valstybės teisės aktuose, kurios yra valstybės valios produktas, todėl griežtą pozityvizmą išpažįstančių valstybių teisinėse sistemose neformali teisė negali būti priskirta objektyviajai teisei, kartu ir jų laikymasis paprastai valstybės prievarta neužtikrinamas¹⁵³.

Toliau darbe trumpai aptariamos pagrindinės neįstatymų grupės.

Organizacijų normos

Organizacijų normų (taisyklių) terminą itin dažnai vartoja F.A. von Hayek. Svarbu pastebėti, jog šis autorius skiria savaiminę (spontaninę) bei dirbtinę (organizacijų) tvarką. Esminis šių tvarkų skirtumas regimas analizuojant jų tikslingumą (funkcijas). Anot F.A. von Hayek, spontaninė tvarka orientuota į abstrakčią tvarką, kurios specifinis arba konkretus turinys nėra niekam žinomas arba numatomas, todėl spontaninė tvarka pati savaime neturi ir negali turėti jokio tikslo (funkcijos). Tuo tarpu įsakai ir taisyklės, kuriais valdoma organizacija, tarnauja konkrečioms tos organizacijos iš anksto nustatytiems tikslams¹⁵⁴. Vadinasi, į F.A. von Hayek organizacijos sampratą patenka ir valstybė.

Minėta, jog įstatymas šiame darbe suprantamas kaip valstybinės kilmės „dirbtinis įstatymas“ plačiąją prasme. Vadinasi, šiuo aspektu organizacijų samprata yra kiek siauresnė, t.y. į ją nepatenka valstybė bei jos institucijos. Kartu ir tokių organizacijų normos nėra neįstatymas. Taigi, organizacijų normos gali būti apibrėžtos kaip visuomenių organizacijų normos, kurios nukreiptos reguliuoti jos dalyvių santykius¹⁵⁵. Tai bent kiek formalizuota trunkamo pobūdžio santykių struktūra tarp individų, kurioje priimami privalomi sprendimai: asociacija, bendrovė, religinė, teritorinė bei kitokia bendruomenė (pavyzdžiui, internautų¹⁵⁶), taip pat šeima¹⁵⁷. Formalumo kriterijus suprantamas dvejopai:

¹⁵² Gumbis J. „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

¹⁵³ Anot H.Kelsen tokios taisyklės neturi „teisinės galios“ – nėra galimybės pasitelkti valstybės prievartos aparatą – pareiškiant ieškinį teisme (Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 134-137).

¹⁵⁴ Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 14-15, 65, 68, 81.

¹⁵⁵ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 115; Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 70.

¹⁵⁶ Plačiau apie internautų bendruomenes: Johnson D.R., Post D.G. Law And Borders--The Rise of Law in Cyberspace. 48 Stanford Law Review 1367 (1996). < <http://www.cli.org> >; Gumbis J. Naujų

kaip registravimasis valstybės institucijoje arba kaip organizacijos narių įsitikinimas apie priklausymą organizacijai kaip organizuotai ir jų akyse formaliai apibrėžtai struktūrai¹⁵⁸.

Organizacijos turi formalias institucijas, siekia daugiau ar mažiau bendrų jos nariams tikslų. Organizacijų institucijos turi reliatyviai savarankišką galią priimti privalomus jos narių atžvilgiu sprendimus (normas)¹⁵⁹. Šių normų reguliacinis poveikis užtikrinamas vidinėmis poveikio priemonėmis: pastaba, papeikimas, pareigų pažeminimas, pašalinimas iš organizacijos ir pan. Tam tikrais atvejais įstatymai gali užtikrinti šių normų privalomą įgyvendinimą¹⁶⁰. Tačiau valstybės prievarta nėra būtina, kadangi narystė, kuri suprantama kaip vertybė, organizacijoje galima tik paklūstant jos vidaus normoms.

Organizacijos paprastai kuria normas instituciškai, jose numato organizacijų tikslus, organų kompetenciją, naujų narių priėmimo kriterijus, jų teises, pareigas ir t.t. Pastebėtina, jog organizacijų normų veikimo sfera žymiai siauresnė nei įstatymo. Kita vertus, teisės teoretikai pažymi, jog kai kurių organizacijų normos net peržengia valstybės sienas: religinės normos, tarptautinių organizacijų ir korporacijų normos¹⁶¹. Dar daugiau, organizacijos netgi pretenduoja reguliuoti net ne savo narių, bet ir kitų individų panašaus pobūdžio santykius¹⁶², pavyzdžiui, profesinės sąjungos¹⁶³.

Organizacinė struktūra lemia formalumo egzistavimą¹⁶⁴. R.Šimašius nurodo, jog formalumas gali pasireikšti įvairiu intensyvumu ir gali būti suvokiamas dvejomis reikšmėmis: 1) formalumas kaip registravimasis tam tikroje valstybės institucijoje; 2) formalumas kaip bendruomenės narių įsitikinimas, kad jie priklauso tam tikrai religinei bendruomenei, kuri organizuotai siekia bendrų tikslų, turi formaliai apibrėžtą struktūrą bei tam tikras institucijas su pripažįstama galia priimti privalomus sprendimus¹⁶⁵.

---

besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija // Teisė. T58. 2006. P. 87-92.

¹⁵⁷ Europos socialinės chartijos (pataisytos) (Valstybės žinios. 2001. Nr. 49-1704) 16 straipsnyje šeima įvardijama kaip pagrindinė visuomenės ląstelė.

¹⁵⁸ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 71.

¹⁵⁹ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 72; Šimašius R. Nevalstybinių organizacijų ir valstybės teisė // Jurisprudencija. Nr. 27 (19). 2002. P. 25-33.

¹⁶⁰ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 115; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 210-211.

¹⁶¹ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 72; Šimašius R. Nevalstybinių organizacijų ir valstybės teisė // Jurisprudencija. Nr. 27 (19). 2002. P. 25-33.

¹⁶² Berman H. Teisė ir revoliucija, Vilnius: Pradai, 1999. P. 27.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (Žin., 2002, Nr. 64-2569) numato, įmonėje sudaryta kolektyvinė sutartis taikoma visiems tos įmonės darbuotojams (59 straipsnio 2 dalis), nepaisant to fakto, jog retai ar kada visos įmonės darbuotojai priklauso profesinei sąjungai.

¹⁶⁴ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 113-114.

¹⁶⁵ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 71.

Religija

Religija (bažnytinė teisė¹⁶⁶) - istoriškai susiformavęs tam tikros socialinės grupės tikėjimas antgamtinėmis jėgomis, pomirtiniu gyvenimu, papildomas specialias ritualais. Anot Montesquieu, žmonės linkę puoselėti viltį ir baimę, todėl religija individui be rojaus ir pragaro negali patikti¹⁶⁷.

Religija - savarankiškas visuomeninių santykių reguliatorius¹⁶⁸, turintis panašumų su įstatymu. Religinė bendruomenė neatsiejamai susijusi su organizacine struktūra. Organizuotumo pasekmė - formalizuota trunkamo pobūdžio santykių struktūra tarp atskirtų tam tikrą religiją išpažįstančių subjektų¹⁶⁹. R.Bakševičienė pabrėžia, jog įstatymas ir religija panašūs ir tuo, jog abiemis būdingi ideologiniai ir psichologiniai kriterijai¹⁷⁰.

Religija - tai itin asmeninė ir savita privataus žmogaus gyvenimo sritis. R.Bakševičienė atkreipia dėmesį, jog „*susidaro išpūdis, jog religija yra kažkur šalia visuomenės gyvenimo, juolab, kad daugelis teisės sistemų į religiją tiesiogiai neatsižvelgia*“¹⁷¹. Ši išvada neatsitiktinė. Galima atrasti svarių praktinių argumentų religijos ir įstatymo dichotomijai pateisinti. Antai vienos religijos monopolijos egzistavimas pavojingas visuomenės narių teisėtiems interesams. Valstybinės religijos nebuvimo principas lemia ne tik tai, kad įstatymas atskiriamas nuo religijos (siekiama palikti šį reguliatorių įstatymo šešėlyje), bet ir tai, jog sudaromos sąlygos religinėms bendruomenėms tarpusavyje konkuruoti: žmogui suteikiama laisvė pasirinkti bet kurią religiją (tikėjimą), ją (ji) išpažinti ir skleisti¹⁷². Konkurencija tarp religinių bendruomenių mažina konkurenciją santykyje „įstatymas-religija“ ir lemia įstatymo viršenybės principo įsigalėjimą: įstatymas gali riboti žmogaus laisvę išpažinti ir skleisti religiją (tikėjimą), o religija (tikėjimas) nėra pagrindas pateisinti nusikaltimus ar įstatymų nevykdymą¹⁷³.

Religijos ir įstatymo dichotomija ir įstatymui suteiktas prioritetas jokių būdu nereiškia, jog religija tėra antraeilis socialinis reguliatorius, kaip netiesiogiai nurodo Montesquieu, teigdamas, jog religija nėra tramdomasis pradmuo, kuris turi duoti ne įsakymus, o patarimus¹⁷⁴. Šiuo aspektu akcentuotina, jog tiesioginiai ryšiai nėra svarbiausi. Religija – tai žmogaus asmeniniai išgyvenimai ir tikėjimas, o ne loginis procesas, todėl šie procesai dažnai turi vidinių, valstybės nekontroliuojamų elementų.

¹⁶⁶ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 83.

¹⁶⁷ Montesquieu. Apie įstatymų dvasią. Vilnius: Mintis, 2004. P. 475-476.

¹⁶⁸ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 112.

¹⁶⁹ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 71.

¹⁷⁰ Bakševičienė R. Teisė - kas tai? Kelios teisės sampratos // Teisė. T. 30. 1996. P. 20.

¹⁷¹ Bakševičienė R. Teisė - kas tai? Kelios teisės sampratos // Teisė. T. 30. 1996. P. 19-20.

¹⁷² Konstitucijos 26 straipsnio 2-3 dalys bei 43 straipsnio 7 dalis.

¹⁷³ Konstitucijos 26 straipsnio 4 dalis ir 27 straipsnis.

¹⁷⁴ Montesquieu. Apie įstatymų dvasią. Vilnius: Mintis, 2004, P. 456-457, 459.

Religijos esminis požymis yra suvokimas, jog žmogus yra visuomet stebimas aukštesnių galių, bei savikontrolė. Religija paprastai neturi tiesioginių sankcijų, pagrindinė sankcija yra transcendentinė ir taikytina po žmogaus mirties. Mirties baimė, nežinomybė, troškimas būti nebaigtiniu bei galimybė pasitaisyti sudaro sąlygas savikontrolei bei nenuspėjamo mąsto paklusimui religinėms normoms.

Negalima sutikti, kad religinių normų reguliavimo sritis siauresnė nei įstatymo¹⁷⁵. Pažymėtina, jog ji yra platesnė, net nepaklūstanti valstybės teritorijai. Religija kaip socialinis reguliatorius reguliuoja daugybę visuomeninių santykių (pradedant asmens higiena ir baigiant nusikaltimais)¹⁷⁶. Galima teigti, jog religija yra visa apimanti – žmogus gali išvengti transcendentinės sankcijos tik visose gyvenimo srityse elgdamasis pagal atitinkamas religines normas. Kita vertus, net jei religija turi visuomenėje autoritetą, paklusimas jai nėra visuotinis. Tai lemia žmonių individualumas (skirtybės), savi prioritetai, auklėjimas, kultūra, reputacija ir pan.

Pastebėtina, jog religinės normos ne tik veikiamos įstatymo, bet ir atvirkščiai – religinės normos taip pat gali veikti įstatymo turinį. Antai KT 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime yra užfiksuota, jog rengiant bylą teisminiam posėdžiui buvo gauta Vilniaus Arkivyskupo Metropolito A.J.Bačkio paaiškinimai, susiję su mirties bausmės atitikimo Konstitucijai klausimu. Bažnyčia net gali ištraukti į įstatymų leidybos procesą – teikti tam tikras išvadas, rekomendacijas, pastabas, pavyzdžiui, klausimai dėl embrionų panaudojimo tyrimams, dirbtinio apvaisinimo, klonavimo, abortų ir t.t.¹⁷⁷

Moralė

Moralė kaip ir įstatymas yra socialinis reguliatorius. Jis „palaiko visuomenę, integruoja į ją individus ir skatina naudingus, visuomenei reikalingus elgesio modelius“¹⁷⁸. Moralė yra subjektyvi (individuali) nuomonė, kuriai įstatymai neprieinami¹⁷⁹. Moralė dažniausiai suprantama kaip savanoriškas vidinis žmogaus įsitikinimas gerbti kito žmogaus interesus¹⁸⁰, kaip žmogaus elgesio principai¹⁸¹. Moralės filosofija yra labai plati ir

¹⁷⁵ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 113-114.

¹⁷⁶ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 83.

¹⁷⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. gegužės 25 d. Keturiasdešimt antrojo (477) posėdžio stenograma (Civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė projektas Nr.P-2271(2). Civilinis kodeksas Trečiosios knygos įsigaliojimo įstatymo projektas Nr.P-2272 (svarstymas)).

¹⁷⁸ Bakševičienė R., Beinoravičius D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // Teisė. T. 51. 2004. P. 14.

¹⁷⁹ Hegel G.W.F. Teisės filosofijos apmatai. Vilnius: Mintis, 2000. P. 182-183.

¹⁸⁰ cit. Bakševičienė R., Beinoravičius D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // Teisė. T. 51. 2004. P. 15; Hart H.L.A. Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997. P. 285-286; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 151.

įvairi¹⁸². Su šiuo terminu siejamas teisingumas, sąžiningumas, padorumas, garbingumas, etika¹⁸³, taip pat laisvė, lygybė¹⁸⁴ ir kt.

Moralė kaip vidinis įsitikinimas negali būti suvokiama vienodai – juk nėra identiškai mąstančių žmonių, jų skirtybes lemia daugybė subjektyvių ir objektyvių kriterijų. Todėl moralė gali būti individuali ir neindividuali. Neindividuali moralė būdinga tam tikrai žmonių grupei. Vertinant neindividualią moralę svarbu pažymėti, jog ji gali būti visuotinė arba grupinė¹⁸⁵. Terminas „visuotinė moralė“ turėtų būti suvoktas kaip sąlyginis, nes vargu ar galima įvardyti tokią moralinę nuostatą, kuri yra bendra visiems individams. Tiksliau - visuotinumą reikėtų suprasti kaip tam tikros daugumos arba „kritinės masės“ pritarimą tam tikroms moralinėms vertybėms apibrėžtoje teritorijoje apibrėžtu laiku.

Moralė kaip vidinis įsipareigojimas būdingas individui. Todėl teisės moksle galima atrasti nuomonių, jog moralė neturėtų būti siejama su viešąja objektyvia teise, kadangi tokiuose įstatymuose nustatytais subjektyviomis teisėmis ar pareigomis disponuoja negyvi subjektai¹⁸⁶. Pastebėtina, jog bet koks juridinis asmuo įgyja subjektyvias teises ir (ar) pareigas per savo atstovą. Bet koku atveju atstovas gali būti tik fizinis asmuo¹⁸⁷. Būtent fizinis asmuo ir įpina į viešąją objektyviąją teisę daugiau ar mažiau moralumo¹⁸⁸. Todėl valstybei, kaip įstatymus kuriančiam subjektui, taip pat būdingas moralumas, pasireiškiantis per ją atstovaujančius subjektus.

Ypatingas moralės bruožas yra tas, jog moralės normoms nereikalinga išorinė išraiškos forma – jai pakanka vidinės išraiškos formos¹⁸⁹. Esminis moralės požymis yra supratimas esant pareigos kitam asmeniui ir jos pripažinimas. Skirtingai nuo įstatymo, moralės normų laikymosi kontrolė priklauso pačiam individui bei visuomenei.

---

¹⁸¹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 208.

¹⁸² Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 32.

¹⁸³ Hart H.L.A. Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997. P. 263-264, 279, 297; Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 34.

¹⁸⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 206.

¹⁸⁵ Bakševičienė R., Beinoravičius D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // Teisė. T. 51. 2004. P. 18; Hart H.L.A. Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997. P. 281-282.

¹⁸⁶ Bakševičienė R., Beinoravičius D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // Teisė. T. 51. 2004. P. 16; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 207.

¹⁸⁷ Tuo atveju, jeigu juridinį asmenį atstovauja kitas juridinis asmuo, pastarąjį bet koku atveju atstovaus fizinis asmuo, nes iš tikrųjų juridinis asmuo yra daugiau fikcija, fizinių asmenų tam tikra asociacija.

¹⁸⁸ Pažymėtina, jog įstatymų leidėjas kartais tarsi „sugyvena“ valstybės institucijas, įvesdamas į jas moralumo elementus, pavyzdžiui, institucijos autoritetas, pagarba jai, institucijos tarnautojo vardo nediskreditavimo principas ir pan. (žr. Bakševičienė R. Šiandienės Lietuvos teisės ir kultūros sąsajos galiojančioje Lietuvos teisėje // Teisė. T52. 2004. < <http://www.leidykla.vu.lt> >)

¹⁸⁹ Bakševičienė R., Beinoravičius D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // Teisė. T. 51. 2004. P. 17-18.

Nagrinėjant moralę negalima nepaminėti, jog šioje srityje ypatingai daug dėmesio nusipelnė I.Kant. Jis teigė, jog „reikia vaikui iš pradžių pradėti aiškinti nuo to, kad jis turi įstatymą savyje <...> vien geras elgesys padaro jį [žmogų] vertą palaimos. Dieviškasis Įstatymas kartu turi atrodyti kaip gamtos dėsnis, nes jis ne atsitiktinis. Todėl kiekvienoje dorovėje yra religijos“, o „religija yra moralė, skirta pažinti Dievą“¹⁹⁰. Nors I.Kant sieja religiją ir moralę, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad moralė yra daug platesnė bei žymiai individualesnė sąvoka nei religija. Moralės normos neformalizuotos, instituciškai nepriimtose, jų laikymosi kontrolė bei atsakomybė už nepaklusimą daugiau visuomeninė (pasmerkimas, priekaištavimas, socialinis spaudimas, gero vardo - reputacijos netekimas ir pan.). Kita vertus, net pats I.Kant įsako elgtis taip, kad „tavo valios maksima visada galėtų kartu būti visuotinio įstatymų leidimo principu“¹⁹¹.

Moralė siejama su gėrio kategorija, o amoralumas – su blogiu. Pastebėtina, jog nebūtinai visa tai, kas gera, yra moralu ir atvirkščiai. Juolab, ir gėrio ar blogio supratimas neturi būti suvokiamas siaurai, t.y. individualiai. Minėta, jog visuotinai reikšminga moralė yra ne individuali, o grupinė, ir itin svarbi - visuotinė. Įsitikinimai apie gerą ir blogą elgesį, apie dorą ir ydą, teisingumą ir neteisingumą yra konvencijos dalykas. Kuo daugiau tam tikra konvencija turi šalininkų, tuo ji yra reikšmingesnė bei didesnio socialinio poveikio. Todėl teisingai B.B.Лазарев pastebi, jog moralė ir įstatymas gali veikti net toje pačioje srityje¹⁹². R.Bakševičienė ir D.Beinoravičius pažymi, jog tuo atveju, kai įstatymas įtraukia moralės normas į save (suteikia joms išorinę išraišką), įstatymas tampa lengviau pripažįstamas, užtikrina visuomenės integraciją¹⁹³. Ir šis laipsnis yra tuo didesnis, kuo daugiau visuomenės narių pritaria atitinkamai moralės normai, kartu tokiais veiksmais didinimas ir įstatymo leidėjo autoritetas¹⁹⁴. Tačiau vargu, ar galima pritarti teisės filosofijoje sutinkamai nuomonei, jog įstatymų leidėjui sankcionavus moralės normą, ji tampa tik įstatymu¹⁹⁵. Reikėtų pažymėti, jog tokiu atveju naujasis įstatymas yra kartu ir moralės norma¹⁹⁶, ir, matyt, reikėtų įstatymo autoritetą ir reguliuojamąjį poveikį sieti su tuo, jog jis atitinka žmonių moralines nuostatas, o

¹⁹⁰ Cit. Šileikaitė D. I.Kantas apie religiją ir religinį auklėjimą // Acta paedagogica Vilnensia. Nr. 15. 2005. 69-70.

¹⁹¹ „filoSOFIJA.web1000.com“. Istorija: Kant. < <http://filo.web1000.com> >

¹⁹² Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 115-117.

¹⁹³ Bakševičienė R., Beinoravičius D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // Teisė. T. 51. 2004. P. 17. Pažymėtina, jog šiam požiūriui, tik kitų socialinių reguliatorių atžvilgiu, pritaria ir J.Gumbis (žr. Gumbis J. Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija // Teisė. T58. 2006. P. 84-85);

¹⁹⁴ Hart H.L.A. Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997. P. 325-326.

¹⁹⁵ Bakševičienė R., Beinoravičius D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // Teisė. T. 51. 2004. P. 18, 21; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 207.

¹⁹⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 206.

paklusimą nesieti vien tik su tuo, jog tam tikrą elgesio modelį nustato išorinis autoritetas, turintis savo dispozicijoje prievartos elementą. Svarbu pažymėti, jog tokio įstatymo žmonės toliau laikosi ne todėl, kad moralės norma įgavo išorinę išraišką, o todėl, kad ji atitinka vidinius individų įsitikinimus¹⁹⁷. Individai moralinei normai paklūsta net ir negrasinant valstybės prievarta, todėl pradėjus ginti moralinę normą valstybės prievarta ji išlaiko savo pirminį požymį – moralės normai paklūstama dėl vidinių įsitikinimų. Valstybės sankcija paskatina laikytis atitinkamos moralinės normos tapusios įstatymu tuos, kurie anksčiau jos nesilaikė. Reikėtų įvertinti ir moralės kitimą - įstatymas, kuris atitiko moralę, ne visada gali būti moralus. Pasikeitus visuomenės požiūriui į tam tikrus visuomeninius santykius, buvęs moralus įstatymas gali toks nebebūti.

Lyginant įstatymą ir moralę, galima teigti, jog pastarojo reguliatoriaus sfera yra žymiai platesnė. Montesquieu rašė, jog norint monarchinėje ir aristokratinėje valstybėje išlaikyti vyriausybę nebūtina būti doram, tačiau liaudies valstybėje ji privaloma¹⁹⁸. Šis požiūris nebepriimtinas šiuolaikinei atvirai visuomenei. Įstatymas ne tik gali, bet privalo būti moralus nepaisant valstybinės santvarkos. Svarbu pažymėti, jog įstatymuose niekada nebus atspindėta visa moralė¹⁹⁹. Anot J.Žilio, „*teisė [įstatymas] niekad os neapreps visų moralės dėsnių ir žmogaus socialinio elgesio variantų*“²⁰⁰ - visuomenėje moralė nėra vienalytė, matyt, galima išskirti tik tam tikrą jos vyraujančią dalį, bet neaprašyti visą moralę (įskaitant individualią). Sąlyginė bendra moralė galėtų būti net vienintelis socialinis reguliatorius primityviose visuomenėse arba pagrindinis socialinis reguliatorius, nepriskirtinas įstatymui²⁰¹, o tai reiškia, jog šiam reguliatoriui neturi prieštarauti kiti, net religija²⁰².

Paprotys

Paprotys – valstybės tiesiogiai nesankcionuota ir teisės aktuose neįtvirtinta abstraktaus elgesio taisyklė. Paprotys²⁰³ laikomas socialinių santykių reguliatoriumi tuomet, kai taisyklė, pretenduojanti tapti papročiu, yra atsiradusi „labai seniai“, ji atitinka

---

¹⁹⁷ Gumbis J. Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija // Teisė. T58. 2006. P. 85.

¹⁹⁸ Montesquieu. Apie įstatymų dvasią. Vilnius: Mintis, 2004. P. 21-29.

¹⁹⁹ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 115-117.

²⁰⁰ Šindeikis A. Diskusija „Ar teisė amoralioje visuomenėje netapo pavojingu įrankiu“. < www.veidas.lt >

²⁰¹ Hart H.L.A. Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997. P. 281-283.

²⁰² Religija turi būti suderinta su dora, nes religija gali būti neteisinga (Montesquieu. Apie įstatymų dvasią. Vilnius: Mintis, 2004. P. 460).

²⁰³ Paprotį reikalinga skirti nuo įpročio, kuris reiškia pasikartojantį individo elgesį, kuris nesukuria socialinės normos. Tuo tarpu paprotys atspindi individų vidinį įsitikinimą, kad atitinkamas elgesys yra reikalingas ir pageidautinas, besiformuojantis iš spontaniško neprievartinio individų elgesio (Šimašius R. Teisinis pluralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 64).

visuotinum, teštinum, būtinum ir teisingum kriterijus²⁰⁴. Šie kriterijai mokslinėje literatūroje dar vadinami kiekybiniais-vidiniais (parodo paplitimą, jo universalumą ir naudojimo periodą) ir kokybiniais-išoriniais (rodo teisingumą ir privalomumą) kriterijais²⁰⁵. M.Eisenberg²⁰⁶ pastebi, jog kiekybiniai kriterijai rodo individų lūkesčių pagrįstumą dėl besitęsiančios praktikos. Jei analogiškų aplinkybių atžvilgiu praktika nebesikartoja be pakankamo pagrindo - nuviliami teisėti lūkesčiai, kuriuos būtina apginti²⁰⁷. Mokslinėje literatūroje taip pat galima atrasti papildomų, beje, ypatingai svarbių kriterijų tam tikrą taisyklę pripažinti papročiu: 1) taisyklė neprimesta jėga; 2) ji neprieštaruja jau esantiems papročiams²⁰⁸. Būtent pirmasis bruožas akcentuoja, jog paprotys nėra valstybinės kilmės, jog jis nėra ir negali būti įstatymu. Paprotys egzistuoja kaip savarankiškas socialinis reiškinys. Tačiau sustiprėjęs valstybės vaidmuo, noras visa sudėlioti į loginę sistemą lemia tai, kad originali socialinė norma „gali tapti“ įstatymo dalimi, t.y. valstybės sankcionuojama ir įstatymui subordinuojama.

G.Lastauskienė ir R.Šimašius teigia, jog Lietuvos Respublikoje papročiai nėra subordinuoti įstatymui - papročių privalomumas gali kilti nebūtinai iš valstybės sankcionavimo, bet ir iš civilinės sutarties šalių nuorodos, net jei tokia nuoroda būtų be Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²⁰⁹ 1.4 straipsnio. Šie autoriai pabrėžia, jog „civilinėje teisėje sutartys, kurių nedraudžia įstatymas, yra laikomos tinkamomis“²¹⁰. O tai reiškia, jog valstybė sankcionuoja papročius, kuriuos palieka teisę individams patiems apibrėžti ir praplėsti tokių „sankcionuotų“ papročių ratą²¹¹. Tačiau šiuo atveju neįvertinta, jog papročiai negali prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms, sąžiningumo, protingumo, teisingumo principams (Civilinio kodekso 1.4 straipsnio 2 dalis).

Paprotys kaip ir įstatymas pasižymi abstraktumu, nors gali būti kildinamas iš konkrečios sutarties ar sprendimo. F.A. von Hayek atkreipia dėmesį, jog paprotys yra

---

²⁰⁴ Mikelėnas V., „et al“. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia: 2001. P. 72-74.

²⁰⁵ cit. Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 65; Lastauskienė G., Šimašius R. Teisinio papročio reikšmė teisiniame reguliavime // Jurisprudencija. Nr. 24(16). 2002. P. 204-216.

²⁰⁶ cit. Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 66.

²⁰⁷ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 66.

²⁰⁸ Glendon A.M., Gordon W.M., Osakwe C. Vakarų teisės tradicijos, Vilnius, 1993. P. 240-241.

²⁰⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Valstybės žinios. 2000. Nr.74-2262)

²¹⁰ Lastauskienė G., Šimašius R. Teisinio papročio reikšmė teisiniame reguliavime // Jurisprudencija. Nr. 24(16). 2002. P. 204-216.

²¹¹ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 69.

pirmesnė abstraktaus mąstymo išraiška nei kalba, o papročio galia (svoris) atsiranda dėl to, kad jis atitinka tam tikriems pamatiniams teisiniams principams²¹².

Vertinant papročių kriterijus, reikia pastebėti, jog papročio kriterijai yra pakankamai sąlyginiai. Tam tikros taisyklės naudojimo laikotarpis, apibūdinamas kaip „labai seniai“, nesuteikia aiškumo. R.Šimašius teisingai pažymi, jog paprotys gali atsirasti iš vienintelės sutarties ar sprendimo (tačiau paprotys nekyla iš konkretaus subjekto valios – tik jo pradžia gali būti siejama su konkrečiu asmeniu), o naudojamas gali būti nebūtinai visoje valstybėje: gali būti jos dalyje ar net peržengti valstybių teritorijas ir būti iš esmės visiškai nepriklausomais nuo valstybinės valdžios, pavyzdžiui, internautų bendruomenės²¹³. Paprotys būdingas tam tikrai socialinei grupei, pavyzdžiui, grupei, kuri apibrėžiama pagal individų profesiją, gyvenamąją vietovę, tautybę, socialinę klasę ir pan²¹⁴.

Svarbu pastebėti, jog papročiai nerašytiniai, nors yra paplitusi praktika atitinkamus papročius užrašyti, pavyzdžiui, *lex mercatoria*, ar atitinkamas normas perkelti į įstatymus. Paprotys visada yra fakto klausimas²¹⁵.

Papročius galima skirstyti įvairiais kriterijais, tačiau didžiausia praktinę reikšmę turi jų skirtumas pagal veikimo (formavimosi) sferą: nacionaliniai ir tarptautiniai. Pastebėtina, jog tarptautiniam ir nacionaliniam papročiams daugiau ar mažiau būdingi anksčiau minėti papročių kriterijai. Antai Jungtinių tautų organizacijos Tarptautinio teisingumo teismo statuto²¹⁶ 38 straipsnis laiko paprotį tarptautinės teisės šaltiniu, jei jis yra visuotinai pripažintas. Svarbu pažymėti, jog tarptautinėje teisėje nėra centralizuoto „įstatymų leidėjo“, o kartu ir atitinkamo sankcionavimo - vienos ar kitos taisyklės privalomumas priklauso tik nuo „bendro sutarimo“²¹⁷. G.Lastauskienė ir R.Šimašius pažymi, jog vis dažniau kalbama apie “tarptautinės prekybos nevalstybinio reguliavimo instrumentus”: greta sutarties išryškinama papročių įtaka. Pastebėtina, jog net teismai ir arbitražai pritaiko neprivalomus vieningų taisyklių sąvadus, elgesio kodeksus ir kt. kaip privalomas asmenų elgesį reguliuojančias normas²¹⁸.

Svarbu pažymėti, jog papročių taikymo sfera yra optimalesnė, nei valstybės išleistų teisės aktų: tas pats paprotys gali būti taikomas gana skirtingų visuomeninių santykių

---

²¹² Hayek F.A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. I tomas: Taisyklės ir tvarka. - Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 115–124, 129–132, 172–173; Lastauskienė G., Šimašius R. Teisinio papročio reikšmė teisiniame reguliavime // Jurisprudencija. Nr. 24(16). 2002. P. 204-216.

²¹³ Johnson D.R., Post D.G. Law And Borders--The Rise of Law in Cyberspace. 48 Stanford Law Review 1367 (1996). < <http://www.cli.org> >

²¹⁴ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 65-67.

²¹⁵ Lastauskienė G., Šimašius R. Teisinio papročio reikšmė teisiniame reguliavime // Jurisprudencija. Nr. 24(16). 2002. P. 204-216; Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 68.

²¹⁶ Statute of the Court. < <http://www.icj-cij.org> >

²¹⁷ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 81.

²¹⁸ Lastauskienė G., Šimašius R. Teisinio papročio reikšmė teisiniame reguliavime // Jurisprudencija. Nr. 24(16). 2002. P. 204-216.

atžvilgiu, o tam tikrais atvejais ir net panašių visuomeninių santykių atžvilgiu priešingai. Paprotys yra lankstus bei atitinka visuomenės poreikius bei nuostatas, orientuotas į daugumą²¹⁹. B.B.Лазарев pastebi, jog papročiu taip pat laikomos tradicijos, ritualai²²⁰. Todėl tokiu būdu į šią sritį patenka ir religija²²¹, kuri išskiriama vien dėl savo ypatingos svarbos, taip pat institucinės struktūros bei formalumo. Tačiau tiek paprotys, tiek religija gali būti priskirtini organizacijų normoms, pašalinant iš jų institucinio mechanizmo prioritetą bei įsitikinimus apie taisyklės kilmę. Svarbu pažymėti, jog organizacijų normos – sąmoninga arba nesąmoninga tam tikros veiklos srities tikroji savireguliacija, paklūstanti moralės normoms

B.B.Лазарев pastebi, jog paprotys apima siauresnę socialinių santykių sritį ir jie negali prieštarauti įstatymui²²². Negalima sutikti su šia nuomone: papročiai paprastai apims siauresnę socialinių santykių sritį tik tuo atveju, kai jie yra sankcionuoti valstybės. Kartu atkreiptinas dėmesys, jog paprotys iš tikrųjų gali neatitikti įstatymo. Tokio papročio įstatymas nepripažins papročiu, nors jis turės visus kitus bruožus. Šiuo atveju įstatymo neatitinkantis paprotys nepapildys įstatymo, o tiesiogiai su juo konkuruos.

Techninės normos

Visuomenė kuria įvairias elgesio taisykles. Pavyzdžiui, vienos normos reguliuoja tarpusavio žmonių santykius (moralės, įstatymo normos), kitos – žmonių tarpusavio santykius bei žmonių santykius su Dievu (religinės normos), dar kitos žmonių santykius su gamta ir pan. Būtent pastarosios vadinamos techninėmis normomis²²³. Tai elgesio taisyklės, nurodančios, kaip individas turėtų elgtis su daiktais, gamtos elementais ir pan.²²⁴ Šios normos skirtos užtikrinti žmonių saugumą, ekonomišką ir efektyvų tam tikro tikslo pasiekimą ir pan. Anot B.B.Лазарев šios normos skirtos žmogaus interesų apsaugai²²⁵, pavyzdžiui, tam tikros statybų taisyklės, kad statomas namas nesugriūtų, daikto naudojimosi instrukcija, kad daiktas tinkamai tarnautų, nepadarytų žalos vartotojui ir t.t.

A.Vaišvila pabrėžia, jog techninių normų turinį lemia objektyvūs gamtos dėsniai. Tų dėsnių pažinimo rezultatas - techninė norma²²⁶. Reikėtų pažymėti, kad A.Vaišvila nurodo,

²¹⁹ Lastauskienė G., Šimašius R. Teisinio papročio reikšmė teisiniame reguliavime // Jurisprudencija. Nr. 24(16). 2002. P. 204-216.

²²⁰ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 113.

²²¹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 210.

²²² Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 113.

²²³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 204, 211.

²²⁴ Darbe buvo pažymėta, jog ketinama robotams suteikti teises, tad šis apibrėžimas gali tapti neaktualus.

²²⁵ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 118.

²²⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 211.

jog techninės normos kuriamos, tačiau vien tas faktas, jog šių normų prigimtis yra objektyvi, reiškia, kad jos nesukuriamos, o atrandamos-artikuluojamos. Pastebėtina, jog šiuo atveju nesvarbu, ar tam tikra norma atrandama sąmoningai ar atsitiktinai. Dažniausiai technines normas artikuluoja konkrečios srities specialistai - mokslininkai.

Pastebėtina, jog techninės normos yra objektyviai privalomos net nesant grasinimo valstybės prievarta. Tokia situacija susiklosto todėl, jog priešingas elgesys neleistų individui pasiekti norimų rezultatų, o neigiami padariniai paprastai išryškėtų nedelsiant²²⁷.

Teisės filosofijos moksle net yra nuomonių, jog techninės normos yra gamtos, o ne socialinių mokslų objektas. Neginčijama, jog žmogaus fizinės ir kitos įgimtos savybės riboja jo galimybes. Taip pat kartu pastebima, jog šios normos nėra visuomenės kūrinys, jų pobūdis nekonvencinis²²⁸. Vadinasi, moralė su šiomis normomis praktiškai neturi jokių tiesioginių ryšių.

Įstatymas ir neįstatymas

Įstatymo ir neįstatymo santykis problematiškas. Objektyviosios teisės kartu ir įstatymo požymiai teisės moksle ginčytini. A.Peters ir I.Pagotto analizuoja socialinių reguliatorių – įstatymo ir neįstatymo turinio bei formalius kriterijus, ketinimus teisiškai būti susaistymam bei sankcijos galimybę. Šie autoriai pabrėžia, jog nė vienas iš kriterijų negali konkrečiai atskirti įstatymą nuo neįstatymo - aiškių ribų nustatyti neįmanoma²²⁹.

Minėtą išvadą pagrįsti galima ir pasiremiant kitais kriterijais. Objektyvioji teisė yra pakankamai subjektyviai ir nebūtinai logiškai paaiškinama. Kita vertus, socialinis poveikis įstatymų leidybai yra ryškus ir neabejotinas. Tai, kad daugelis socialinių normų yra konsensuso pasekmė, lemia tai, kad tam tikros normos yra labiau palaikomos.

Socialiniai reguliatoriai reguliuoja visuomenės elgesį, tarp jų esama tarp jų yra sąlyčio taškų. Santykyje įstatymas (formalioji teisė) ir neįstatymas (neformalioji) teisė taip pat esama kontaktų ir jie apsprendžia teisinio reguliavimo ribas. Visuomeniniai santykiai yra dinamiški, tad ir sąlyčio taškai nuolat kinta. Galima paminėti, jog XX a. antroje pusėje didėjantis valstybinės valdžios decentralizavimas, populiarėjantys alternatyvių ginčų sprendimai, ypatinga elektroninių ryšių skvarba ir globalizacija bei kiti veiksniai prisidėjo prie neformaliosios teisės plėtojimo²³⁰.

²²⁷ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 211.

²²⁸ Šimašius R. Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 22, 53.

²²⁹ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392). P. 9-12. < <http://www.eu-newgov.org> >

²³⁰ Gumbis J. „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

R.Šimašius nurodo, jog ryškiausias skirtumas tarp formalios ir neformalios teisės²³¹ yra monopolistinė prievarta²³². Tačiau tai, kad neformali teisė nėra pozityvi, nereiškia, jog ji kaip tokia neturi sankcijų. Greta socialinių sankcijų (pasmerkimas, pašalinimas iš tam tikros bendruomenės ir pan.), neformaliosios teisės nustatytos subjektyviosios teisės ir pareigos gali būti užtikrintos valstybės prievarta²³³. Tokia situacija suklostė todėl, jog objektyvioji teisė negali savyje apimti visų socialinio elgesio taisyklių bei jas tiksliai aprašyti taip, kad jos turinys normos adresatui būtų perteiktas nepriekaištingai aiškiai. Be to, tokiu atveju, ypač kalbant apie teisės principus, neįmanoma pasiekti tokio abstraktumo lygio, kuris tiktų kiekvienai situacijai ir apibūdinimas būtų absoliutus bei tinkantis kiekvienam, derėtų prie kintančių visuomeninių santykių ir vertybių.

Net teoriškai pripažinus, kad formalioji teisė gali reguliuoti bet kokius socialinius santykius, ji niekada nebus išbaigta, dar daugiau – tokiu atveju vargu, ar kas ją susistemintų ir padarytų aiškia. Vadinasi, nepakankamumas yra neišvengiamas formaliosios teisės bruožas. Įstatymų leidėjas šią problemą sprendžia įvairiais būdais, vienas iš jų – kitų socialinių reguliatorių įtraukimas – sankcionavimas. Iš tikrųjų tikslesnis terminas būtų ne įtraukimas, o atsitraukimas, juk atitinkamos socialinės normos dar iki jų sankcionavimo egzistavo, jų buvo laikomasi.

Antai Civilinio kodekso 1.4 straipsnis paprotį įtvirtina kaip civilinės teisės pirminį šaltinį. Paprotys kaip abstraktaus elgesio konkreti taisyklė nėra tiesiogiai valstybės sankcionuota ir teisės aktuose įtvirtinta. Yra nuomonių, jog šiuo atveju valstybės sankcionavimas beprasmis, kadangi valstybė sankcionuoja papročius, kurie palieka teisę individams patiems apibrėžti, kartu ir plėsti tokių „sankcionuotų“ papročių ratą²³⁴. Tačiau papročiai netaikomi, jeigu jie prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms arba sąžiningumo, protingumo ar teisingumo principams (Civilinio kodekso 1.4 straipsnio 2 dalis) – vadinasi išlieka formalus subordinacijos įstatymui kriterijus.

Būtina pastebėti, jog Lietuvos Respublikoje paprotys, kaip neformalus socialinių santykių reguliatorius, gali būti taikomas tik esant tam tikromis sąlygoms²³⁵:

---

²³¹ R.Šimašius naudoja „nevalstybinės teisės“ sąvoką ir pabrėžia objektyviosios teisės kildinimą ne iš valstybės, o iš tam tikros organizacijos (*Šimašius R.* Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 9).

²³² *Šimašius R.* Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 54.

²³³ *Gumbis J.* „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // *Teisė*. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

²³⁴ *Šimašius R.* Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 69.

²³⁵ Pastebėtina, jog R.Šimašius laiko teisinius papročius neformaliosios teisės kategorija (*Šimašius R.* Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 86). Pastebėtina, jog šis autorius objektyviają teisę supranta plačiai: „*teisė <...> taisyklės, kurios daro įtaką individo elgesiui, yra laikomos įpareigojančiomis ir priimtiniomis nesutarimams spręsti, o jų pagrindu priimti sprendimai laikomi privalomais*“. Valstybės prievarta nelaikoma būtinu objektyviosios teisės požymiu. Vadinasi, naudojamas R.Šimašiaus teisinio papročio apibrėžimas nepatenka į Civilinio kodekso 1.4 straipsnio veikimo sritį.

1) Nerašyta taisyklė atitinka visuotinumą, tęstinumą, teisingumą, būtinumą kriterijus;

2) Taisyklė atsiradusi „labai seniai“²³⁶.

Antroji sąlyga nelabai atitinka neformaliosios teisės vienos iš pagrindinių funkcijų – reguliuoti greitai besikeičiančius ar naujai atsirandančius santykius. Reikalavimas „labai seniai“ įveda tam tikro papildomo formalumo reikalavimą, sudarantį sąlygas valstybei kontroliuoti neformalią teisę, t.y. tam tikrą taisyklę uždrausti kaip nepageidaujamą, net jai neįgavus visuotinumą ir nenustačius jos realios naudos visuomeniniams santykiams.

Be papročių Civiliniame kodekse taip pat vartojamas terminas „*įprasti reikalavimai*“ arba „*dalykinė praktika*“. Šie terminai gali būti siejami su papročiais, tačiau ilgaamžiškumo kriterijus jų atžvilgiu neturėtų būti taikomas. Civilinio kodekso 6.327 straipsnio 1 dalis numato, jog tuo atveju, jei pirkimo-pardavimo sutartyje parduodamų daiktų kokybė, kiekis ir kiti kriterijai nėra aptarti, tokiu atveju jie turi atitikti *įprastus reikalavimus*. Analogiškai Civilinis kodeksas numato atitinkamą reikalavimą ir parduodamų daiktų kokybei²³⁷, jų komplektiškumui²³⁸, rangos darbų kokybei²³⁹ ir kt.

Civilinis kodeksas kelia *įprastos dalykinės praktikos* reikalavimą komisierui, vykdant pavedimą, kai komitentas nėra davęs jokių specialių nurodymų²⁴⁰. Taip pat *nusistovėjusios praktikos ir atitinkamos profesijos standartų* reikalavimas keliamas teikiant paslaugas²⁴¹, atskleidžiant juridinio asmens dalyviui balsavimo teisių perleidimo sutarties sudarymo faktą juridiniam asmeniui²⁴² ir pan.

Pažymėtina, jog pagal Civilinį kodeksą kiekviena sutarties šalis turėdama sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai (sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas)²⁴³, o aiškinant bet kokios asmenis saistančios sutarties nuostatas privalu atsižvelgti į įprastines sąlygas, nors jos sutartyje nenurodytos²⁴⁴.

---

²³⁶ Mikelėnas V., „et al“. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia: 2001. P. 72-74.

²³⁷ Civilinio kodekso 6.337 straipsnio 2 dalis: „*Jeigu įstatymai ar sutartis nenustato daiktų kokybės patikrinimo tvarkos ir terminų, tai daiktų kokybė turi būti patikrinta per protingą terminą ir pagal įprastai taikomas daiktų kokybės patikrinimo sąlygas bei prekybos papročius.*“

²³⁸ Civilinio kodekso 6.339 straipsnio 2 dalis: „*Jeigu sutartyje daiktų komplektiškumas neaptartas, pardavėjas privalo perduoti daiktus, sukomplektuotus taip, kad jie atitiktų prekybos papročius ir įprastai reiškiamus reikalavimus.*“

²³⁹ Civilinio kodekso 6.663 straipsnio 1 dalis: „*Rangovo atliekamų darbų kokybė privalo atitikti rangos sutarties sąlygas, o jeigu sutartyje kokybės sąlygos nenustatytos, – įprastai tokios rūšies darbams keliamus reikalavimus. Darbų rezultatas jo perdavimo užsakovui momentu turi turėti rangos sutartyje numatytas ar įprastai reikalaujamas savybes ir turi būti tinkamas naudoti pagal paskirtį protingą terminą.*“

²⁴⁰ Civilinio kodekso 6.782 straipsnio 1 dalis.

²⁴¹ Civilinio kodekso 6.718 straipsnio 2 dalis.

²⁴² Civilinio kodekso 2.89 straipsnio 2 dalis.

²⁴³ Civilinio kodekso 6.158 straipsnis.

²⁴⁴ Civilinio kodekso 6.193 straipsnio 2 dalis.

Iš pateiktų pavyzdžių akivaizdu, jog Lietuvos Respublikos objektyvioji teisė tam tikrais atvejais bando į „save“ įtraukti neformalios teisės sukurtas ir taikomas taisykles, jų laikymąsi užtikrina valstybės prievarta. Todėl nėra pagrindo nepritarti R. Bakševičienės teiginiui, kad religijos, etikos, moralės ir objektyviosios teisės vertybes susipynusios²⁴⁵.

Labai panaši situacija ir tarptautinėje plotmėje. Neformaliosios teisės taisyklių taikymo galimybė įtraukta į UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principus: 4.3 straipsnio e) dalis (aiškinant sutartį privalu atsižvelgti į konkrečioje verslo srityje visuotinai priimtą atitinkamų sąlygų ir teiginių reikšmę), 5.1.2 straipsnio c) dalis (numanomi sutarties įsipareigojimai nustatomi, atsižvelgiant į geranoriškumą ir sąžiningą dalykinę praktiką), 5.1.6 straipsnis (jeigu sutarties dalyko kokybė nei sutartyje, nei įstatymuose nenustatyta, sutarties šalis turi vykdyti sutartį atsižvelgdama į konkrečias aplinkybes: sutarties įvykdymo kokybė turi būti protinga ir ne žemesnė už vidutinę)²⁴⁶.

Atskirai paminėtina apie tarptautinę viešąją teisę. Tarptautinė viešoji teisė savo esme arba bent dalis jos galėtų būti priskirta neformaliajai teisei. Tokį teiginį nulemia faktas, jog kai kurios tarptautinės teisės normos kuriamos visai necentralizuotai (nėra bendro teisės aktų leidėjo), o daugiau tarpusavio pagarbos, pagalbos bei sutartiniu pagrindu. Tarptautinės viešosios teisės prasme tarptautinių santykių subjektai paprastai yra visiškai suverenūs. Tarptautinėje teisėje nėra institucijos, kuri kontroliuotų, kaip laikomasi priimtų įsipareigojimų, tas pats pažymėtina apie vykdomąją valdžią. Šioje srityje taip pat nėra įprastinės sankcijos – dažnai apsiribojama pasmerkimu, diplomatinių santykių nutraukimu ir pan.²⁴⁷ Tai lemia, jog tarptautinė teisei būdinga savireguliacija.

„Minkštas“ įstatymas

Socialinės normos reguliuoja žmonių elgesį. Tai, ką mes vadiname „minkštu“ įstatymu be abejonės laikome socialinėmis normomis. Tačiau esminis klausimas, ar yra pagrindas šias normas apibrėžti įstatymu, kuris yra minkštas?²⁴⁸ J. Gumbis pažymi, jog tradiciniam įstatymui nesugebėjus tenkinti visuomenės poreikių atsirado kokybiškai nauja socialinių santykių reguliavimo priemonė – „minkštas“ įstatymas²⁴⁹ (angl. - *soft-law*)²⁵⁰. „Minkštas“

²⁴⁵ Bakševičienė R. Šiandienės Lietuvos teisės ir kultūros sąsajos galiojančioje Lietuvos teisėje // Teisė. T52. 2004. < <http://www.leidykla.vu.lt> >

²⁴⁶ The International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT). UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (2004). < <http://www.unidroit.org> >

²⁴⁷ Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. С. 422-423.

²⁴⁸ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 4. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁴⁹ Kai kurie autoriai vartoja terminą „neįpareigojantis susitarimas“ arba „nesutartinis susitarimas“ (angl. – *non-treaty agreement*) (Hillgenberg H. A Fresh Look at Soft Law // European Journal of International Law, Vol. 10 (1999) No. 3. P. 499. < <http://www.ejil.org/> >

įstatymas – tai vienas iš neformalios teisės išraiškos formų, į kurią dar 1934 m. Karl Strupp atkreipė dėmesį²⁵¹.

„Minkštas“ įstatymas kaip socialinis reguliatorius daugiausia pastebimas tose srityse, kur valstybinis reguliavimas dėl santykių ypatumų negalimas ar nėra arba negali būti pakankamai efektyvus²⁵². Tai gali lemti santykių dinamiškumas, įstatymų leidėjo nežinojimas ar negebėjimas reguliuoti specifinių santykių, kurie pasižymi tam tikru organizuotumu ir glaudžiu bendradarbiavimu. Kadangi „minkštas“ įstatymas neturi tiesioginės ir aiškios sankcijos, jis dažnai apibūdinamas kaip socialinis reguliatorius, esantis įstatymo šešėlyje²⁵³. „Minkšto“ įstatymo samprata daugmaž susiformavo tik XX a. 7 dešimtmetyje²⁵⁴, tačiau iki šiol neįmanoma pateikti tikslaus jo apibrėžimo net lokaliniu aspektu²⁵⁵. Dažniausiai „minkštas“ įstatymas tapatinamas neįpareigojančiais ir neturinčiais teisinio efekto tekstais²⁵⁶.

Pastebėtina, jog „minkštas“ įstatymas yra kiek siauresnio pobūdžio reguliatorius nei neformalioji teisė, nes „minkštas“ įstatymas nėra užtikrinamas valstybės prievarta, o neformalioji teisė gali būti palaikoma valstybės prievartos²⁵⁷.

„Minkšto“ įstatymo kilmė siejama su tarptautine viešąja teise. Tiesa, šiuo aspektu terminas „minkštas“ įstatymas“ nėra ypatingai tinkamas, nes tarptautinei viešajai teisei terminas „įstatymas“ yra svetimas – tarptautinės viešosios teisės subjektai neturi įstatymų leidėjo. Todėl šiuo aspektu labiau tiktų „minkštą“ įstatymą“ įvardyti kaip „minkšta teisė“ ar „švelni teisė“²⁵⁸. Ji gali būti suprantama kaip: 1) tarptautinių sutarčių normos, kurios neįpareigoja šalių ir tiksliai neapibrėžia jų teisių ir pareigų. Tokiomis sutartimis sutariama tik dėl bendrų veiksmų krypties, ir 2) tarptautinių organizacijų ir viršūnių, dažniausiai baigiamųjų rezoliucijų, pareiškimų normos²⁵⁹. Galima taip pat nurodyti, jog „minkšta teisė“ suprantama ir kaip dokumentų rūšis, kuriuose esančios normos paskelbtos

---

²⁵⁰ *Gumbis J.* Minkštas: įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

²⁵¹ *Hillgenberg H.* A Fresh Look at Soft Law // *European Journal of International Law*, Vol. 10 (1999) No. 3. P. 500 < <http://www.ejil.org/> >; *Gumbis J.* Minkštas: įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

²⁵² *Gumbis J.* Minkštas: įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

²⁵³ *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // *New Modes of Governance Project* (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 2. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁵⁴ *Колодкин, Р. А.* Критика концепции «мягкого права» // *Совет. государство и право*. 1985. № 12. С. 95 (cit. *Каулач О.* Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // *Журнал международного права и международных отношений* 2006 — № 2. < <http://evolutio.info> >)

²⁵⁵ *Gumbis J.* Minkštas: įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61; *Каулач О.* Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // *Журнал международного права и международных отношений* 2006 — № 2. < <http://evolutio.info> >

²⁵⁶ *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // *New Modes of Governance Project* (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 4. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁵⁷ *Gumbis J.* Minkštas: įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

²⁵⁸ *Akehurst M., Malanczuk P.* Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 85-86.

²⁵⁹ *Каулач О.* Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // *Журнал международного права и международных отношений* 2006 — № 2. < <http://evolutio.info> >

tarptautinių organizacijų viduje²⁶⁰. Ne visi teisės teoretikai pripažįsta, jog esama visų šių rūšių „minkštos teisės“²⁶¹. Pastebėtina, jog esama nuomonių, kad „minkšta teisė“ kaip toks instrumentas neegzistuojantis²⁶². D.Shelton apibendrinusi įvairias nuomones nurodo, jog esama dvinario (binarinio) požiūrio (angl. „*binary view*“), kuris neigia „minkštos teisės“ egzistavimą, bei įstatymo (teisės) normatyvumo kaip privalomybės laipsniavimo požiūrio (angl. - *graduated view*), *kitaip* kontinuumo koncepcija (angl. -*continuum view*), kuri pagrindžia „minkštos teisės“ egzistavimą²⁶³. Binarinio požiūrio šalininkai nesutinka su įstatymo (teisės) normatyvumo laipsniavimu. Jie teigia, jog normatyvumas negali išaugti iš išlaipsniavimo – norma yra arba saistanti arba ne, o „minkštos“ teisės sąvoka yra nelogiška, klaidinanti, kenkianti įstatymo (teisės) galiai. Šios krypties šalininkai pašalina „minkštą teisę“ kaip tarpinį elementą tarp įstatymo (teisės) ir neįstatymo. Ryškiausi šios krypties šalininkai yra N.Luhmann ir P.Weil²⁶⁴. Šiai nuomonei oponuoja kontinuumo koncepcijos šalininkai. Jie teigia, kad įstatymas (teisė) gali turėti poveikių įvairumą, silpnesnį ar stipresnį bei tiesioginį ar netiesioginį reguliuojamąjį poveikį. Tai priklauso nuo įstatymų leidėjo laikysenos, lūkesčių bei pačios normos laikymosi. Įstatymas (teisė) gali būti griežtesnis ar minkštesnis. Kita vertus nėra griežtos ribos tarp įstatymo (teisės) ir neįstatymo, o tai lemia tarpinių²⁶⁵ variantų egzistavimą. Pastebėtina, jog įstatymas (teisė) yra galiojantis arba negaliojantis, o šis aspektas „minkštam įstatymui“ netaikomas – vienintelis klausimas: kiek jis (ji) galiojanti²⁶⁶. Nėra kliūčių būsimu įstatymo projektą priskirti nagrinėjamai kategorijai.

Paminėtina, kad H.Hillgenberg teigia, jog reikia skirsti „neįpareigojančius susitarimus“ nuo tokių susitarimų sutarties formoje, kurie turi visas ar dalį pareigų, kurios negali būti atitinkamai įgyvendintos dėl jų specifinių trūkumų - pastarieji vadintini

---

²⁶⁰ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 5. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁶¹ Каулач О. Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // Журнал международного права и международных отношений 2006 — № 2 < <http://evolutio.info> >; Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 4. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁶² Pavyzdžiui, Weil. P. Towards Relative Normativity in International Law? // American Journal of International Law. 1983. Vol. 77. N 3. P. 414, 417. (cit. Каулач О. Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // Журнал международного права и международных отношений 2006 — № 2. < <http://evolutio.info> >)

²⁶³ Cit. Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 6. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁶⁴ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 6-8. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁶⁵ Vargu ar galima minkštą įstatymą vadinti tarpiniu variantu, kai įstatymas ir neįstatymas turi tam tikras sankcijas, o minkštas įstatymas ne.

²⁶⁶ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 8-9. < <http://www.eu-newgov.org> >

„minkštais“ įstatymais²⁶⁷. Tačiau kartu šis mokslininkas pažymi, jog tarptautinėje teisėje bet koks dokumentas konsensuso rezultatas, todėl šalys gali pasirinkti ir jo formą, kuri sukelia mažiau teisinių pasekmių ir netampa tarptautinės teisės pažeidimu²⁶⁸. Nepaisant to, jog „minkštas“ įstatymas savo esme nėra įprastas įstatymas su aiškiais sankcijomis (angl. - *hard law*), jis svarbus tarptautinės viešosios teisės elementas²⁶⁹. Teisės moksle pabrėžiamos įvairios „minkšto“ įstatymo funkcijos (pranašumai). Antai, „minkštas“ įstatymas kaip tiesiogiai neprivalomas reguliatorius suteikia tarptautiniams susitarimams lankstumo (minimalaus harmonizavimo²⁷⁰), nekliudo atskiroms valstybėms siekti savo vidaus ar išorės tikslų²⁷¹. „Minkštas“ įstatymas gali pasireikšti kaip rekomendacija, o prie atitinkamų rekomendacijų prisijungimas, net jas sustiprina ir gali įtakoti net nesusitarimo šalis²⁷². Pabrėžtina, jog „minkštas“ įstatymas gali sustiprinti net privalomą normą²⁷³. M.Akehurst ir P.Malanczuk akcentuoja, jog „minkštas“ įstatymas yra ta priemonė, kuri padeda nenorinčioms įsipareigoti valstybėms pabandyti taikyti tam tikrus principus, nebijant teisinių nesilaikymo pasekmių²⁷⁴. J.Gumbis pabrėžia, jog „minkštas“ įstatymas pasirenkamas ne tik todėl, jog subjektai nepageidauja būti saistomi privalomų normų, tačiau ir todėl, kad kartais subjektai neturi tam tikriems sprendimams priimti reikiamų įgaliojimų. Šis reguliatorius skatina subjektus dalyvauti visuomeniniame gyvenime (ypač nevalstybinius subjektus) ar kryptingai versti paklusti privalomų normų nesilaikančius subjektus. Taip pat, kaip minėta, „minkštas“ įstatymas pasižymi greitu formavimusi, kuris tarsi atsakas į įprastų ir privalomų normų sudėtingą bei lėtą priėmimą. Kita vertus, tai labai puiki savireguliacinė priemonė – galimybė patiems rinkos dalyviams (profesionalams) nusistatyti tam tikrą elgesį, neapribojant savo ateities planų ir plėtros²⁷⁵.

Bendrijos „minkštas“ įstatymas

Pastebėtina, jog šiuolaikinis teisės mokslas pripažįsta, jog „minkštas“ įstatymas arba „minkštoji teisė“ nėra vien tik tarptautinis elementas. Nesigilinant į tai, koks Europos

²⁶⁷ Hillgenberg H. A Fresh Look at Soft Law // European Journal of International Law, Vol. 10 (1999) No. 3. P. 500. < <http://www.ejil.org/> >

²⁶⁸ Išvengiama Vienos konvencijos "Dėl tarptautinių sutarčių teisės" 26 straipsnio pažeidimo, T.y. netaikomas *pacta sunt servanda* principas.

²⁶⁹ cit. Каулач О. Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // Журнал международного права и международных отношений 2006 — № 2. < <http://evolutio.info> >

²⁷⁰ LAT. Konferencija „Socialinis teisingumas: kokia privatinės teisės ateitis?“ (Pranešimas spaudai). < <http://www.lat.lt> >

²⁷¹ Kurie gali būti nustatyti net tarptautinėse sutartyse.

²⁷² Каулач О. Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // Журнал международного права и международных отношений 2006 — № 2. < <http://evolutio.info> >

²⁷³ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 5. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁷⁴ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 85-86.

²⁷⁵ Gumbis J. Minkštas: įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

Bendrijos (Bendrija) teisinis statusas tarptautinės viešosios teisės aspektu, svarbu paminėti, jog Europos valdymo būdai paprastai analizuojami pagal dvi dimensijas: valdymo metodų ir subjektų (dalyvių). Pastaruoju metu tampa įprasta atsižvelgti į valdymo neformalumą, hierarchijos ir privačių subjektų (įskaitant ir pelno siekiančius) sistemišką į(si)traukimą į bendros politikos formavimą ar realizavimą („minkšto“ įstatymo „privatizacija“, pavyzdžiui, Wolfsberg pinigų plovimo prevencijos principai²⁷⁶, kuriais siekiama malšinti finansavimą teroristinėms organizacijoms)²⁷⁷. Tokiu būdu galima skirti privatinį, hibridinį „minkštą“ įstatymą ir „minkštą“ įstatymą, kuriama Bendrijos institucijų ir jos narių.

Nagrinėjant Bendrijos mastu veikiančią „minkštą“ įstatymą, svarbu pažymėti, jog Bendrijos centralizuota įstatymų leidyba bei autoritetingi jos teisėjų sprendimai palieka „minkštą“ įstatymą labiau įstatymo šešėlyje nei atitinkamai tarptautinėje viešojoje teisėje. Tačiau kaip bebūtų keista, tai sukelia priešingą efektą veiksmingumo atžvilgiu - Bendrijoje „minkštas“ įstatymas turi didesnę poveikį, o esminių skirtumų tarp šių reguliatorių nėra²⁷⁸.

Pastebėtina, jog Bendrijos mastu „minkštas“ įstatymas jos dokumentuose nėra tiesiogiai įvirtintas, o ši sritis, kaip alternatyva valstybiniam reguliavimui, mažai tyrinėta²⁷⁹. Tuo tarpu N.Senden nurodo, jog visgi „minkštas“ įstatymas yra užprogramuotas Bendrijos steigimo sutartyje²⁸⁰. Antai Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis²⁸¹, o konkrečiai jos 249 straipsnio 1 dalis numato, jog tam, *kad įvykdytų savo uždavinius, Europos Parlamentas ir Taryba, laikydamiesi šios Sutarties nuostatų, kartu Taryba ir Komisija priima reglamentus ir leidžia direktyvas, priima sprendimus, teikia rekomendacijas ar nuomones*. N.Senden atkreipia dėmesį į rekomendacijas ir nuomones, kurios tarsi yra formalizuotas arba teisinis „minkštas“ įstatymas.

Bendrijai būdingi kelių rūšių minkštieji įstatymai. Juos pagal kuriantį subjektą galima grupuoti į Komisijos, Tarybos, Parlamento, taip pat bendrieji šių institucijų dokumentai, bei Bendrijos narių ir privačių subjektų.

---

²⁷⁶ Plačiau: Wolfsberg Statement on The Suppression of the Financing of Terrorism. < <http://www.wolfsberg-principles.com> >

²⁷⁷ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 2,4-5. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁷⁸ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 15. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁷⁹ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 15. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁸⁰ Cit Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 16. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁸¹ Valstybės žinios. 2004. Nr. 2-2.

Kalbant apie institucinius minkštuosius įstatymus pažymėtina, jog tai dažniausiai paruošiamieji, informaciniai dokumentai, veiksmų programos, tarpinstituciniai bei individualūs komunikaciniai dokumentai ir pan. Kartu bendrijos institucijos rengia aiškinamuosius ir sprendžiamuosius. Tai komunikacijos, aiškinamieji raštai, pranešimai, administracinės taisyklės, gairės, kodeksai, pagrindai. Valdantieji įrankiai – Tarybos išvados, deklaracijos, bendros deklaracijos, tarpinstituciniai susitarimai, ir rezoliucijos bei Tarybos ir Komisijos elgesio kodeksai ir praktika²⁸².

Bendrijos narių minkštieji įstatymai apibūdinami kaip susitarimo pagrindu paskelbti Bendrijos dokumentai, kurie nėra įpareigojantys ir kurie neturi jokių teisinių padarinių. Ryškiausias pavyzdys būtų 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija²⁸³, kuri šiuo metu neturi jokios privalomos teisinės galios²⁸⁴.

Privačių subjektų „minkštas“ įstatymas apibūdinamas kaip savireguliacija arba koreguliacija²⁸⁵. Tai būdinga daugiausia ekonominiams vienetams, taip vadinamiems transnacionaliniams dariniams, pasižymintiems ypatingu autonomiškumu. Savireguliacija, skirtingai nei koreguliacija, nesiejama su įstatyminiu veiksmu. Koreguliacija yra taip vadinamas hibridinis „minkštasis“ įstatymas. Aiškiausias savireguliacijos pavyzdys Bendrijoje yra reklamos sritis. Taip pat galima pažymėti, profesines sąjungas, aplinkos politiką, advokatūrą, auditorius ir t.t. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog savireguliacija ir koreguliacija nebūtinai visada minkšta – tam tikrais atvejais gali būti priimti sprendimai (pavyzdžiui, pasirašytos sutartys), kurie įneš privalomumo aspektą. Kartu svarbu pažymėti, jog įstatymų leidėjo grasinimas priimti privalomą normą yra itin geras akstinas paisyti savireguliacinių ir koreguliacinių normų²⁸⁶.

Techniniai ir finansiniai standartai taip pat yra privatūs „minkšti“ įstatymai. Jie net gali būti vienašaliai. Šiuo aspektu galima paminėti Europos standartizacijos komitetą²⁸⁷, kuris nustato tam tikrus cheminių maisto medžiagų standartus bei higieninius reikalavimus transportavimui ir pakavimui. Telekomunikacijų srityje veikia Europos telekomunikacijų standartų institutas²⁸⁸, elektronikos srityje - Europos elektrotechnikos

---

²⁸² *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 16-18 < <http://www.eu-newgov.org> >; National Consumer Council. Soft law in the European Union. < <http://www.ncc.org.uk> >

²⁸³ EU Charter of Fundamental Rights (OL, 2000, C 364. P. 1).

²⁸⁴ *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 18. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁸⁵ Pažymėtina, jog ne visi autoriai savireguliaciją ir koreguliaciją laiko standartiniu minkštu įstatymu (*Diedrichs U.* Overview Paper on Classification and Mapping of Governing Modes. < <http://www.eu-newgov.org> >).

²⁸⁶ *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 18-19. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁸⁷ European Committee for Standardization. < <http://www.cenorm.be/cenorm/index.htm> >

²⁸⁸ European Telecommunications Standards Institute. < <http://www.etsi.org> >

standartizacijos komitetas²⁸⁹. Pažymėtina, jog tais atvejais, kai tam tikri standartai įtraukiami į įstatymus, jie nebelaikomi minkštu įstatymu – įgaunamas privalomumas²⁹⁰.

Nuo 2000 m. pradėtas vartoti atviro koordinavimo metodas, kurio atsiradimo priežastimis laikytina Bendrijos steigimo sutarties 99 straipsnio 1 dalis (*Valstybės narės savo ekonominę politiką vertina kaip bendro intereso reikalą ir ją koordinuoja Taryboje*) bei 128 straipsnio 2 dalis (*Taryba <...> kasmet parengia gaires, į kurias valstybės narės atsižvelgia vykdydamos savo užimtumo politiką*)²⁹¹. Atviro koordinavimo metodas – tai naujo modelio minkštasis įstatymas²⁹². Šių minkštų įstatymų skirtumus pabrėžia S.Borras ir K.Jacobsson, nurodydami, jog naujasis metodas tapo daugiau vidinis, suteikęs didesnę vaidmenį Tarybai ir Komisijai (vietoj Komisijos ir Europos Teisingumo Teismo), taikomas politinis monitoringas (vietoj administracinio), aiškių ir pasikartojančių procedūrų siekis, sisteminis politikos sričių siejimas, siejamas Bendrijos ir vietinis lygiai, siekimas įtraukti visuomeninius subjektus, nuolatinis mokymosi procesas²⁹³. Šio metodo tikslas - padrąsinti kooperuotis, geriausios praktikos paieška ir apsikėitimas, susitarimai dėl bendrų tikslų ir gairių. Pagrindinis siekis – Bendrijos narių ekonominis supanašėjimas ir harmonizacija. Esminis veikimo principas – jungtis (sutaptis) Bendrijos ir jos narių politikos ir veiksmų. Šis naujas metodas yra labiau politinis nei teisinis, kitaip dar vadinamas pilkąją zona tarp politikos ir objektyviosios teisės²⁹⁴.

„Minkšto“ įstatymo funkcijos

Be paminėtų funkcijų, „minkštas“ įstatymas taip pat atlieka iki-įstatyminę funkciją - būsimos privalomos normos ruošimą ar detalizavimą. Tai apima du teisinius padarinius (netiesioginius). Pirma, internacionalizavimas ir europietizavimas - tai fundamentalus ir neginčytinas padarinys, kuris atima dalį valstybių reguliavimo sferos (kompetencijos). Antra, kaip pažymi D.Shelton, „minkštas“ įstatymas atlieka pagalbininko funkciją ir

---

²⁸⁹ European Committee for Electrotechnical Standardization. < <http://www.cenelec.org> >

²⁹⁰ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 20. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁹¹ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 20. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁹² Diedrichs U. Overview Paper on Classification and Mapping of Governing Modes. P. 7 < <http://www.eu-newgov.org> >; Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 20-21. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁹³ Cit. Diedrichs U. Overview Paper on Classification and Mapping of Governing Modes. P. 9 < <http://www.eu-newgov.org> >; Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 21. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁹⁴ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 21 < <http://www.eu-newgov.org> >; Gumbis J. Minkštas: įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61.

skatina bei padeda identifikuoti tarptautinio papročio atsiradimą, t.y. tam tikrą praktiką (valstybės dalyvauja svarstant ir priimant tam tikrus aktus) bei *opinio juris*. Be kita ko, „minkštas“ įstatymas padeda atskleisti konkrečiau papročio turinį²⁹⁵.

„Minkštas“ įstatymas papildo įstatymus, t.y. persipina ir vis daugiau susilieja su įstatymu bei itin veiksmingai jį papildo. Tiksliau būtų įvardyti, jog objektyvioji teisė priversta šiam reguliatoriui suteikti prioritetą. „Minkštas“ įstatymas gali veikti tokioje srityje, kurioje kartais įstatymas negali reguliuoti tam tikrų santykių, todėl tai atsvara anarchijai – suteikia galimybę apginti įstatyminius lūkesčius²⁹⁶.

„Minkšto“ įstatymo privalomumas

Mokslininkai diskutuoja dėl „minkšto“ įstatymo privalomumo. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių²⁹⁷ 31 straipsnio („Bendra aiškinimo taisyklė“) 2 dalies (b) punktas nurodo, jog aiškinant sutartį, jos kontekstą, be jos teksto, preambulės ir priedų, sudaro visi dokumentai, kuriuos pasirašė viena ar kelios tos sutarties šalys dėl jos sudarymo ir kuriuos kitos tos sutarties šalys priėmė kaip su sutartimi susijusius dokumentus. Vadinasi, minkštas įstatymas (teisė) turi tam tikrą reguliuojamąjį poveikį ir pagal Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių.

Viešojoje tarptautinėje teisėje nėra vieningo kontroliuojančio subjekto. Tačiau nepaisant šio fakto, priversti paklusti privalomoms normoms yra priemonių. Viena iš jų yra taip vadinamas „minkštas spaudimas“ (angl. - *soft enforcement*), t.y. kuriamos įvairios tarptautinės organizacijos, kurios neprivalo, bet gali užtikrinti paklusimą, pavyzdžiui, Pasaulio bankas²⁹⁸. Kita vertus, grasinimas Europos Bendrijos mastu priimti įpareigojančią normą gerai veikia kaip ir tikimybė, jog Pasaulio bankas nebeteiks finansinės paramos²⁹⁹.

Tačiau visgi svarbiausią vaidmenį atlieka ekonomiškumas, t.y. apsimoka paklusti ar ne. Ekonomiškumas neturėtų būti suprantamas tiesmukai, jis vertintinas itin plačiai. Labai svarbūs tokie kriterijai kaip reputacija, pasitikėjimas, geras vardas, stabilumas, pagarba,

---

²⁹⁵ Cit. *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P 23. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁹⁶ *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P 23-24. < <http://www.eu-newgov.org> >

²⁹⁷ 1969 m. Vienos konvencija "Dėl tarptautinių sutarčių teisės" (Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480).

²⁹⁸ The World Bank. < <http://web.worldbank.org> >

²⁹⁹ *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governance Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P. 27-28. < <http://www.eu-newgov.org> >; *Gumbis J.* „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // Teisė. T. 46. 2003. P. 52 – 61; National Consumer Council. Soft law in the European Union. < <http://www.ncc.org.uk> >

pagalba, kiti paslėpti interesai ir vertybės. Būtent šiuo aspektu nevalstybinis reguliatorius gali tinkamiausia linkme paveikti santykius³⁰⁰.

Įstatymo ribos

Nereikalinga įrodinėti šiuolaikinio plataus teisinio reguliavimo fakto. Sudėtingiau įvardyti santykius, kurie valstybės nereguliuojami³⁰¹.

Pagrindinės teisinio reguliavimo ribos išvelgtos pačioje teisinio reguliavimo sampratoje – teisinio reguliavimo objekte ir metode. Tuo tarpu pirminės teisinio reguliavimo ribos nėra lengvai pastebimos ir aiškios, vargu ar įmanoma jas visas pastebėti, kai jos siejamos su individų vidiniais momentais (nuostatomis, tikėjimu, požiūriu, kultūra, reputacija ir pan.). Tačiau sprendžiant apie įstatymo ribas, kartu ir apie teisinio reguliavimo ribas, bet kokiu atveju svarbu įvertinti įstatymo apibrėžimą. Minėta, jog tinkamas yra E.Šileikio atitinkamas apibrėžimas: įstatymas - bendrasis teisės norminis aktas, galimas ir būtinas konstituciniu lygmeniu reguliuoti svarbiausius žmonių teisių ir laisvių bei kitų vertybių ribojimo, apsaugos ar optimalaus įgyvendinimo klausimus³⁰².

Iš šio apibrėžimo daugiau ar mažiau aiškus tik norminio teisės akto ir konstitucinio lygmens sąvokos, tuo tarpu kiti kriterijai (galimumas, būtinumas, svarbumas, vertybių ribojimas, optimalus) nėra aiškūs, jie yra sąlyginiai bei skirtingai suprantami. V.Nekrošius teigia, jog per teisės aktus galime kelti šiek tiek didesnius reikalavimus už tuos, kuriuos atitinka šiandieninės visuomenės lygis - tuomet visuomenė tobulės greičiau: „*Teisė turėtų eiti šiek tiek priekyje*“³⁰³. Visgi kiek iš tikrųjų priekyje gali eiti valstybinė teisė ir nuspręsti, ar tam tikras reguliavimas yra galimas, būtinas, svarbus, apsaugo vertybes ir pan.? Kiek valstybė gali pakreipti visuomenės narių elgesį, kiek tai rezultatyvu, kiek apskritai valstybinė teisė gali įtakoti socialinį gyvenimą, kiek ji gali įsakyti, kur yra formalios teisės reguliavimo ribos?

J.J.Rousseau rašė, jog „*norint surasti geriausias tautoms tinkamas bendro gyvenimo taisykles, reikia gilaus proto*“³⁰⁴, tačiau žmogaus, kartu ir įstatymų leidėjo protas yra ribotas. Taigi, ar gali žmogaus fiziškai ribotas suvokimas nustatyti beribes taisykles?

---

³⁰⁰ Peters A., Pagotto I. Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392) P 27-28. < <http://www.eu-newgov.org>>

³⁰¹ Korsakaitė D. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas // Ekonomika Nr. 76. 2006. P. 36.

³⁰² E.Šileikis šio apibrėžimo tiesiogiai nepateikia, tačiau tokia išvada darytina pagal pateiktą įstatymų leidybos apibrėžimą (žr. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 328).

³⁰³ Šindeikis A. Diskusija „Ar teisė amoralioje visuomenėje netapo pavojingu įrankiu“. < www.veidas.lt >

³⁰⁴ Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 84.

Šis tyrimas rodo, kad teisinis reguliavimas turi ribas. Tačiau kas tas ribas apibrėžia nėra aišku, taip pat nėra aiškios ribos tarp įstatymo ir neįstatymo, įstatymas stengiasi į save įtraukti neįstatymą ir taip tarsi sudaryti išpūdį, jog įstatymas gali reguliuoti viską. Kita vertus, ar iš tikrųjų tai nėra yra įstatymo veikimo ribojimas – juk prioritetas suteikiamas neįstatymui. Galbūt šio momento nepastebėjimas sukelia paradoksą - tai, ką įstatymų leidėjas stengiasi sureguliuoti, daugeliu atveju žlunga³⁰⁵. Pastebėtina, jog į įstatymo veikimo sferą įtraukus neformalią teisę, reikalinga lanksčiai suvokti ir pačią objektyviają teisę, vertinti asmenį, o ne siekiamą rezultatą. Šiuo tikslu aptartini kai kurie specifiskesni veiksniai, turintys įtakos teisinio reguliavimo riboms.

(Ne)įmanomumas įvykdyti

L.Fuller yra pabrėžęs, jog įstatymuose formuluojamos taisyklės turi būti tokios, kad jas būtų *įmanoma įvykdyti*³⁰⁶. Iš tikrųjų galima įsakyti žmogui skraidyti be specialių mechanikos įrenginių svarumo būsenoje, tačiau akivaizdu, jog objektyviai žmogus to negali daryti. Bet kokia sankcija už tokius veiksmus, kurių subjektai objektyviai negali įvykdyti arba susilaikyti nuo jų, neturi prasmės. H.Kelsen pabrėžia, jog negalima teigti esant teisinei tvarkai, kai ji neturi jokio efektyvumo³⁰⁷. Reikalinga patikslinti, jog šiuo atveju svarbus efektyvumas ne esamu momentu tam tikroje vietoje (santykinis efektyvumas), o absoliučiu aspektu, t.y. tam tikrų veiksmų atlikimo ar neatlikimo negali įtakoti jokia sankcija. Todėl šiuo atveju negalimumas įvykdyti yra absoliutus.

Pastebėtina, jog tam tikru momentu įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas yra ar gali būti neefektyvus. Tai gali priklausyti nuo daugelio priežasčių: nėra pakankamai efektyvių kontrolės priemonių, kintantis visuomenės požiūris ir pan. Santykinis neefektyvumas nebūtinai reiškia, jog negalimas teisinis reguliavimas. Įstatymų leidėjas gali imtis specialių priemonių tam, kad šis reguliavimas perspektyvia prasme taptų efektyvus³⁰⁸. Kartu pastebėtina, jog perspektyvus teisinio reguliavimo galimas efektyvumas atsiranda nebūtinai pagal įstatymų leidėjo valią, pavyzdžiui, visuomenė sukuria naujas tam tikras technologijas leidžiančias kontroliuoti tam tikrus santykius.

Ar tikslinga tais atvejais, kai neįmanoma priversti asmenų atlikti tam tikrų veiksmų, nustatyti įstatymuose tokius reikalavimus, kurių *neįmanoma neįvykdyti* (šimtaprocentinis

---

³⁰⁵ *Stanton-Ife J.* The Limits of Law. Stanford Encyclopedia of Philosophy. < <http://plato.stanford.edu> >

³⁰⁶ cit. *Marmor A.* The Rule of Law and Its Limits. USC Law and Public Policy Research Paper No. 03-16; P. 6-7. < <http://ssrn.com/> >

³⁰⁷ *Kelsen H.* Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 182.

³⁰⁸ Pavyzdžiui, jie norima, jog gyventojai savarankiškai deklaruotų savo pajamas, deklaravusių gyventojų atžvilgiu suteikiamos specialios lengvatos, suteikiamos papildomos teisės ir pan.

teisinio reguliavimo efektyvumas). Bet koks bandymas pažeisti tokią normą yra nesėkmingas, pavyzdžiui, draudimas žmogui skraidyti esant svarumo būsenoje be mechanikos įrenginių. Iš pirmo žvilgsnio tokiu atveju kuriamas reguliavimas yra net nereikalingas, nes žmogus fiziškai pasielgti kitaip negali. Visgi reikalinga pažymėti, jog tokios normos turi informacinę vertę – skirtos apsaugoti individus nuo būsimų klaidų ir atsirasiančios žalos dėl kiekvieno asmens žinių ribotumo. Tačiau ar tikrai reikalingas toks „protingas patarimas“, tokia techninė norma? Ar įstatymuose turėtų būti surašyti visi žmonijai žinomi fizikiniai, cheminiai, biologiniai ir bet kokie kiti gamtiniai dėsniai, negalimumai ir pavojai? Ar turi mokslas tapti priklausomas nuo įstatymų? Panašu, kad atsakymas būtų neigiamas. Tačiau pagrindinės mokslo žinios, mokslininkų nustatyti tam tikri visuotiniai pavojai, be abejo, gali būti apibrėžti įstatymuose bei uždrausta arba apribota atlikti tam tikrus veiksmus³⁰⁹.

Pabrėžtina, jog neįmanomumą įvykdyti reikalinga sieti ir su žmogaus prigimtimi. Ar tėvai gali išduoti teisėsaugai nusikaltimą padariusį vaiką? Matyt neįmanomumą prasminga sieti ne tik su techninėmis normomis, bet ir su visuotinėmis moralės normomis.

Teisės aktų hierarchija

Teisės teorijoje populiariu visus teisės aktus (šiuo atveju įstatymus) skirstyti *hierarchiniu principu*. Bendriausia prasme aukštesnės teisinės galios teisės aktas nustato ribas žemesnio teisės akto atžvilgiu. Teisės aktų loginę hierarchiją itin pabrėžia H.Kelsen³¹⁰, šio požiūrio laikosi ir kiti autoriai, teismų praktika, net pačiuose teisės aktuose įtvirtintos atitinkamos taisyklės³¹¹.

P.Ragauskas pažymi, jog formaliu aspektu Konstitucija tiesiogiai neriboja parlamento kompetencijos ir diskrecijos³¹², juolab Seimas pats gali keisti Konstituciją, išskyrus Konstitucijos XIV skirsnyje numatytas išimtis. Visgi ar tikrai Konstitucija gali turėti tik formalų poveikį? Konstitucijoje nurodyta, jog negalioja joks teisės aktas priešingas Konstitucijai (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis). KT sprendimas dėl teisės akto

---

³⁰⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos cheminio ginklo uždraudimo įstatymas (Valstybės žinios. 1998. Nr. 90-2480) draudžia naudoti cheminį ginklą (įstatymo 3 straipsnis), nors objektyviai įstatymas negali sustabdyti cheminių reakcijų.

³¹⁰ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 191-229.

³¹¹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 117-120; Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 248-251; Jarašiūnas E. Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai < <http://www.parlamentostudijos.lt> >; KT 2006 m. birželio 6 d. nutarimas; KT 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas; Atkreiptinas dėmesys ir į Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (Valstybės žinios. 1999. Nr. 13-308.) 89 straipsnio 1 dalies 1 punktą, skelbiantį, jog skundžiamas aktas (ar jo dalis) turi būti panaikintas, jeigu jis savo turiniu prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams.

³¹² Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 53.

neatitikimo Konstitucijai nepanaikina atitinkamo teisės akto, o sustabdo jo taikymą (Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalis, 107 straipsnio 1 dalis). Kartu paminėtina, jog KT nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo³¹³ 72 straipsnio 5 dalis). Kita vertus, net nesant KT verdikto, teisėjas negali taikyti įstatymo³¹⁴, kuris prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalis). E.Jarašiūnas pažymi, jog Konstitucija yra ne ordinarinė, bet teisę steigianti ir ją formuojanti aukščiausiosios teisės sritis, o įstatymo leidėjo veikla yra teisėta tik konstitucijos nuostatų ribose, todėl itin svarbu, kad teisinis reguliavimas neperžengtų konstitucinių rėmų³¹⁵. Vadinasi, teisinio reguliavimo ribas nustato ne tik Konstitucija, bet ir joje įtvirtintas „savisaugos“ mechanizmas, beje, ne visada paklūstantis įstatymo raidei – KT ir bei kitų teismų būsimi ir esami sprendimai („sankcijos“) įstatymų leidėjui.

Svarbu prisiminti, jog Lietuvos valstybę kuria tauta ir tik jai priklauso suverenitetas (Konstitucijos 2 straipsnis), niekas jo negali varžyti ar riboti, savintis visai tautai priklausančių suverenių galių (Konstitucijos 3 straipsnio 1 dalis). Konstitucija yra visuomenės sutartis, grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis (suvereniteto priklausymas tautai, demokratija, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, jų pripažinimas, valdžios įstaigų pareiga tarnauti žmonėms ir atsakomybė visuomenei, valdžios galių ribojimas, teisingumu ir pan.). Tauta, priėmusi Konstituciją, padėjo savo bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gerį³¹⁶. KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarime pažymėjo, jog Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė tauta, joje atsispindi visuomenės sutartis – visų piliečių demokratiškai priimtas įsipareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti. Minėta, jog įstatymo leidėjo veikla yra teisėta tik konstitucijos nuostatų ribose. L.Duguit teigė, jog „bet kokia taisyklė, net jei ji ir būtų suvereno išleista, nėra įstatymas, jei ji neatspindi bendrų poreikių“³¹⁷. Vadinasi, kontroliuoti, ar įstatymas atitinka konstituciją, reiškia kontroliuoti, ar įstatymas teisingai išreiškia bendrą tautos valią³¹⁸. Tai reiškia, jog

³¹³ Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120.

³¹⁴ KT 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime netiesiogiai įvardija, jog šiuo aspektu įstatymas suprantamas plačiuoju požyriū.

³¹⁵ Jarašiūnas E. Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai. < <http://www.parlamentostudijos.lt> >

³¹⁶ KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas; Jarašiūnas E. Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai. < <http://www.parlamentostudijos.lt> >

³¹⁷ Pastebėtina, jog citatoje suverenas prilyginamas valstybei. Cit. Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 40.

³¹⁸ Jarašiūnas E. Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai. < <http://www.parlamentostudijos.lt> >

konstitucijoje numatytos teisinio reguliavimo ribos yra kildinamos iš piliečių ir visgi, piliečiai yra tas pirminis veiksnys, kuris veikia įstatymo ribas. Taigi įstatymo turinys nėra atsiejamas nuo visuomeninių santykių, nuo bendros visuomenės valios.

Visuomenė

Kita vertus, ar tikrai teisinio reguliavimo ribas įstatymuose apsprendžia pati tauta. KT 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimu pripažino, jog mirties bausmė nesuderinama su Konstitucija. Po itin žiaurių ir visuomenę sukrečiančių nusikaltimų visuomenėje atsiranda kalbų apie poreikį grąžinti mirties bausmę³¹⁹. Teoriškai tauta gali pakeisti Konstitucijos atitinkamus straipsnius ir įtvirtinti mirties bausmės galimybę. Kita vertus, tokių galimų veiksmų pasekmes reikėtų vertinti plačiau: Lietuva, kaip ir kitos valstybės, yra tarptautinės bendruomenės narė³²⁰. Būtų sunku rasti pasaulyje valstybę, kuri būtų visiškai atsiribojusi nuo kitų. Bet kokiu atveju, kiek radikalesni sprendimai mažų mažiausiai atkreipia tarptautinės bendruomenės dėmesį. Net konkrečių veiksmų prieš tam tikrą valstybę nesiėmimas turi didesnės ar mažesnės įtakos tarptautiniams santykiams, valstybės integracijai, patikimumui, reputacijai, verslo vystymui ir pan. Taip pat reikalinga atkreipti dėmesį į tarptautines sutartis. Antai Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, kurią ratifikavusi ir Lietuvos Respublika įtvirtina *pacta sunt servanda* principą: kiekviena įsigaliojusi sutartis jos šalims yra privaloma, ir šalys privalo sąžiningai ją vykdyti (minėtos konvencijos 26 straipsnis). Tarptautinės sutarties šalis negali pasitelkti savo vidaus teisės nuostatų, kad pasiteisintų dėl sutarties nesilaikymo (nagrinėjamos konvencijos 27 straipsnis). Taigi, ši Vienos konvencija nedaro jokių išlygų dėl vidaus teisės, įskaitant ir konstitucijų. Esminis tarptautinės sutarties elementas yra *pacta sunt servanda* principas. Pabrėžtina, jog minėta konvencija net riboja pasitraukimą iš tarptautinės sutarties (V dalies 3 skyrius). Todėl akivaizdu, jog valstybė (tauta) savo viduje negali laisvai tvarkytis taip, kaip jai norisi, neatsižvelgdama į tarptautinės teisės normas – tarptautinė teisė riboja įstatymų reguliavimo ribas. Analogišką išvadą galima daryti ir dėl Europos Bendrijos priimamų teisės aktų³²¹.

---

³¹⁹ Tai akivaizdžiai matyti internetinėje žiniasklaidoje, kada prie kiekvieno straipsnio galima parašyti viešus komentarus, pvz., žr. D.Sinkevičiaus straipsnį „Broliukų nužudymu įtariama motina suimta mėnesiui“. < <http://www.delfi.lt> >

³²⁰ Jarašiūnas E. Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai. < <http://www.parlamentostudijos.lt> >

³²¹ Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 56-57, 59.

Viešasis interesas

„Ar yra demokratiškesnis būdas spręsti, kas naudinga visuomenei ir atitinka jos interesus, nei rėmimasis pačios visuomenės nuomone?“³²². Aiškumo dėlei reikalinga atskirti viešąją nuomonę nuo *viešojo intereso*. Viešojo nuomonė kaip ir viešasis interesas yra sociologinė kategorija. Viešąją nuomonę galima apibrėžti kaip daugiau ar mažiau bendrą asmenų subjektyvų faktų ir duomenų vertinimą, požiūrį, nusistatymą, mintis, idėjas bei pastabas apie žinias, susijusias su tam tikrais įvykiais. Būtent laisvai (demokratiškai) atsirandančiame visuomeniniame kontakte formuojasi viešojo nuomonė³²³. Viešasis interesas yra viešosios nuomonės pasekmė. Ne bet kokia viešojo nuomonė gali peraugti į viešąjį interesą, nes skirtingai nei nuomonė, kuri išreiškia tam tikrus vertinimus, viešasis interesas išreiškia susidomėjimą, rūpestį tam tikru svarbiu ir rūpimu dalyku, viešąja nauda³²⁴. Vadinasi, kiekvienas viešasis interesas yra viešojo nuomonė, tačiau ne kiekviena viešojo nuomonė yra prilyginama viešajam interesui³²⁵. KT yra pažymėjęs, jog viešuoju interesu laikytinas ne bet koks bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies teisėtas interesas, o tik toks, kuris atspindi, išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias gina Konstitucija (visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir t.t.). Tai toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti³²⁶. Svarbu pažymėti, jog nuomonei daugiau būdingas pasyvumas, o interesui aktyvumas. Būtent dėl šios priežasties teisinio reguliavimo aspektu daug svarbesnis viešasis interesas nei viešojo nuomonė, t.y. viešasis interesas labiau riboja įstatymų leidėją. Taip pat pažymėtina, jog mokslas nėra suformavęs aiškaus viešojo intereso³²⁷ bei viešosios nuomonės apibrėžimo. Nepaisant šio fakto, viešasis interesas bei nuomonė yra tie veiksniai, kurie šalia konstitucijos kaip visuomeninės sutarties išraiškos formos riboja įstatymų leidėją, jo

³²² Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 73.

³²³ KT 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas.

³²⁴ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (4-asis leidimas). Lietuvių kalbos institutas; red. kol.: St. Keinys (vyr. red.) ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000.

³²⁵ Viešąją nuomone gali būti laikomas visuomeninis asmens, kaltinamo tam tikrų neteisėtų veiksmų padarymų vertinimas, pasisakymai dėl bausmės griežtumo ir pan. Tačiau abejotina, ar daugeliu atveju bendru atveju įmanoma laikyti, jog viešojo nuomonė gali peraugti į viešąjį interesą. Visgi, viešuoju interesu, matyt, reikėtų pripažinti teisingą procesą ir kartu riboti viešosios nuomonės įtaką teismo procesui.

³²⁶ KT 2006 m. rugsėjo 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d. ir 1997 m. gegužės 6 d. nutarimai.

³²⁷ Gumbis J. Viešasis interesas: sampratos apibrėžtumo problema // Socialiniai mokslai. Nr. 1 (51). 2006. P. 7-16; Gumbis J. Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu // Teisė. T. 47. 2003, P. 47-49; Korsakaitė D. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas // Ekonomika Nr. 76. 2006. P. 38-49.

diskreciją³²⁸. Tai itin svarbūs veiksniai, kurie gali nulemti, jog visuomenės lūkesčių neatitinančio įstatymo efektyvumas bus minimalus, o minimaliam efektyvumui užtikrinti reikės ypatingų pastangų bei išlaidų. Nepaklusimas viešajam interesui ir (ar) nuomonei dažnai pasireiškia savotiška visuomenine sankcija parlamente dominuojančiai politinei jėgai – neperrinkimas kitai kadencijai. Pastebėtina, jog viešasis interesas, taip pat viešoji nuomonė, yra pakankamai stipri visose įstatymų leidybos grandyse. Net jei įstatymų leidėjas nėra tiesiogiai renkamas tautos, viešoji nuomonė, o ypatingai viešasis interesas gali paveikti jį per visuomenės renkamą parlamentą. Anot J.J.Rousseau, tai „įstatymai išskalti <...> piliečių širdyse“³²⁹.

Minėta, jog sąvokos viešasis interesas bei viešoji nuomonė, nėra vieningai ir tiksliai apibrėžtos. Daugeliu atveju išryškunami jų vertybiniai kriterijai (socialinis teisingumas, teisėtumas, proporcingumas, interesų derinimas), kurie taip pat nėra tiksliai apibrėžiami ir apie viešąjį interesą ir viešąją nuomonę nieko daugiau nepasako³³⁰. Nepaisant šio fakto pripažįstama, jog viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų³³¹. Viešasis interesas (kartu ir viešoji nuomonė) gali būti suprantamas įvairiais aspektais³³². KT yra pažymėjęs, jog viešasis interesas gali būti suprantamas kaip bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesas³³³. Kartu yra pažymima, jog viešasis interesas turi būti derinamas su individo autonominiiais interesais, kadangi ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės. Šios dvi vertybės negali būti priešpriešinamos, turi būti užtikrinta teisinga pusiausvyra³³⁴. Pabrėžtina, kad viešasis interesas yra dinamiškas ir įvairus reiškiny³³⁵. J.Gumbis akcentuoja, jog viešasis interesas ne tik dinamiška, bet ir plati kategorija, kuri apima įvairius ekonominius, politinius, socialinius, kultūrinius, dvasinius visuomenės gyvenimo aspektus³³⁶.

---

³²⁸ Šiuo aspektu kalbama apie diskreciją bendrąja prasme, o ne apie specifinę. Jei mes suprastume įstatymų leidėją siaurąja prasme, diskrecija būtų skirstoma į įstatymo leidėjo, administracinės valdžios, techninę ir taikytojų diskreciją (plačiau *Gumbis J.* Teisinė diskrecija: teorinis požiūris // *Teisė*. T52. 2004 < <http://www.leidykla.vu.lt> >; *Gumbis J.* Teisinė diskrecija: socialinis požiūris // *Teisė*. T52. 2004 < <http://www.leidykla.vu.lt> >).

³²⁹ Cit. *Ragauskas P.* Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 75.

³³⁰ *Gumbis J.* Viešasis interesas: sampratos apibrėžtumo problema // *Socialiniai mokslai*. Nr. 1 (51). 2006. P. 7-16; *Gumbis J.* Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu // *Teisė*. T. 47. 2003, P 47-49.

³³¹ KT 2006 m. rugsėjo 21 d., 2005 m. gegužės 13 d. ir 1997 m. gegužės 6 d. nutarimai.

³³² *Gumbis J.* Viešasis interesas: sampratos apibrėžtumo problema // *Socialiniai mokslai*. Nr. 1 (51). Vilnius: KTU, 2006; *Gumbis J.* Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu // *Teisė*. T. 47. 2003, P 47-49.

³³³ KT 2006 m. rugsėjo 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d. ir 1997 m. gegužės 6 d. nutarimai.

³³⁴ KT 2006 m. rugsėjo 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d. ir 1997 m. gegužės 6 d. nutarimai.

³³⁵ KT 2006 m. rugsėjo 21 d. ir 2005 m. liepos 8 d. nutarimai.

³³⁶ *Gumbis J.* Viešasis interesas: sampratos apibrėžtumo problema // *Socialiniai mokslai*. Nr. 1 (51). 2006. P. 7-16.

Viešasis interesas (viešoji nuomonė) negali išimtinai būti formuojamas tam tikros žmonių kategorijos. Be abejo, labai svarbu atsižvelgti į tam tikros srities profesionalų nuomonę, tačiau nemažiau svarbi yra ir absoliučios daugumos nuomonė, ypač kai tam tikri klausimai liečia visus. Minėta, jog viešasis interesas turi būti derinamas su individo autonominiiais interesais, kadangi ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės. Europos žmogaus teisių doktrinoje (įskaitant Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją) yra įsitvirtinęs požiūris, kad įstatymas gali nustatyti viešojo intereso ribas³³⁷. Toks požiūris kritikuotinas, siejamas vien tik su pozityvistine teisės samprata, neigiant objektyviosios teisės tiesioginį ryšį su visuomene. Pabrėžtina, jog įstatymų leidėjas dažnai patiria sudėtingą socializacijos mechanizmo poveikį³³⁸. Būtent šis poveikis apsprendžia įstatymų leidėjo diskreciją bei riboja teisinio reguliavimo ribas. Kartu pastebėtina, jog viešoji nuomonė yra kiek silpnesnis veiksnys, ribojantis teisinį reguliavimą, nei visuomenė.

Reikalinga atkreipti dėmesį, jog viešąją nuomonę (kartu galimai ir viešąjį interesą) veikia tam tikri visuomenės pripažįstami autoritetai³³⁹. Tai bažnyčia, prezidentas, net tam tikros srities specialistai, pavyzdžiui, KT sprendamas klausimus dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai aiškindamas³⁴⁰ Konstitucijos nuostatas daro tam tikrą spaudimą parlamentui, netiesiogiai rodydamas, jog esant teisiniam reguliavimui nesuderintam su minėtu aiškinimu, kyla grėsmė sulaukti KT neigiamo sprendimo³⁴¹.

Atsakomybė

Jau buvo pažymėta, jog teisinio reguliavimo ribas įstatymo atžvilgiu riboja tikėtina neigiama KT pozicija. Tas pats pasakyta ir apie bet kokius kitus teisinio reguliavimo ribas prižiūrinčius subjektus: tiek nacionalinius³⁴², tiek tarptautinius³⁴³.

Galima daryti išvadą, jog teisinio reguliavimo riboms turi įtakos *būsima atsakomybė*. Atsakomybė šiuo aspektu gali būti suvokiama tiek tiesiogine (teisine) prasme (teisinės

³³⁷ Cit. KT 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

³³⁸ Bakševičienė R. Visuomenės dalijimosi į socialines grupes dėsningumų atspindys šiandienėje Lietuvos įstatymų leidyboje // Teisė. T52. 2004. < <http://www.leidykla.vu.lt> >

³³⁹ P.Ragauskas atkreipia dėmesį, jog viešąją nuomonę galima net disponuoti (plačiau *Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 77-79).

³⁴⁰ Šiuo metu Lietuvos Respublikos Seime užregistruotas Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (XP-2085), kuriuo siekiama įtvirtinti draudimą plečiamai aiškinti Konstitucijoje ir įstatyme įtvirtintus Konstitucinio Teismo uždavinius ir įgaliojimus; nustatyti draudimą kištis į įstatymų leidžiamosios valdžios kompetenciją. < <http://www3.lrs.lt> >

³⁴¹ *Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2005. P. 174, 186.

³⁴² KT ir kiti teismai, sprendimus sankcionuojantys subjektai: Prezidentas, Vyriausybė, savivaldybės taryba ir t.t.

³⁴³ Europos Žmogaus Teisių Teismas, Europos Bendrijų Teisingumo Teismas, Europos komisija, JT Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras, Pasaulio bankas ir t.t.

sankcijos: baudos, teisės akto panaikinimas ir t.t.), tiek netiesiogine (moraline) prasme (gėda, reputacija, pasmerkimas ir t.t.). Pastebėtina, jog teisinės atsakomybės taikymas, kuris būtų ne tik siejamas su teisės akto panaikinimo ar galiojimo sustabdymo sankcija, bet ir su civiline atsakomybe, turėtų įstatymo leidėją priversti atidžiau vertinti teisinio reguliavimo ribas.

Teisinio reguliavimo aiškumas

G.W.F.Hegel rašė, jog „iškabinti įstatymus taip aukštai, kaip tai darė tironas Dionisijas, kad jų negalėtų perskaityti nė vienas pilietis, arba palaidoti juos plačiame mokslingų knygų, rinkinių, nuo sprendimų nukrypstančių vertinimų ir nuomonių, įpročių ir t.t. aparate, be to, visa tai svetima kalba, kad galiojančios teisės žinojimas tampa prieinamas tik turintiems pakankamą išsilavinimą, - visa tai yra ta pati neteise“³⁴⁴.

Minėta, jog teisinio reguliavimo subjektas paprastai yra valstybė. Tačiau valstybės valdyme pačia plačiausia prasme dalyvauja jos piliečiai. Todėl nepaisant to, jog valstybė (kaip *per se* juridinis asmuo) ir piliečiai yra skirtingi subjektai, bet žmogaus dalyvavimas valstybės gyvenime sudaro teisiškai atskirų ir skirtingų subjektų tam tikrą specialų žmogiškais faktoriais pagrįstą atgalinį (valstybė-žmogus kryptimi) poveikį. Todėl žmogaus poreikis apibrėžti jį supantį pasaulį, suprasti priežastingumus ir polinkis į didesnę ar mažesnę aiškumą lemia tai, jog teisinį reguliavimą įtakoja žmogiškoji *aiškumo kategorija*. Analogiška situacija yra ir su savireguliacijos subjektais.

Aiškumas (teisinis aiškumas) nėra absoliuti konstanta³⁴⁵. Tai reliatyvi kategorija. Teisinis aiškumas gali būti labiau paviršutinis ar daugiau giluminis. Šis suvokimas ar poreikis priklauso nuo daugybės subjektyvių aplinkybių: išsilavinimo, specialių žinių ir įgūdžių turėjimo, socialinės padėties ir kt. Todėl vieni reguliuojamų visuomeninių santykių subjektai turės didesnę aiškumo poreikį, o kiti ne tokį, o dar kitiems tam tikras reguliavimas nebus suprantamas arba viename kontekste aiškus, o kitame ne³⁴⁶.

Minėta, jog teisinio reguliavimo subjektai nėra visiškai nepriklausomi nuo reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų. Iš esmės teisinio reguliavimo subjektus sudaro grupė reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų (piliečių), todėl kartu yra tiesioginis poreikis aiškumui ir paties teisinio reguliavimo subjekto. Tačiau dėl skirtingos

³⁴⁴ Hegel G.W.F. Teisės filosofijos apmatai. Vilnius: Mintis, 2000. P. 322-323.

³⁴⁵ Marmor A. The Rule of Law and Its Limits. USC Law and Public Policy Research Paper No. 03-16. <<http://ssrn.com>>

³⁴⁶ Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 143.

socialinės padėties, išsilavinimo ir pan., netiesioginis (rašytinis) kontaktas³⁴⁷ tarp reguliuojančių ir reguliuojamųjų subjektų ne visada yra sėkmingas.

KT yra pabrėžęs, jog vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas. Teisinių santykių subjektai turi turėti teisę (galimybę) žinoti, ko iš jų reikalauja objektyvioji teisė. Aiškumas yra labai svarbus reikalavimas, sudarantis sąlygas teisinių santykių subjektam savo elgesį orientuoti pagal objektyviosios teisės reikalavimus³⁴⁸. Teisinio aiškumo reikalavimas sietinas su teisėtų lūkesčių principu³⁴⁹. Todėl teisinio reguliavimo subjekto pareiga yra išlaikyti objektyviosios teisės normose įtvirtintus paliepinimus, draudimus ar leidimus aiškiais. Žmonės gali įgyvendinti tik tuos reguliuotojo nurodymus, kuriuos suvokia³⁵⁰.

Teisinio reguliavimo aiškumas be subjektyvaus aspekto turi ir objektyvius aspektus. Anot L. Wittgenstein „*Isakymas – tai iš tikrųjų tik garsai ir rašalo žymės*“³⁵¹. Niekada nereikėtų atmesti galimybės, jog tekste gali likti klaidos, visuomeniniai santykiai gali pasikeisti, atsirasti naujas reguliavimas kitame lygmenyje, visuomenėje pasikeisti vertybės³⁵². Taip pat pačios bendrinės kalbos žodžiai neretai turi keletą reikšmių, kai kurie yra vartojami tik specifinėse sferose. Kalbos nevienareikšmiškumas, jos prasmės tikėtinumai - dažna teisinių ginčų priežastis³⁵³. Teisės normos neaiškumą sprendžia teisės aiškinimo metodai, tačiau objektyvioji teisė nėra skirta vien teisininkams. Kita vertus, nė vienas žmogus negali išmanyti visų sričių, todėl esant abejonei asmuo turi galimybę kreiptis pagalbos į specialistus-teisininkus. Tačiau svarbu tai, jog neretai teisininkai laikosi skirtingų pozicijų tapačios probleminės situacijos atžvilgiu.

Dėl subjektyvių ir objektyvių priežasčių neįmanoma pasiekti absoliutaus teisės normos, kartu ir teisinio reguliavimo aiškumo. Vadinasi, teisinio reguliavimo ribas apsprendžia galėjimas susipažinti ir suprasti reikalaujamo pozityvaus elgesio normą. Kartu pažymėtina, jog šias ribas apsprendžia teismų ir praktika.

---

³⁴⁷ „Tarp įsakymo ir jo įvykdymo yra praraja. Ji turi būti užpildyta supratimo“ (Wittgenstein L., cit. Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 137).

³⁴⁸ KT 2000 m. vasario 10 d. nutarimas; 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas; KT 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas; KT 2006 m. lapkričio 13 d. sprendimas; Šiaulių apygardos administracinis teismas 2006m. rugsėjo 29d. nutartis adm. b. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės Šiaulių apskrityje atstovas v. Šiaulių miesto savivaldybės taryba*, Nr. I-1943-257/2006, kat. 56.4; 60.

³⁴⁹ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2005 m. kovo 7 d. nutartis adm. b. *R.M. v Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba* Nr.I-622-2/2005.

³⁵⁰ Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 137.

³⁵¹ cit. Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 137).

³⁵² Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 142-143.

³⁵³ Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 147-152.

IŠVADOS

1. Terminas „teisinis reguliavimas“ būdingiausias postsovietinei erdvei, daugiausiai siejamas su formaliąja teise.
2. Siauroju požiūriu terminas „teisinis reguliavimas“ neatspindi objektyviosios teisės, kaip socialinio regulatoriaus, nesančio vien valstybės dispozicijoje, esmės, o terminas „teisinis reguliavimas“ plačiuoju požiūriu netikslingas, t.y. pernelyg platus, praktiškai apimantis visą funkcionuojančią objektyviąją teisę.
3. Teisinio reguliavimo objektas ir metodas tėra tik paviršutiniai kriterijai, esmingai neapsprendžiantys dinamiškų teisinio reguliavimo ribų ir negalintys priklausyti nuo valstybės valios.
4. Pirminis ir esminis kriterijus, ribojantis teisinį reguliavimą (o ne atvirkščiai) - neįstatymas.
5. Neįmanomas konkrečių teisinio reguliavimo ribų nustatymas.
6. Formalioji teisė nėra pati sau pakankama - dinamiškiems visuomeniniams santykiams reguliuoti būtinas specialus neformalus regulatorius - „minkštas“ įstatymas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Nacionaliniai teisės norminiai aktai:

- 1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014);
- 1.2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (Valstybės žinios, 2002. Nr. 64-2569);
- 1.3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Valstybės žinios. 2000. Nr.74-2262);
- 1.4. Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas (Valstybės žinios. 2002. Nr. 64-2570);
- 1.5. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (Valstybės žinios. 1999. Nr. 13-308);
- 1.6. Lietuvos Respublikos cheminio ginklo uždraudimo įstatymas (Valstybės žinios. 1998. Nr. 90-2480);
- 1.7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120).

2. Tarptautiniai teisės aktai:

- 2.1. 1969 m. Vienos konvencija "Dėl tarptautinių sutarčių teisės" (Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480);
- 2.2. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis (Valstybės žinios. 2004. Nr. 2-2);
- 2.3. Europos socialinė chartija (pataisyta) (Valstybės žinios. 2001. Nr. 49-1704);
- 2.4. EU Charter of Fundamental Rights (OL, 2000, C 364. P. 1).

Specialioji literatūra:

1. *Akehurst M., Malanczuk P.* Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000;
2. *Bakševičienė R.* Teisė - kas tai? Kelios teisės sampratos // Teisė. T. 30. 1996. P. 15 - 27;
3. *Bakševičienė R.* Teisės vertinimo suvokimas Lietuvoje: istorinės prieigos, šiandieninė situacija, ateities gairės // Teisė. T. 50. 2004. P. 17-25;

4. *Bakševičienė R., Beinoravičius D.* Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas // *Teisė*. T. 51. 2004. P. 14-23;
5. *Berman H.* Teisė ir revoliucija, Vilnius: Pradai, 1999;
6. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (4-asis leidimas). Lietuvių kalbos institutas; red. kol.: *St. Keinys* (vyr. red.) ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000;
7. *Dworkin R.* Rimtas požiūris į teisės. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004;
8. *Dworkin R.* Teisės imperija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005;
9. *Freud S.* Psichoanalizės įvadas. Paskaitos. Vilnius: Vaga, 2004;
10. *Glendon A.M., Gordon W.M., Osakwe C.* Vakarų teisės tradicijos, Vilnius, 1993;
11. *Gumbis J.* Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu // *Teisė*. T. 47. 2003, P. 36–51;
12. *Gumbis J.* „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas // *Teisė*. T. 46. 2003. P. 52 – 61;
13. *Gumbis J.* Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija // *Teisė*. T. 58. 2006. P. 84-93;
14. *Gumbis J.* Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002;
15. *Gumbis J.* Viešasis interesas: sampratos apibrėžtumo problema // *Socialiniai mokslai*. Nr. 1 (51). 2006. P. 7-16;
16. *Hayek F.A.* Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. T1. Taisyklės ir tvarka. Vilnius: Eugrimas, 1998;
17. *Hart H.L.A.* Teisės samprata. Vilnius: Pradai, 1997;
18. *Hegel G.W.F.* Teisės filosofijos apmatai. Vilnius: Mintis, 2000;
19. *Jankauskas K.* Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005;
20. *Kelsen H.* Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002;
21. *Korsakaitė D.* Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas // *Ekonomika* Nr. 76. 2006. P. 36-53;
22. *Kūris E.* Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis // *Kelsen H.* Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 11-41;
23. *Lastauskienė G., Šimašius R.* Teisinio papročio reikšmė teisiniame reguliavime // *Jurisprudencija*. Nr. 24(16). 2002. P. 204-216;
24. *Лазарев В.В.* Общая теория права и государства: Учебник. Москва: Юристъ, 1996;

25. *Лившиц П. З.* Теория права. Учебник. Москва: Издательство БЕК, 1994;
26. *Mikelėnas V.*, “et al”. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001;
27. *Mikelėnas V., Mikelėnienė D.* Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999;
28. *Montesquieu.* Apie įstatymų dvasią. Vilnius: Mintis, 2004;
29. *Posner R.A.* Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004;
30. *Ragauskas P.* Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis: teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Petro ofsetas, 2005;
31. *Šileikaitė D.* I.Kantas apie religiją ir religinį auklėjimą // Acta paedagogica Vilnensia. Nr. 15. 2005. P. 67-78;
32. *Šileikis E.* Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
33. *Šimašius R.* Nevalstybinių organizacijų ir valstybės teisė // Jurisprudencija. Nr. 27 (19). 2002. P. 25–32;
34. *Šimašius R.* Teisinis pliuralizmas. Daktaro disertacija. Vilnius, 2002;
35. *Vaičaitis V.A.* Konstitucinių įstatymų fenomenas“. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
36. *Vaišvila A.* Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000;
37. *Vaišvila A.* Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000;
38. *Vansevičius S.* Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.

Interneto tinklalapiai:

1. „filoSOFIJA.web1000.com“. Istorija : Kant. <http://filo.web1000.com/istorija/wt/tomas2/straipsniai/33.htm> [2007-04-23];
2. *Bakševičienė R.* Šiandienės Lietuvos teisės ir kultūros sąsajos galiojančioje Lietuvos teisėje // Teisė. T52. 2004. <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/52/straipsniai/str1.pdf> [2007-04-23];
3. *Bakševičienė R.* Visuomenės dalijimosi į socialines grupes dėsningumų atspindys šiandienėje Lietuvos įstatymų leidyboje // Teisė. T52. 2004. <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/52/straipsniai/str2.pdf> [2007-04-23];
4. *Diedrichs U.* Overview Paper on Classification and Mapping of Governing Modes. http://www.eu-newgov.org/database/DELIV/D01D08_Overview_classifying_NMGs.pdf [2007-04-23];

5. European Committee for Electrotechnical Standardization. <http://www.cenelec.org/Cenelec/> [2007-04-23];
6. European Committee for Standardization: <http://www.cenorm.be/cenorm/index.htm> [2007-04-23];
7. European Telecommunications Standards Institute. <http://www.etsi.org/> [2007-04-23];
8. *Evans D.* The ethical dilemmas of robotics. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/6432307.stm> [2007-04-23];
9. *Gumbis J.* Teisinė diskrecija: socialinis požiūris // Teisė. T52. 2004. <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/52/straipsniai/str5.pdf> [2007-04-23];
10. *Gumbis J.* Teisinė diskrecija: teorinis požiūris // Teisė. T52. 2004. <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/52/straipsniai/str4.pdf> [2007-04-23];
11. *Hillgenberg H.* A Fresh Look at Soft Law // European Journal of International Law, Vol. 10 (1999) No. 3. P. 499-515. <http://www.ejil.org/journal/Vol10/No3/100499.pdf> [2007-04-23];
12. *Jarašiūnas E.* Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai. http://www.parlamentostudijos.lt/Nr4/4_teise_Jarasiunas.htm [2007-04-23];
13. *Johnson D.R., Post D.G.* Law And Borders--The Rise of Law in Cyberspace. 48 Stanford Law Review 1367 (1996). http://www.cli.org/X0025_LBFIN.html [2007-04-23];
14. LAT. Konferencija „Socialinis teisingumas: kokia privatinės teisės ateitis?“ (Pranešimas spaudai). <http://www.lat.lt/default.aspx?item=pspaud&id=679> [2007-04-23];
15. Lietuvos Respublikos Seimas. Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. 2007 m. kovo 13 d., Nr. XP-2085. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=293279 [2007-04-23];
16. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. Informacija apie teisės aktų duomenų bazes. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_ivairus.statistika [2007-04-23];
17. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. gegužės 25 d. Keturiasdešimt antrojo (477) posėdžio stenograma. Civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė projektas Nr.P-2271(2). Civilinis kodeksas Trečiosios knygos įsigaliojimo įstatymo projektas Nr.P-2272 (svarstymas). Stenogramos, 2000 06 05, Nr. 255. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=101606&p_query=Civilinis%20kodeksas&p_tr2=2 [2007-04-23];

18. *Marmor A.* The Rule of Law and Its Limits. USC Law and Public Policy Research Paper No. 03-16. <http://ssrn.com/abstract=424613> [2007-04-23];
19. National Consumer Council. Soft law in the European Union. <http://www.ncc.org.uk/regulation/softlaw.pdf> [2007-04-23];
20. *Peters A., Pagotto I.* Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective // New Modes of Governabce Project (No. CIT1_CT-2004-506392). http://www.eu-newgov.org/database/DELIV/D04D11_Soft_Law_as_a_NMG-Legal_Perspective.pdf [2007-04-23];
21. *Sinkevičius D.* Broliukų nužudymu įtariama motina suimta mėnesiui. <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=12687918&com=1> [2007-04-23];
22. *Stanton-Ife J.* The Limits of Law. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <http://plato.stanford.edu/entries/law-limits/> [2007-04-23];
23. *Šimašius R.* „Hayeko teisės koncepcija – iššūkis šiandienos įstatymų leidybai“. <http://www.lrinka.lt/Pranesim/HajTeis.phtml> [2007-04-23];
24. *Šindeikis A.* Diskusija „Ar teisė amoraliroje visuomenėje netapo pavojingu įrankiu“. <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/lt/leidinys.nrfull/42072b42dca59.1?veidas=cfedb8994ecb91d91a68e3a40367204d> [2007-04-23];
25. The International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT). UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (2004). <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf> [2007-04-23];
26. The World Bank <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:29708,00.html> [2007-04-23];
27. Vikipedija. Savireguliacija. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Savireguliacija> [2007-04-23];
28. Wolfsberg Statement on The Suppression of the Financing of Terrorism. <http://www.wolfsberg-principles.com/financing-terrorism.html> [2007-04-23];
29. *Каулач О.* Нормы «мягкого» права: понятие и признаки // Журнал международного права и международных отношений 2006 — № 2 http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1010&Itemid=176<http://evolutio.info/> [2007-04-23].

Teismų sprendimai:

1. KT sprendimai:

- 1.1. KT 1993 m. spalio 1 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 51-991;
- 1.2. KT 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 34-847;
- 1.3. KT 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 40-977;
- 1.4. KT 1997 m. liepos 10 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1696;
- 1.5. KT 1999 m. spalio 6 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 85-2548;
- 1.6. KT 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 14-370;
- 1.7. KT 2000 m. kovo 15 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 23-585;
- 1.8. KT 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 5-186;
- 1.9. KT 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 82-3529;
- 1.10. KT 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 24-1004;
- 1.11. KT 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 109-4887;
- 1.12. KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 85-3094;
- 1.13. KT 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708;
- 1.14. KT 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 87-3274;
- 1.15. KT 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 113-4131;
- 1.16. KT 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 113-4132;
- 1.17. KT 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 51-1894;
- 1.18. KT 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 65-2400;
- 1.19. KT 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 102-3957,
atitaisymas – 2006-11-25, Nr.: 127, atitaisymas – 2006-12-16, Nr.: 137;
- 1.20. KT 2006 m. lapkričio 13 d. sprendimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 123-4650.

2. LAT sprendimai:

- 2.1. LAT 1999 m. balandžio 14 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *R.Č. v. R.Š.* Nr. 3K-3-72/1999 ir kt.;
- 2.2. LAT 1999 m. balandžio 26 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *A.Z. v. Visagino miesto valstybinė mokesčių inspekcija* Nr. 3K-3-92/1999, kat. 7;
- 2.3. LAT 1999 m. gegužės 3 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *G.K. v. Kauno miesto Vyriausiasis policijos komisariatas* Nr. 3K-3-109/1999, kat. 5;
- 2.4. LAT 2000 m. balandžio 21 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *S.M. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Marijampolės skyrius* Nr. 3K-3-9/2000, kat. 47;

- 2.5. LAT 2000 m. gegužės 2 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *A.K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Utenos rajono skyrius* Nr. 3K-3-195/2000, kat. 47;
- 2.6. LAT 2000 m. birželio 12 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *V.D. v. Žemės ir kito nekilnojamo turto registro ir kadastro valstybinė įmonė* Nr. 3K-3-674/2000, kat. 47;
- 2.7. LAT 2000 m. lapkričio 27 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *L.G. v. UAB "Prono sportas"* Nr.: 3K-3-1257/2000, kat. 6;
- 2.8. LAT 2002 m. vasario 20 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *V.Ž. v. UAB "Utenos agroautomatika"* Nr. 3K-3-330/2002, kat. 2.7;
- 2.9. LAT 2005 m. kovo 21 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *A.Ž. v. UAB "Naujamiesčio būstas"* Nr. 3K-3-203/2005, kat. 11.9.10.8; 11.10;
- 2.10. LAT 2006 m. vasario 1 d. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. *Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojas v. Lietuvos švietimo darbuotojų profesinei sąjungai, UAB „Tertius“, UAB „Stenrosus“, G. D., valstybės įmonė Registrų centras* Nr. 3K-3-39/2006, kat. 30.3 (S);
- 2.11. LAT 2006 m. kovo 14 d. Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis b.b. *V.Ž., M.Š., A.L., V.T. pagal BK 181 str. 1 d., BK 181 str. 2 d.* Nr. 2K-306/2006, kat. 1.2.14.1.; 1.2.14.6.; 1.2.14.7.

3. LVAT sprendimai:

- 3.1. LVAT 2003 m. gruodžio 15 d. nutartis adm. b. *UAB „Palink“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹¹-648/2003, kat. 11.2.);
- 3.2. LVAT 2004 m. sausio 29 d. nutartis adm. b. *UAB „Akmenės transportas“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A⁷-60-2004, kat. 11.2;
- 3.3. LVAT 2004 m. vasario 2 d. nutartis adm. b. *UAB “Taraila ir partneriai” v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹² - 63 - 04, kat. 11.2;
- 3.4. LVAT 2004 m. rugpjūčio 6 d. nutartis adm. b. *UAB “Transalfa” v. Valstybinės mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* Nr. A¹⁰ – 686/2004, kat. 11.2, 11.6;
- 3.5. LVAT 2005 m. birželio 8 d. nutartis adm. b. *UAB „Rokmaras“ v. Šiaulių apskrities valstybinei mokesčių inspekcija* Nr.A⁴-685-2005, kat. 8.2;

- 3.6. LVAT 2005 m. rugsėjo 20 d. nutartis adm. b. *L.M. v. Vilniaus apskrities valstybinei mokesčių inspekcija* Nr.A⁴-1114-2005, kat. 8.2;
- 3.7. LVAT 2006 m. lapkričio 17 d. nutartis adm. b. *V.K. v. VĮ Ukmergės miškų urėdija*. Nr.: N⁵ –1715/2006, kat. 29 (S);
- 3.8. LVAT 2007 m. sausio 18 d. nutartis adm. b. *A.B., A.D., A.G., V.N.G., D.M., E.M., V.M., J.P., Z.P., J.S., J.G.V., B.V., R.V., S.V., R.Z. v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Klaipėdos apygardos teismas* Nr. A10 – 01/2007, kat. 1.3.; 1.4.; 25;
- 3.9. LVAT 2007 m. vasario 9 d. nutartis adm. b. *VšĮ „Egzotikos autosportas“ v. Panevėžio apskrities valstybinei mokesčių inspekcija* Nr.A⁴-127/2007, kat. 8.2 (S).

4. Kitų teismų sprendimai:

- 4.1. Lietuvos apeliacinio teismo administracinių bylų skyriaus kolegijos 2000 m. rugpjūčio 29 d. sprendimas c. b. *Bendra Lietuvos ir JAV UAB „Italiana International“ v. Kauno teritorinė muitinė* Nr. 3A-1 88/2000;
- 4.2. Šiaulių apygardos administracinio teismo 2006 m. rugsėjo 29d. nutartis adm. b. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės Šiaulių apskrityje atstovas v. Šiaulių miesto savivaldybės taryba*, Nr. I-1943-257/2006, kat. 56.4; 60;
- 4.3. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2005 m. kovo 7 d. nutartis adm. b. *R.M. v Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba* Nr.I-622-2/2005;
- 4.4. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2006m. vasario mėn. 24 d. nutartis adm. b. *A.S. v. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija* Nr. I - 490 - 16/2006.

SANTRAUKA

Magistro darbo tema – Teisinio reguliavimo samprata ir ribos: įstatymo, neįstatymo ir “minkšto“ įstatymo problema (angl. - *The concept of legal regulation and limits of it: the problem of law, non-law and soft-law*).

Šiame darbe analizuojami svarbiausi socialiniai reguliatoriai: objektyvioji teisė, moralė, papročiai, religija, organizacijų taisyklės ir t.t. Darbe objektyvioji teisė suprantama kaip socialinis reguliatorius, esantis valstybės dispozicijoje.

Tyrime daugiausiai dėmesio skiriama teisinio reguliavimo sampratai bei jo riboms, problemiškam formaliosios ir neformaliosios teisės santykiui.

Darbo pradžioje koncentruotai apibūdinamos socialinio reguliavimo poreikio priežastys. Toliau išsamiai analizuojama teisinio reguliavimo samprata, jo struktūra, pobūdis, kilmė bei kiti klausimai. Kartu pažymimi tie elementai, kurie apsprendžia teisinio reguliavimo ribas.

Tyrime daugiausia dėmesio skiriama Lietuvoje mažai analizuojamam teisinio reguliavimo ribų klausimui, kuris itin svarbus nagrinėjant teisinį reguliavimą. Darbe teisinio reguliavimo ribų problema analizuojama giluminiu aspektu, t.y. aiškinamasi, ar tikrai valstybės valia apsprendžia minėtas ribas. Taip pat aptariami alternatyvūs elgesio reguliatoriai, jų tarpusavio santykis, o svarbiausia – įtaka teisiniam reguliavimui.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Thema der Magisterarbeit – die Konzeption der rechtlichen Regelung und die Grenze der rechtlichen Regelung: das Problem des Gesetzes, Ungesetzes und „Soft-law“. Das Thema lautet in Englischtext so: *The concept of legal regulation and limits of it: the problem of law, non-law and soft-law.*

In dieser Arbeit werden die wichtigste soziale Regulatoren analysiert: objektives Recht, Moral, Sitten, Konfession, Reglementen des Organisationen und andere. Das objektive Recht wird in dieser Erforschung als soziale Regulatore, die das Staat in seine Disposition hat, verstanden.

In dieser Arbeit ist die größte Aufmerksamkeit für die Konzeption der rechtlichen Regelung und ihre Grenze, für die Beziehung zwischen formale und informale Recht.

Am Anfang der Arbeit wird in konzentrierter Form der Bedarfgrund der soziale Regelung charakterisiert. Weiter werden gründlich die Konzeption der rechtlichen Regelung, die Struktur, der Charakter, die Ursprung und andere Fragen, die mit der rechtlichen Regelung zusammenhängend sind, analysiert. Zusammen werden die Elementen, die die Grenze der rechtlichen Regelung entscheiden, notiertet.

Der größte Abschnitt ist in dieser Arbeit über die Grenzen der rechtlichen Regelung. Diese Frage war sehr wenig in Litauen analysiert, obwohl die sehr wichtig ist, wenn über die rechtliche Regelung gesprochen ist. In dieser Arbeitsteil werden die Grenzen der rechtlichen Regelung in grundlegenden Aspekt analysiert: es wird illustrieren, ob es richtig ist, dass der Staat genannten Grenzen entscheidet. In dieser Erforschung spricht man auch über alternative soziale Regulatoren, über die Beziehung dazwischen, aber am wichtigsten - über die Einfluss auf die rechtliche Regelung.